

**SØLVBERGET SOM ET MODERNE
ARKITEKTONISK KOMPLEKS:
EN ANTROPOLOGISK STUDIE AV
MATERIELLE OBJEKTER OG DETS FØRINGER FOR SOSIALT LIV**



Sayna Etminan

Masteroppgave

Institutt for Sosialantropologi

Universitetet i Bergen

Vår 2024

Innholdsfortegnelse

<i>SAMMENDRAG</i>	v
<i>TAKKSIGELSER</i>	vi
<i>INNGANGSPORTAL</i>	vii
KAPITTEL 1. GENERELL INTRODUKSJON	1
MITT FØRSTE MØTE MED SØLVBERGET SOM ANTROPOLOG	1
ANALYTISK KONTEKSTUALISERING	2
ANTROPOLOGI OM GAVEN	2
ET ONTOLOGISK BLIKK	3
EPISTEMOLOGIEN KOMMER TIL KORT PÅ SØLVBERGET	4
TEMATISK FOKUS OG ARGUMENTASJON	4
TINGEVENTYR	6
METODISK TILNÆRMING	7
INNSAMLING AV DATA	7
FLERSENSORISK TILNÆRMING; QUA METODE OG ANALYSE.....	8
SPRÅKETS UTILSTREKKELEIGHET	10
DRAMATURGISK TILNÆRMING	11
KAPITTELOVERSIKT	12
DEL 1. SOSIAL AGENS: Bygning aktiv i menneskelige prosesser	15
KAPITTEL 2. ROMLIG ISCENESETTELSE AV SOSIAL INTERAKSJON	17
INTRODUKSJON	17
.....	18
.....	18
SCENE 1: UVENTET SAMHANDLING	18
ET DYKK INN I MATERIELL ANTROPOLOGI	20
AKTANTMODELLEN	20
«AFFORDANCES».....	20
SCENE 2. “JEG MÅTTE FLYTTE MEG”	24
VITAL MATERIALITET	25
KRITIKK AV NYMATERIALISMEN.....	27
EN IBOENDE RELASJON MELLOM MENNESKE OG MILJØ	29
DEL AV SAMME HELHET	32
HANDLING SOM ‘SYMBIOTIC’	33
HANDLING SOM FORBIGÅENDE RELASJONER.....	34
HANDLING SOM EN YTRE PROSESS	37
FLERE SOSIALE SCENER	38
SCENE 3: VILKÅRLIG INTERAKSJON	39
SCENE 4: BRUTT STILLHET	41
TID SOM ET RHIZOMATISK ‘EVENT’	43
SCENE 5: TILFELDIG INTERAKSJON	45
KAPITTEL 3. BYGNING GJENNOM MENNESKET: Den ontologiske innsikten <i>epistemologi gir</i>	49
INTRODUKSJON	49
SCENE 6: «HVA ER SØLVBERGET?»	51
SCENE 7. SØLVBERGET SOM VENDEPÅSS	52
INFORMANTENE GJENNOM BILDER	53
SCENE 8. «SØLVBERGET BETYR INGENTING»	57
BYGNINGENS PLASTISITET	59
KROPPSLIGGJORT MILJØ.....	60
SCENE 9. «DET HAR JEG IKKE TENKT PÅ»	61

ET LANDSKAP I FORMASJON	63
ET SANSELIG LANDSKAP	66
SCENE 10: «KAN DU SKRU AV FUGLEMUSIKKEN?»	66
I VÅR EGEN 'UMWELT'	68
HVA NÅ?	69
<i>DEL 1. KONKLUDERENDE BEMERKNINGER</i>	<i>71</i>
DEL 2. MATERIELL AGENS: Bygning aktiv i seg selv	73
<i>KAPITTEL 4. EN SAMTIDIG MATERIELL OG SOSIAL FORSKYVNING</i>	<i>75</i>
INTRODUKSJON	75
SCENE 11: «BORDET VANT»	76
BORDET FOR MENNESKER	76
BORDET I SEG SELV	77
BØKENES SYKLUS	82
EN FREMSKYNDELSE AV BØKENE	84
SCENE 12: FEMINISTISK LESESIRKEL	84
BOKA FOR MENNESKER	85
BOKA I SEG SELV	87
BALANSEN MELLOM KULTURHUS OG BIBLIOTEK	89
LITTERÆRE KULTURARRANGEMENT	90
ET INTERAKSJONSVENNLIG BIBLIOTEK	91
VIL SØLVBERGET BIBLIOTEK SVIKTE UNDER SØLVBERGET KULTURHUS?	94
MENNESKE TILPASSET ARKITEKTUR	95
STEINENS 'BRUTE' MATERIALITET	97
EN OPPUSSING SOM TJENER OBJEKTET	98
<i>KAPITTEL 5. PORØSITET OG MATERIELLE FORMER</i>	<i>101</i>
INTRODUKSJON	101
DEL 1. PORØSITET PÅ INNSIDEN AV BYGNINGEN	102
SCENE 13: DIALOG PÅ TVERS AV ROM	102
GJENSIDIG OVERVÅKNING: FREMSKYNDER SOSIAL INTERAKSJON	102
SCENE 14: AVSTANDEN MELLOM OSS BLE MINDRE	106
TID, ROM OG KROPP	108
KOLLIDERENDE FORMER	110
SCENE 15: BRÅK PÅ BIBLIOTEKET	110
MATERIELLE FORMER; NYTT ROM GIR NYE MENNESKER	112
DEL 2. PORØSE GRENSER MELLOM INNE OG UTE	117
SCENE 16. UTEATFERD INNE	118
BESKRIVELSE AV NATURLANDSKAPET	123
MENNESKE SOM REFLEKSJONER AV ARKITEKTUR	129
ONTOLOGISKE REFLEKSJONER	130
FUGLENES 'UMWELT'	131
SCENE 17: AVFØRING PÅ BØKER	132
EN SEMIOTISK KASKADE	133
<i>UTGANGSPORTAL</i>	<i>135</i>
<i>SLUTTNØTER</i>	<i>136</i>
<i>LITTERATURLISTE</i>	<i>137</i>

SAMMENDRAG

Studiet om materialitet er ikke nytt. Akademikere har skrevet volumer om tingene som meningsfulle ikoner, metaforiske avbildninger eller som vare i økonomisk handel. Det som har manglet i slike diskurser er en anerkjennelse av tingen i seg selv. I denne masteroppgaven går jeg i bresjen for å ivareta tingens egen ontologi i studiet av mennesker. Basert på et syv måneders langt feltarbeid i kontekst av Sølvsberget kulturhus i Stavanger, søker jeg å belyse hvordan tingene rundt oss, gjennom utforming og design, setter scenen for sosialt liv. Som et samlingspunkt for alt fra mennesker, gjenstander til pulserende dyr, er Sølvsberget en billett inn i dette intrikate handlingsstykket av mer-enn-menneskelig kraft.

Kroppen bærer med seg kunnskap som strekker seg forbi språkets rekkevidde. Oppgaven arbeider ut fra premisset om at materielle objekter ikke lar seg gripe verbalt og krever at vi engasjerer hele kroppen for at skal bli registrert. Basert på 'deltakende sansing', og ikke bare observasjon, utforsker jeg ineffektiviteten av å skille mennesker fra miljø, og hvordan objekter, i tillegg til å tilby innsikt i mennesket, kvalifiserer til en analyse i seg selv. Både mennesker, fugler og objekter blir her hverandre gjensidig og samtidig underlagt. Målet er å overvinne unødvendige barrierer uten å samtidig avskrive den viktigste forskjellen mellom dem. Informert av nyere ontologiske debatter tilbyr jeg derfor et nytt blikk, som ved å overskride, men samtidig ikke helt forlate, mennesket, skjelner substans i det vi til vanlig tar for gitt. I stedet for å teoretisere objekter som statiske, avgrensede og ferdig konstruert, er formålet å bringe bevegelse og elastisitet i forståelsen av objekter, og hvordan disse har kraft til å forstyrre og overraske oss. Sansene blir en viktig kanal inn i dette spirende univers slik at både lydklipp, bilder i tillegg til språklig tekst vanskelig lar seg unngå. Oppgaven er således lokalisert innenfor rammene av både sensorisk og materiell antropologi, for å utforske det porøse, men distinkte samspillet, som mennesker, objekter og Sølvsberget som sådan springer ut fra.

Nøkkelbegreper: Materialitet, sosialt liv, sanseantropologi

TAKKSIGELSER

Masteroppgaven har vært en berikende læringsprosess, både på akademisk og personlig plan. Jeg har tilegnet meg kunnskap, ferdigheter og stresshåndtering på måter som har vært belastende, intellektuelt utfordrende og nyttig. Denne oppgaven hadde ikke vært mulig uten støtten, hjelpen og kjærligheten fra menneskene rundt meg. Først og fremst vil jeg ydmykt takke min fantastiske veileder, Vigdis Broch-Due, som i det hele tatt inspirerte meg til mitt valg av tema for prosjektet. Gjennom faglig dyktighet, presisjon, men også emosjonell støtte, har du vært redningen i håpløse stunder der jeg har betvilt min egen kompetanse og dyttet meg i riktig retning. Takk for din tålmodighet og grundige tilbakemelding. Jeg vil også takke mine informanter på Sølvsberget som deltok på intervju og ikke minst bibliotekarene, som holdt meg med selskap og delte sine erfaringer underveis. Videre ønsker jeg å takke min samboer, Aron. Du har bistått med kjærlighet, klemmer og endeløse ros på veien. Takk for at du ikke lo av meg der jeg satt med svettepapir i hendene – og dette er ikke et metaforisk innspill – og kjempet mot meg selv og «Word»-dokumentet for å manøvrere bilder, tekst og lydklipp. Jeg har ikke tall på antallet ganger jeg har måttet nedlaste oppgaven fra Word til Google Docs på grunn av lagringsplass og «filen er for stor». Helt til slutt vil jeg takke hunden min, Luko, for at du motiverte meg og tvang inn et avbrekk fra skrivingen gjennom tur og kos.

INNGANGSPORTAL

På en mandag i Stavangers mest populære kulturhus er det mye som skjer. To ungdommer sitter samlet rundt en Mcdonalds-pose, midtveis i trappen. Lenger opp holder ei ung kvinne rundt et barn som prøver iherdig å kjempe seg ut av klemmen. Rundt dem er det bokhyller, som ydmykt inviterer mennesker lenger inn til biblioteket, der hvor vi selv på kveldstid finner fremtidige sykepleiere, ingeniører og andre studenter sitte og lese. Nede i første etasje finner vi kinoen og møteplassen, tidvis befolket av alt fra grupper som skal se film til eldre med avis i hendene. Regnet plasker ned på vinduene i taket, etterlater høye lyder som forsvinner i støyen av menneskeliv. Langs veggene går turister med oppsperrde øyne, nysgjerrig på alt rundt seg mens de går forbi han som lader telefonen, hun som venter på venninnen og restene av mcdonalds-poser etterlatt av ungdommen. På gulvet sitter det en mann med det som ser ut som hele livet hans i en pose. Det drypper regn ned fra taket, akkumulerer i store dammer og renner over bøttene som står under for å ta dem imot. «Kan du skru ned lyden?» spør en frustrert mann til bibliotekaren i resepsjonen. «Mener du fuglekvitringen?» svarer hun, mens hun peker på taket der det som ser ut til å være fire spurver, flyr fram og tilbake, i skiftevis takt.

Utdraget er hentet fra mitt feltarbeid på Sølvberget Kulturhus i Stavanger. I passasjen møter vi et ensemble av *aktanter*; alt fra mennesker til fugler til forlokkende objekter, som hver for seg besitter en kraft til å «act, produce effects dramatic and subtle» (Bennett 2004: 6). Ulike rytmer, kropper og tempo forenes flegmatisk, under samme tak. Disse aktantene følger arkitektens manuskript; men i forskjellig takt. Hvordan kan slike levende variabler, som hele tiden beveger seg og endrer form, la seg begripe gjennom språket? Og kan den abstrakte teksten uttrykke denne *pulserende* naturen fullt ut?

Med Sølvberget som etnografisk kontekst, utforsker jeg i mitt prosjekt dette sammenfiltrede vevet av relasjoner som menneskelig atferd springer ut fra. Jeg ser på hvordan materielle artefakter, gjennom form og design, setter scenen for all atferd. Her blir mennesker karakterer i bygningens manuskript; en teateroppsetning skapt og regissert *utenfra*. Følgelig beveger jeg meg inn i verdenene av subjekter som finner hjem på Sølvberget; det være seg ungdommene til selve stolen de sitter på til fuglene som vekselvis flyr over dem. Som et samlingspunkt for alt fra mennesker, gjenstander til pulserende dyr, er Sølvberget en eksemplarisk scene for å fordype seg i og ‘anmelde’ dette handlingsstykket av mer-enn-menneskelig substans.

KAPITTEL 1. GENERELL INTRODUKSJON

MITT FØRSTE MØTE MED SØLVBERGET SOM ANTROPOLOG

Dørene går automatisk opp når jeg nærmer meg bygningen, før de ettertrykkelig lukker seg igjen bak meg. Det åpne landskapet som preger innsiden framkommer klarere, i et mer skjerpet format enn jeg kunne huske som barn. Tross mitt fravær, har bygningen fortsatt sin gang; plantene har vokst seg utover og nådd taket, malingen som tidligere prydet veggene er skrapet av og taket har begynt å lekke, i vekslende takt. Nye og gamle inntrykk flyter over hverandre i et landskap jeg sliter med å identifisere; *hva er nytt, og hva er det jeg før bare har sett forbi?*

Jeg skuer bortover, på leting etter noe gjenkjennelig. Bilder i hodet farer forbi mens jeg kartlegger området jeg før har tilbrakt tid. Den store, grå steinen står støpt på samme plass mens kino tv-ene fortsetter å trekke til seg nysgjerrige barn. Minnet om meg som en av disse barna vekkes opp; resonnerer til en dyptsittende glede, for sterk til å skyve unna. Uten å være klar over det kastes jeg tilbake til en tilbakelagt tid; jeg fornemmer måten jeg som barn lekte på steinen og kastet meg over bøkene. Før var dette en lekeplass, mens det nå har *analytisk* verdi.

Jeg ser rundt meg med et nytt blikk. Landskapet bretter seg rundt meg med et nytt nærvær; et vandrende byrom som skifter betydning ut fra posisjon og hvor en beveger seg. For meg har bygningen alltid vært kino og bibliotek; definert etter hva jeg skulle den dagen. På vei til kino, ble Sølvberget kino. Skulle jeg til biblioteket, ble Sølvberget et bibliotek. Mens alle de resterende delene i dette øyeblikket forsvant. I pågående intervall, veksler bygningen mellom å være én eller flere, i trafikken mellom det *singulære og pluralistiske*. Bygningen florerer av slike inntrykk; utmerkelse som jeg før nå har latt meg overse, men som nå blir uunngåelig. Plutselig blir jeg oppmerksom på alle objektene rundt meg, ting som søker blikket mitt for å skape *forskjell*. De oppslåtte avisene inviterer meg stilltiende bort, veiledet av stolene som velkomment tilbyr sin flate. Jeg skuer blikket mot mannen som allerede har latt seg forføre. Maleriene på veggen drar meg til seg, i oppdrag av å bli sett. Etasjen flyter over av begivenheter, som hver har sin egen måte *å være i verden på*.

Det som slo meg hardest under besøket mitt etter mange år, var hvordan bygningen har forblitt, selv uten mitt nærvær. Selv om den står, er den ikke mindre *ambulerende* eller *dynamisk* av den grunn. Den fortsetter å leve, i en rytme som overgår mitt eget. I mylderet av ulike sensualiteter

som fylte rommet, klarte jeg for første gang å fornemme bygningens eget «vesen». Bak alt det Sølvberget betydde for meg, fantes en kraft som ikke var min. Samme bygning, samme byrom, kan skifte i betydning. Det som før var en passiv bakgrunn, er nå en *gjensidig aktør*.

ANALYTISK KONTEKSTUALISERING

ANTROPOLOGI OM GAVEN

Ting og tang har lenge vært gjenstand for antropologisk forskning. Antropologer har skrevet antologier om tingene som alt fra meningsfulle symboler, markører for identitet og status, naturressurs til varer i økonomisk handel (Broch-Due 2022c). Enigmaet om gaven er et adekvat sted å starte. Inngangsportalen til en vidtrekkende behandling av materielle artefakter var det pionerende essayet til Marcel Mauss ([1925] 1990), som angår måter gaver gis, mottas og blir gjengjeldt i en rekke samfunn. I *Essay sur le don* (“The Gift”) blir ting sirkulert “with the certainty that they will be reciprocated” (Mauss [1925] 1990: 35). Mauss beskriver gave som noe som ikke kan forstås adekvat *qua* fysisk objekt eller som vare i transaksjon, men beror på en indre kraft, “hau”. “Hau” blir en neologisme for “the spirit of the giver that is attached to the given object” (Mauss [1925] 1990: 11). Gaven blir i så henseende en spirituell forlengelse av gavegiveren. Innledende stiller Mauss et spørsmål som skal ha sparket i gang en tverrdisiplinert dominoeffekt: “What power resides in the object given that causes its recipient to pay it back?” ([1925] 1990: 3) Spørsmålet har inspirert antropologer og tangerende disipliner til å fortsette diskusjonen i sin egen teoriutvikling:

Mary Douglas avleser gaven som aksiomet på sosial solidaritet. Hun avlegger sin analyse i termer for samfunnet der gaveutveksling bidrar inkrementelt til prinsippet om gjensidighet og ‘civic duties’ (*communitas*) (Douglas i Mauss 1990: x). Claude Lévi-Strauss (1987) aksentuerer også utvekslingsprinsippet ved å fastslå gavegivning som del av kontinuerlige *symbolske* transaksjoner styrt av resiprositet (*do ut des*). Gavens formel blir i disse beretninger liggende i strukturen til samfunnet det utveksles i, “given to, and given by, the symbolic thought” (Lévi-Strauss 1987: 58).

Det symbolske festet har motivert andre til å henge seg på tråden, men som heller enn det harmoniske, vekter de skjeve maktforholdene gaveutveksling resulterer i (Sherry et al. 1992: 41). I et velkjent utsagn skiller Alvin Gouldner (1969) mellom resiprositet som et mønster for

sosial utveksling og som et generelt moralsk dogme. Forpliktelsen til å gjengi springer her ut fra det symbolske manifestet innebygd i samfunnet, hvor resiprositet selv blir en mekanisme for opprettholdelsen av disse. Marshall Sahlins følger opp med et bredere økonomisk kontinuum der gavegivning spenner fra «disinterested concern for the other party through mutuality to self-interest» (Sahlins 1972: 193). Materielle transaksjoner faller i så måte på et register fra generalisert til balansert til negativ resiprositet. Resultatet ble en bredere analyse om utveksling hvorpå Sahlins (1972: 142) lokaliserer 'hau' i landskapet av profitt. Dette har manifestert seg i endogene uenigheter innenfor økonomisk antropologi om hvorvidt "the market can be allowed to exchange [only] what community does not need" (Gudeman 2001: 163).

Dette er alle prominente analytikere med presedens i sin retning. Spørsmålet om gavegivning frambringer nyanser til vår fragmenterte disiplin. Det som imidlertid har manglet i slike diskurser, er gaven *i seg selv*. Gaven glimrer med sitt fravær i symbolske beretninger om den. Felles for bidragene er at de behandler relasjonene gaven frembringer, heller enn gaven *per se*. I stedet for å følge opp den posthumanistiske diskursen Marcel Mauss allerede i 1925 presumptivt la opp til, har de latt seg ensrettet lede av 'kultur', det være seg i økonomisk, sosial eller symbolsk forstand. Hensikten med å trekke frem gaven her er ikke å tilby en mer dekkende gjengivelse av Mauss, men å følge opp det ontologiske fokuset jeg mener han gjensidig oppfordret til.

ET ONTOLOGISK BLIKK

Selv om materialitet danner grunnfjellet for sosialt liv, har disiplinen, med andre ord, knapt begynt å adressere materielle artefakter *sui generis*. I Bronislaw Malinowskis ([1922] 2013) høytsiterte etnografi om 'kula-ringen', reiser skjellkjeder (*soulava*) og armbånd (*mwali*) lange distanser for å sikre Trobriandernes status og identitet. Men for Malinowski var *funksjonen* til systemet viktigere enn materialiteten til disse tingene. Maurice Bloch (1995) tangerer også materialitet i sin "*Resurrection of the house*" i Madagaskar, hvor huset blir et åndelig-materielt manifest for slektskapsrelasjoner. I et øyeblikk skjernes et glimt av husets egenverdi når vi blir presentert for *teza*, "for Zafimanairy the *teza* of trees is like the bones of humans, but a bone which continues to grow and thereby transcends the mortality of the bodies of people" (Bloch 1995: 78). I fraseringen legges det opp til en større ontologisk kraft i materialet som transcenderer skillet mellom huset og menneskene, før Bloch (1995: 79) faller under grepet av Levi Strauss og skriver "Zafimanairy houses therefore seem a perfect example of how architecture ... become the objectification and fetishization of social relation".

Både huset og smykkene har en biografi som går lenger enn menneskene som bruker dem. Tradisjonelle studier av materiell kultur har, før den ontologiske vendingen, ofte forblitt på nivå med sistnevnte og sjeldent våget seg inn i industrielle riker eller moderne urbane territorium. Den materielle verden fremstår som dekorativ, godartet og uskyldig hvis tyngde subsumeres den menneskelige opplevelsen av den. I denne oppgaven vrir jeg kompasset rundt. Heller enn som noe tilhørende menneske, går jeg i bresjen for tingens *egen* ontologi. Jeg ser på hvordan ting løsriver seg, går ut av sin form og nekter å adlyde i en beretning som overgår riket for menneskelig symbolikk.

EPISTEMOLOGIEN KOMMER TIL KORT PÅ SØLVBERGET

Sølvberget kulturhus og bibliotek er lokalisert i hjertet av Stavanger sentrum. Med mer enn én millioner besøkende hvert år er bygningen kåret til Rogalands best besøkte kulturinstitusjon¹. Som en flerbruksarena med café, bibliotek, kino, galleri og møteplass, er kulturhuset et naturlig stoppested for tilfeldig forbipasserende. Hver uke arrangeres det litteraturkvelder, dybdeintervjuer med diverse forfattere, filosoficafé, kvinnesamlinger og andre begivenheter som løfter Sølvberget som *kulturaktør*. Men her finnes ikke bare menneskelige brukere.

Bygningen myldrer av *spektakulære* materialiteter som motstår ordre og forlanger kredibilitet. Alt fra inngrodd interiør som ikke lar seg omplassere, fuglekvitring som ikke vil dempe til bord som rykker frem. Tingene her står ikke bare i tjeneste, men beordrer makt og mening i seg selv. Fuglene flyr og hevder territorium. Regnet motstår barrierer og akkumulerer som dammer på gulvet. Mat hopper seg opp og lokker fugler inn. Skillet mellom innsiden og utsiden viskes stadig mer ut. Menn stumper røyken inne, folk samler på flasker og skrik og spetakler blir til ekko. Gradvis forlater bygningen sin opprinnelige *prosa* mens mennesker, fugler og objekter stuper inn i samme mystikk. Det som opprinnelig skulle tjene som 'kulturhus', er i dag uttrykk for noe *mer*.

TEMATISK FOKUS OG ARGUMENTASJON

Med støtte i den materielle vendingen i antropologi, utforsker jeg det fortryllende landskapet materialitet har å by på, og hvordan tingene, i tillegg til å regissere sosialt liv, har *en bloc* sin egen reise gjennom rommet. Heller enn sammensmeltet eller dikotomisk atskilt, argumenterer jeg for at mennesker og objekter forblir *atskilt* i relasjon. I skyggen av Jane Bennett (2004, 2010) og James Gibsons (1979) 'affordance', skjelner jeg en anledning for å kultivere *divergens*

i rammen av konvergens. Ved å trekke på teoretikere i samme nabolag, men også i motstridende terreng, drøfter jeg nødvendigheten av å transcendere ulike ontologiske perspektiv for fyllestgjørende innsikt. Samsillet mellom aktantene krever den ontologiske vendingen *en bloc*. Det fenomenologiske, økologiske og vitalistiske aspektet blir således sammenfallende i jakten på etnografiske svar. Målet er å utforske relasjonen mellom mennesker og ikke-mennesker, *uten* å miste den viktigste forskjellen mellom dem. Ved å granske det materielle antropologiske landskapet, avdekker jeg hvordan det «å tenke gjennom objekt» gir oss veritabel innsikt i mennesket.

Ved å overgå, men samtidig ikke forlate, det sosiale domenet oppdager jeg substans ved det vi til vanlig tar for gitt. Jeg ser deriblant på hvordan ting som bord, stoler og statuer statuerer selve betingelsen for sosialt liv. I tillegg bærer kroppene våre på mer kunnskap enn språket makter å gi. Her må vi både foran og bak kulissene for å utforske hva som driver den sosiale scenen. Heller enn noe abstrakt, ligger mening i den performative akten. Mennesker, fugler og objekter løper inn i artikulasjoner som ikke lar seg gripe symbolsk. Jeg arbeider derfor ut fra premisset om at Sølvberget går dypere enn templatene for abstrakt tenkning, og engasjerer hele den *sanselige* kroppen i streben etter dypere svar. Slik det forefinnes i dataen jeg har innsamlet, er kroppen ikke et diskursivt, løsrevet eller noetisk fenomen, men et porøst, foranderlig og dynamisk prosjekt formet av sine omgivelser. Bidraget mitt med denne oppgaven er følgelig å understreke hvordan det å engasjere *hele sansespekteret* kan gi verdifull innsikt i mennesket og hvordan denne innsikten går lenger enn riket for menneskelig logikk.

Et underliggende mål er å fremme et ontologisk perspektiv i arkitekturforskning, samt bidra med et antropologisk blikk som tufter på og vektlegger kvalitativ forskning og sensorisk data. Det ontologiske objektet gir nyttige predikasjoner til arkitekturvitenskapen som behandler skiftende, dynamisk og elastisk materialitet. Som felt og analyse er materialitet usedvanlig tverrfaglig og disiplinovergripende. Ved å studere objekter og dets sansemessige kvaliteter, kan vi utforme bedre bygnings- og kulturinstallasjoner. Det følger at dyptgående innsikt i tingene frembringer verdi også av epistemologisk art.

Nettopp fordi skillelinjene mellom det menneskelige og ikke-menneskelige, innsiden og utsiden her blir stadig mer porøst, plasserer jeg fottrinnet i skjæringspunktet mellom. Det kan virke som at deler av oppgaven avfeier signifikansen av det epistemologiske, men dette er ikke tilfellet. Jeg søker å tilbakevise premisset om ting *utelukkende* iført sosial mening, innenfor en beretning

som tangerer både menneske, objekt og dyr. Mot det målet avdekker jeg den gjennomtrengelige, men distinkte, syntesen mellom dem. Prosjektet strekker seg derfor forbi mennesket og språket, med intensjon om å behandle *miljøet* de utgår fra. Men hvordan skal vi adekvat behandle slike ikke-diskursive, og til tider også usynlige, substanser?

TINGEVENTYR

I eventyr blir slike ting *levendegjort*; sjangeren sprudler av eklektiske vesener som får delta i kraft av sin tinglighet. HC Andersen briljerer i sitt domene med antropomorfe framstillinger av alt fra godhjertede gatetykter til usympatiske skåler. Tingene tas til sin ytterlighet i streben etter å løse menneskelige gåter. Her har tingene slagkraft ikke gjennom mennesket, men *qua* seg selv. Som for eksempel gatetykten som lyser opp for andre, men ikke med desto mindre verdier innad. Eller flasken som reiser lange strekninger for å bli brukt, hyllet og så kastet. Bestrebelsen er ikke *ipso facto* kreativ, men består i å vitalisere tingene for bedre å kunne forstå historier fra våre egne liv. En gjenklang i slike tingeventyr er den materielle forpakningen av dype og mer alvorlige historier som skjærer mennesker, især barn for ubehag. For David Hume er antropomorfisering «an universal tendency amonst mankind to conceive all beings like themselves, and to transfer to every object those qualities» ([1757] 1956: 29). Utsagnet er opprinnelig teologisk begrunnet, men begrenser seg selvsagt ikke bare til religion. Essensen er at en levendegjøring av miljøet bidrar til å avmystifisere (les: komme nærmere) virkeligheten og er *qua* iboende til mennesket. Ved å formidle historier gjennom objektet får vi kjennskap til vinkler og aspekter som ikke *en bloc* lar seg gripe gjennom mennesket.

Det tingeventyr gjør på briljant vis er å formidle menneskelige historier uten å attpåtil miste tak i objektet. Materielle artefakter oppleves for å artikulere om seg og mennesker på måter som ikke er opponerende. Et åpent kunnskapsunivers med ulike stemmer, rytmer og tempo som smelter til én fortelling. Således er eventyrsjangeren inspirerende for min egen forskning som tangerer flere artefakter i en streben på holisme. Derfor sjekker jeg tidvis innom ulike fabler hvis plott kan styrke mine poeng. Misforstå meg rett: Det teoretiske og mer vitenskapsbaserte landskapet er det gemene beste, men eventyrsjangeren kan supplere metaforisk der hvor språket svikter. For disiplinen utgjør denne tilgangen en *mulighet* betraktet den materielle vendingen som de siste decenniene har velsignet faget med et taktskifte. Eventyret om flasken avslutter med følgende frasering:

“Jeg har vært i ild og vann, nede i den sorte jord og høyere opp enn de fleste ... det kunne nok være umagen verdt at høre min historie, men jeg taler ikke høyt om den, for jeg kan ikke”²

I denne oppgaven gir jeg talerør til objekter med støtte i det *imaginære*.

METODISK TILNÆRMING

INNSAMLING AV DATA

Våren 2023 satte jeg i gang med syv måneders feltarbeid. Som barn hadde jeg besøkt Sølvberget flere ganger i regi av skolen. Min posisjonering er følgelig farget av tidligere opplevelser, erfaringer og minner. Å gjøre feltarbeid ‘hjemme’ (*at home*) er ofte problematisert for å gi «automatic insider status» og således true det objektive (*objectivity*), upartiske og nøytrale ved etnografi (Anderson 2021: 212). For meg ble tilhørigheten et middel for refleksiv refleksjon og viktig for å kunne ivareta det transformative potensialet i feltet. Mitt allerede eksisterende bekjentskap lot meg enklere forstå, identifisere og reflektere over brukernes praksis. Feltarbeidet ble således en konfrontasjon med egne ubehageligheter og tendenser på måter som lot meg kritisk reflektere over min skiftende posisjonalitet, som forsker og informant. Donna Haraway bemerker treffende med henblikk på metodisk posisjonering at våre kropper *tross alt* ikke er ‘tabula rasa’; løsrevne og blanke lerreter klar for å la oss nedtegne, men «material-semiotic generative nodes» prosjektert gjennom rapsodiske, splittede men pågående relasjoner (1988: 589). Planen nå var å ankomme stedet med et ‘nytt’ blikk og «rethink, from this position, everything one thinks one knows» (Shah 2017: 53).

Det viste seg imidlertid ikke vanskelig, fordi bygningen myldret av impulser som tidligere hadde sett meg forbi (se *introduksjonen*). Det lekkende vannet, fuglene som flakset i taket og rykkende bord var ‘nytt’. Hver dag ankom jeg feltet med sekken på ryggen og én intensjon i tankene: å la etnografien veilede meg. Med Simon Coleman & Peter Collins (2006: 12) ‘performing the field’ i bakhodet, som foreslår å løsrive feltarbeidet fra tid og sted, og heller forstå feltet som noe pågående og prosessuelt, vandret jeg rundt på jakt etter ‘skjulte skatter’. Etnografien ble til mens jeg kjente på berøringen av stoler, pustet inn kulinariske lukter og testet hvilke lyder som finnes i objektene rundt meg. På samme måte som menneskekroppen, er heller ikke bygningen fullført eller prekonstituert, men ble formet *underveis*. Å navigere i samme avgrensede sfære kan trolig virke som et ensformig prosjekt, men hver dag var en *ny* opplevelse.

Bøker ble skiftet ut, bokøylene fikk nye meningsinnhold og fuglene kvitret i *ulik* takt. Feltet var derfor dynamisk og fremvoksende i en ‘process of becoming’ (Coleman & Collins 2006). Ved å veksle mellom å sitte og gå, bevege meg opp og ned trappene, scrolle på mobilen, gikk jeg i ett med brukerne rundt meg. Jeg oppnådde således en grad av resonans (*keneh*) slik artikulert av Unni Wikan (1992: 463), bare ved å oppholde meg på feltet *samtidig* som brukerne. Navnene deres, myriaden av identiteter og personalia, var imidlertid *uviktig* der jeg observerte måten de gikk, aktiverte og uttrykket seg kroppslig.

FLERSENSORISK TILNÆRMING; *QUA* METODE OG ANALYSE

Under mitt feltarbeid var sansene derfor ikke bare kroppslige attributter, men den eneste veien inn i det performative kartet av artefakter som «sense as well as make sense» (Vanninni et al. 2012: 15). Lyd, lukt, smak og berøring ble leverandører av en etnografi som ikke lot seg gripe momentant og «thus inaccessible to ethnographic observation or interview» (Bloch 1998: 46). Analytiske tråder og empiriske poeng manifesterte seg i former som ikke lot seg observere, og som krevde et holistisk kroppslig engasjement. For eksempel var endringen i atmosfæren etter oppussingen i [kapittel 4](#), kun mulig å erindre gjennom skiftet i lyd. Og lukten av de nystekte bollene som reiste helt opp til meg i tredje etasje, og som avslørte en transparent arkitektur, lot seg kun erfare kroppslig.

Interessen for det kroppslige dukket opp som et korrektiv til teksten (*Writing Culture*) som hadde visket ut den legemliggjorte opplevelsen av etnografi (Howes 2003: 56). ‘Deltakende sansing’ tilbød en linse som veltet de kvantifiserbare metrikkene under vekten av en mer kvalitativ, pulserende metode. Selve feltarbeidet innebærer en delt sensorisk opplevelse [*partage du sensible*] (Laplantine 2005: 2) og mange forskere har prissatt en slik levende metodikk (Basso 1996; Feld 2004; Geurts 2003; Rhys-Taylor 2017; Stoller 1989). Mens tradisjonelle forskere behandler sansene separat, aksentuerer sanseantropologien det dynamiske og relasjonelle samspillet mellom dem (Broch-Due 2023a).

Sensorisk etnografi avviker derfor fra den klassiske observasjonstilnærmingen (Atkinson et al. 2007) ved at den dyrker en erfaringsbasert prosess hvis kunnskap og forståelse produseres (Pink 2009: 3). Denne ‘sansende’ og ikke bare ‘observerende’ metoden viste seg nærmest uunngåelig når et overtall av informantene mine lakonisk påpekte at «bygningen ikke betyr noe for meg». Jeg ble nødt til å løsrive meg fra det konseptuelle for tilstrekkelig å forstå hva disse «tynne beskrivelsene» (Geertz 1973) egentlig innebar. Intervjuene med brukerne var forholdsvis korte,

både fordi brukerne ikke hadde mye å fortelle, og fordi jeg primært er opptatt av bygningen. Således var *Ustrukturerte Intervju* slik de formuleres av Russell Bernard (2002: 211) nyttig for at brukerne skulle kunne lede samtalen, men også for å unngå at intervjuet ble unødig formelt. For å trenge bakom de ofte korte svarene fulgte jeg samtalen opp med en noe 'utradisjonell' forespørsel. Heller enn bare ord, spurte jeg om brukerne kunne *vise* meg hva bygningen betød ved å ta et bilde 'hvor som helst'. Målet var å passere det diskursive, men samtidig få tilgang til brukerne på adekvat vis. Et poeng som følger er at sansemetoden ikke privilegerer en metode over en annen, men er «open to multiple ways of knowing and to the reflection of new routes to knowledge» (Pink 2009: 4). Således var det nødvendig å utforske ulike kunnskapskilder for tilstrekkelig innsyn. Bildene viste seg imidlertid for statisk for det bevegelige formatet av sensasjoner, kroppsuttrykk og emosjoner som brukerne utviste.

Syv måneder med feltobservasjon avdekket *ipso facto* en inkongruens mellom *hva brukerne sa*, og *hva de gjorde*. De vage svarene og tendensen til å snevre bygningen til det synlige kan uten ettertanke synes å bekrefte kulturelle sansemodeller hvor «sensory experience is socially made and mediated» (Hsu 2008: 433) og hvor synet er den konstituerende sansen i vesten etter en slik modell (Classen 1993). Flere har aksentuert det subjektive, kulturelle og affektive i behandling av sansene (Classen 1993; Geurts 2003; Howes 2019) og anklager fenomenologien for «failing to grapple adequately with the social life of the senses» (Howes 2019: 20). Selv om jeg ikke avfeier betydningen av det indre, personelle og subjektive, er det kroppslige subjekt ikke *en bloc* subjektivt. Sansene lot meg reflektere over det miljømessige, omgivende og materielle formatet hvis kunnskap prosjekteres gjennom. Heller enn bare epistemologiske artefakt, er informantkonseptualiseringer språklige reservoar av et bredere *ontologisk* kontinuum. Dette blir videre utbrodert i [kapittel 3](#).

I tillegg befinner vi oss i en *jungel* av materialiteter som går lenger enn riket for symbolsk tenkning. Som kanaler mellom ord og erfaring, kropp og miljø, *natura naturans* og *natura naturata*, blir sansene portalen inn i dette mer-enn-menneskelige kunnskapsunivers. Ikke bare medierer sansene informasjon, men de skaper et felles fundament, et «knot» (Serres 2008: 305), som forbinder ulike livsformer på tvers av rom. Som når menneskeskesumming og fuglekvitring smelter til én distinkt musikal i [kapittel 3](#), eller ungdommer etterlater matrester som lokker fugler inn i [kapittel 5](#). Dette samspillet bretter seg over landskapet i pulserende format; lyder, vokaler og toner i aktivt spill, utenfor rekkevidden til abstrakte ikoner. Språkets utilstrekkelighet (og hva Les Back (2007) mente med 'the art of listening') ble tydelig i møte

med dette sangteppet. Stemmene registrerte bevegelse og overgang, avstand og tempo, mens mennesker, ting og fugler møttes i melodios dialog.

Steven Feld (2004) tok deltakende sansing til sin ytterlighet da han spilte inn mer enn 1000 Bosavi-sanger fra regnskogen i Papa New Guinea (*acoustemology*). Dette har også betydelig resonans hos andre som utvider det akustiske grensesnittet til ikke-mennesker (Helmreich 2015: 225-226; Kohn 2013). I sangene får vi et glimt av et levende naturlandskap. Ulike arter toner inn på ulikt tidspunkt; vann renner over bekker, fugler beveger seg mellom synlige og usynlige domener og kvinner synger fra fuglens perspektiv (Broch-Due 2022b). Dette tjener som verdifull analogi til Sølvsbergets naturlandskap. En adekvat metode består derfor, etter min mening, ikke bare i semantiske tegn, men i former som er oppnåelig også for ikke-mennesker. Mens språket distanserer oss fra umiddelbarheten til det muntlige ord (Abram 1996), transporterer lydklippet etnografien *direkte* til oss. Lydklipp og bilder er derfor del av analysen min som transportører av *levende* etnografi.

Men sansene gir oss ikke bare metodisk tilgang. For eksempel, kan den avgrensede sansehorisonten til brukerne i [kapittel 3](#) hjelpe oss å utforme bedre bibliotek. Det er med henblikk på brukernes *habitus* at bøkene i dag er plassert i øyehøyde. Det følger at sansene ikke bare tjener *qua* metode, men gir oss verktøy for å forbedre eksisterende installasjoner. En sensorisk tilnærming kan derfor bevege seg mellom hva Tim Ingold (2008) beskriver som en metodisk tilnærming til å gjøre etnografi «with» mennesker, «to a deconstruction of existing cultural forms» (Pink 2013: 264) (Les mer i [kapittel 3](#)).

Når vi legger ut på denne leseopplevelsen er derfor også sansene *våre* i spill. Som lokus for mangeartet etnografi er en flersensorisk tilnærming på Sølvsberget ikke til å unnslipe. Både som metodisk ressurs, men også som del av den analytiske teksten.

SPRÅKETS UTILSTREKKELIGHET

Men hvordan kan vi artikulere slike levende konfigurasjoner som ikke lar seg begripe verbalt? Mye av materialitetene på Sølvsberget er, for å gjenta meg selv, for pulserende. Abstrakte tegn og semantikkens ikoner vil ikke tilstrekkelig ivareta materiens rytme, tempo og sansevirkosomhet. *Samtidig* er språklige tegn og metaforer innebygd i vår kroppslige opplevelse.

I “*Metaphors we live by*” skriver George Lakoff & Mark Johnson om metaforer som kanalen mellom det verdslige og det imaginære; dens estetikk ligger i å forstå “one kind of thing in terms of another” (2003: 91) Metaforene lar oss skjelne likhet på tvers av ulike riker på måter som maner frem forestillinger i skreven tekst. David Abram (1996) følger opp med en treffende beretning som kollapser grensene mellom språk og erfaring, menneske og økologi. I “*The Spell of the Sensuous*” (Abram 1996) veves språk tett sammen med erfaring; det omslutter alt vi opplever, griper og når sensorisk. Heller noe *a priori*, er vårt språklige vokabular formet av sensoriske interaksjoner; i måten vi forvandler tegn til bilder og bilder til tegn.

Således kan teksten gjøres levende gjennom metaforer og språklige bilder. Stewart Guthrie følger opp både David Hume og Spinoza når antropomorfisering for ham «is universal in human perception» (1995: 6) og består som del av vår natur. Eventyrsjangeren bugner av besjeling og antropomorfe skapninger som gjør det imaginære *håndgripelig*. Gjenkjennelige historier løper løpsk i vevet til abstrakte tegn uten å miste det ‘levende’ til semantikken. Sjangeren har således knekket en kode vi etnografer må la oss inspirere av; en inngripende strategi som den etnografiske teksten sårt trenger. For å bevare etnografiens puls må vi bevege oss inn i vevet av farger, rytme og tempo som *omgir* det vi skriver om. Alle mine empiriske gjengivelser blir derfor forsøkt levendegjort gjennom slike språklige ornamenter. Scenene fra felt inneholder erindringer; både lukter, lyder og andre inntrykk jeg fikk i øyeblikket.

DRAMATURGISK TILNÆRMING

Veien til å forstå materialitet er i så henseende figurativ og krevende. Et dramaturgisk rammeverk lar oss raffinere gjenkjennelige scener fra hverdagen innenfor et metaforisk språkbilde. Teaterspråket blir en viktig linse for å filtrere bort abstrakte ikoner og bevare etnografiens «livlighet». Materialiteter som ikke lar seg oppfange gjennom språket, blir her i dramaturgiske termer artikulert, uten å miste seg selv i overføringen. Som steder for virtuelle, imaginære, spektakulære og uhandgripelige fenomener, krever Sølverget et «levende språk».

Erving Goffman (1956) har oppnådd status innenfor flere tangerende disipliner gjennom sin dramaturgiske innfallsvinkel. Basert på idéen om at selv (*self*) og samfunn (*society*) skapes i gjensidighet, trekker Goffman (1956: 4) analogier til teaterverdenen for å skildre prosessen av sosial interaksjon. Her blir mennesker *skuespillere* situert innenfor en spesifikk ansamling av ‘*social settings*’; et begrep som i teaterverdenen resonnerer til det omgivende sosiale miljøet (Goffman 1956: 1). Uten å motsette seg den åpenbare forskjellen mellom ‘vanlig liv’ og teater,

skjelner han dramaturgi som en variant av symbolsk interaksjonisme (en teori som behandler menneskelig *Selv* og samfunn i samspill). Det er ikke plass til å avsløre hele Goffmans filosofi her, annet enn å applaudere for hans språklige bevissthet. Dramaturgien er en kreativ innfallsvinkel som lar oss skjelne substansielle argumenter i en flyt av stemningsfull og metaforisk prosa.

Heller enn den sosiale konstruksjonen av individ, ser jeg i min oppgave på den betingede materialiteten disse springer ut fra. Til tross for en tilnærmet sosial vinkling, viser Goffman en analytisk viljekraft når det gjelder å gjøre abstrakt tekst mer 'lesbar'. Mitt bidrag utvikler derfor samme premiss om å forstå virkeligheten som et teater, men i retning av en objekt-analytisk filosofi. Verdien til en slik tilnærming, ligger, etter min mening, ikke bare i å utforske måten mennesker skapes i interaksjon til andre *individer*, men også til sitt miljø. Oppgaven arbeider derfor ut fra premisset om Sølvsberget som scenen og mennesker som skuespillere, i håp om å beskrive hverdagslig prosa i et visuelt format.

Ved å ty til dramaturgiens verden håper jeg å rasere skillet mellom menneske og objekt, kropp og sted, en måte som er gjenkjennelig og «lett å se for seg». Ambisjonen er derfor ikke å videreføre Goffmans sosiologi, men å utvide metaforen om «livet som teater» (*the world's a stage*) til å også gjelde materialitet.

KAPITTELOVERSIKT

Besittet av flere temporaliteter er Sølvsberget en nyttig portal for å forstå den *berikende verden* eventyrsjangeren hinter om at finnes. I løpet av oppgaven skal vi innom et mangfold av materialiteter; alt fra oppmuntrende stoler, nådeløse kunstverk, bevegelige bord, «taust miljø» til tak som lekker. Tid er et konstitutivt begrep i min analyse som frembringer kontinuitet, elastisitet og dynamikk til de forskjellige empiriske eksempler. Når vi begir oss på denne reisen vekkes derfor sansene *våre* av lydbølger, billedlige ikoner og bilder.

I [kapittel 2](#) ser jeg på hvordan materielle artefakter iscenesetter interaksjon. Disse tingene, kan *qua* form og design, generere mennesker og seg selv samtidig. Sosiale scener av utilsiktet og til dels motvillig samhandling fremgår *gjennom* miljøet. Selv om slike artefakter aktiveres gjennom mennesket, deltar de på måter som ikke lar seg direkte spore dit. Med base i materiell antropologi, opptar jeg ontologiske diskusjoner og drøfter hvordan mennesker og objekt forblir

distinkte i relasjon, og hvordan divergerende ontologiske diskurser lar seg sammenfalle for en slik (helhetlig) forståelse.

I [kapittel 3](#) tar jeg fatt i brukernes egne opplevelser og den ontologiske innsikten de gir. Mens Sølvberget proklamerer seg som ‘kulturaktør’ på sine nettsider, går bygningen lenger enn bare riket for ‘kultur’. Her synes det hvordan det åpne, pulserende landskapet blir til lukket bakgrunn gjennom intervju. Ved å sette informantkonseptualiseringer opp mot kroppslig praksis, avdekker jeg måten miljø lar seg inkorporere på måter som overskrider språkets natur. Ikke bare er det menneskelige perspektivet utilstrekkelig, men mye av kunnskapen *lar seg ikke* bli artikulert.

I tillegg til sosial agens (*agency*), har bygningen et eget tidsløp. I oppdrag av å stå i tjeneste, kan tingene forbedre sin egen plassering og selv rykke frem. I [kapittel 4](#) ser jeg på hvordan slike poetiske grep tilbyr spennende måter å forstå sosialt liv og hvordan materielle formasjoner overgår vår subjektive opplevelse av den. Vi møter bord som rykker frem og kunstverk som ikke lar seg rykke i en syklus som overgår menneskets tid. I tillegg var møteplassen gjenstand for oppussing, noe som ikke bare frembrakte bevegelse og elastisitet til tingene, men tydeliggjorde hva disse tingene *de facto* innebar. Mennesker som før ikke lot seg påvirke, var nå betydelig berørt. Denne ommøbleringen blir i så måte ikke bare et uttrykk for sosial endring, men avslører måter objekter forstyrrer, destabiliserer og skaper ubehag.

Dette blir portalen inn i neste [kapittel \(5\)](#) om “*forms, rhythms, wholes and network*” slik de artikuleres av Caroline Levine (2015). Kapitlet blir delt i to, med porøsitet som tematisk ledetråd. I *første del* ser jeg på måter manglende vegger på innsiden av bygningen former menneskelig praksis. Jeg ser på hvordan former kollapser, kolliderer og genererer nye artikulasjoner av landskap. I neste del drøfter jeg det porøse skillet mellom innsiden og utsiden. Lekkende tak, avføring på bøker og røykere inne er bare en smakebit av hva vi skal innom her. Kapitlet består i å utrede paradigmet hele dette naturlandskapet resulterer i. Hva gjør vi når materie snakker *over* oss? Og hvilke implikasjoner har det for Sølvberget som ‘kulturhus’?

OPPGAVEN ER DELT I TO:

I *første del* (kapittel 2 og 3) ser jeg på hvordan *bygning er aktiv i menneskelige prosesser*. Jeg studerer måten omgivelsene gir oppløp til sosiale diskurser og hvordan menneskelig handling,

det være seg fysiske interaksjoner eller informantrapporter, springer ut av et kraftigere handlingsrom.

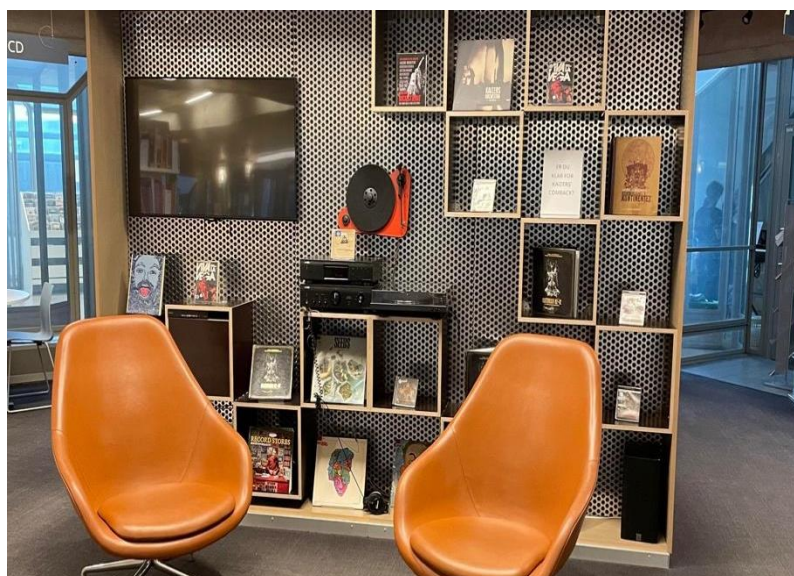
I andre del (kapittel 4 og 5) ser jeg på hvordan *bygning er aktiv i seg selv*. Her utforsker jeg måten objekter tar potens som selvstyrte figurasjoner i kontekst av menneskelig dynamikk.

DEL 1. SOSIAL AGENS: Bygning aktiv i menneskelige prosesser

KAPITTEL 2. ROMLIG ISCENESETTELSE AV SOSIAL INTERAKSJON

INTRODUKSJON

Det er nesten umulig å sitte alene på Sølvberget kulturhus. Ingen stoler er med ryggen til og utformingen av rommet får folk til å bevisst krysse veier. For å komme til grupperommet må du forbi et hinder av sammenvevde sitteplasser, vindusvegger som flagger det sosiale som skjer bak veggene og TV-skjermer som er *for* skingrende for øyet å motstå. Du må forbi fristende avisartikler, mennesker som allerede har latt seg forføre og bok-øyer som registrerer tilfeldige en-til-en møter. Når du omsider står foran grupperommet, finner du ut at også disse er atskilt med vindusglass. Skuer du blikket bortover skimter du flere som gjør det samme, som i tre åndedrag unna benytter seg av rommet du håpte å få alene. Uansett hvor du går er du del av et fellesskap. Bygningen florerer av slike bestrebelse; inngripende arkitektur som til enhver tid jobber for at interaksjon skal skje.



Bilde 1: Biblioteket i 3.etasje. En egen musikkseksjon med platespiller og CD-plater.



Bilde 2: Scene 1

SCENE 1: UVENTET SAMHANDLING

Jeg husker første gangen jeg selv ble gjenstand for slike forsøk på interaksjon. Det var en lite folksom dag da jeg bestemte meg for å sette meg på en av stolene i tredje etasje. Jeg husker det var så rolig at fuglene kunne høres i høyden av landskapet som et alltid tilstedeværende kart; sonifisert og tydelig, selv fra innsiden. De lot seg ikke dempe, men forsvant i bølger, før de like fort varslet sitt kall. På scenen står fire stoler arrangert, klar til første akt. Avisartiklene på bordet lar seg oppsamle i en slags entropi, et forsøk på å gjenskape hverdagslivets tilfeldigheter. Dekorasjoner, objekter og lys var på lik linje satt frem for samhandlingen å foregå. Rundt meg var det tre ledige stoler, enda i oppdrag om 'å bli kapret'. Plutselig satte en mann seg ned på stolen ved siden av meg. Han hadde på seg en marineblå genser, mens jeansen hans var passe stram. Skulle jeg anta, var han nok i 30-årene. Han rufset tak i avisen, leste

noen sekunder, før han vendte blikket bort mot meg uten å kaste bort tid. «Hva synes du om denne saken?» Han pekte mot avisen der tre russejenter smilte mot kamera. Jeg ble overrasket. Snakket han til meg? Under hele mitt opphold på Sølvberget hadde jeg aldri blitt pratet til. Jeg var alltid den som initierte praten. Jeg ble derfor litt overrumplet, forundret av det hele. Men når samtalen fortsatte, og vi var langt inne i en diskusjon om vær og vind, gikk det gradvis opp for meg hvor 'naturlig' samtalen var. De interaksjonsvennlige stolene; avisens boltrende oppslag og det nedtonede, gylne lyset –Vi var omgitt av bestrebelsler som tilrettela for at dette skulle skje.

I eventyr blir slike ting levendegjort; stolen hadde bønnfaldt oss til å sitte sammen mens avisen hadde lokket oss inn i dialog. Ofte får disse tingene i fortellingene også egenskaper i tråd med sitt utseende. I Disney-eventyret "Skjønnheten og Udyret" blir tekopper, klokker og stearinlys vitalisert gjennom deres tinglige utforming, et format som minsker distansen mellom det imaginære og 'virkelige' liv. For eksempel, blir den gylne kandelaberen Lumiere gjengitt som en karismatisk, romantisk og kurtiserende servitør, mens porselenskoppen får et 'mykere' uttrykk og mer moderlig preg. Klokken derimot er irettesettende, kontrollerende og smålig pedantisk. Hvis vi rykker ut av det *imaginære* og tilbake til virkeligheten, har ikke tingene et eget liv. De kaller ikke på oss med *karismatisk tyngde* eller *pulserende hjertebank*. Men de har likevel en *virkning*; en kraft eller effekt som påvirker oss til handling, og som går lenger enn det vi alene kan gi. Selv om eventyr bugner av imaginære ikoner og overdreven besjeling, har sjangeren derfor et poeng. I mylderet av snakkende objekter skjelner vi en beundring for det materielle som er analytisk anvendbar. Hva slags muligheter for teoriutvikling åpnes hvis vi gir objekter den samme validiteten i studiet av våre egne liv?

I dette kapittelet skal jeg med utgangspunktet i sosiale scener hentet fra hverdagen, dykke inn i det magiske lappeteppet av krefter som ligger til grunn for slik handling. Her skal jeg innom både det fenomenologiske, økologiske og vitalistiske aspektet som danner grunnlaget for analysen både i dette og de kommende kapitlene.

ET DYKK INN I MATERIELL ANTROPOLOGI

AKTANTMODELLEN

Algirdas Julien Greimas' aktantmodell representerte i sin tid et friskt ontologisk pust i en forskning tuftet på symboler og tegn. Modellen identifiserer rollen ulike karakterer har for en scene og bruker begrepet *aktant* symptomatisk for *alle* personer og figurer som på scenen *gjør noe* (Broch-Due 2022a). I motsetning til epistemologiske modeller som ser på tingene i regi av mennesker, inkluderer modellen også materielle artefakter i denne betegnelsen. Modellen er banebrytende og figurerer starten på det Steven Connor (2010) betegner som en 'nouveau chosisme', en oppvakt interesse for ikke-menneskelig dynamikk. Men begrepet aktant er *mangetydig*.

For å ivareta begrepets mange modaliteter vil det være nærliggende å posisjonere det i en større analytisk sammenheng. Jane Bennett fortsetter den teoretiske funderingen aktantmodellen inviterer til, og hevder at alt som har kapasitet til å «animate, to act, to produce effects dramatic and subtle» har karakteristikken av å være *aktant* (2004: 6). Også Bruno Latour bruker et inklusivt vokabular, hvorpå han konstaterer at aktanter “can literally be anything provided it is granted to be the source of action” (1996: 7). Hvis vi tenker på [scene 1](#) i tråd med slik diskurs, vil både stolen, avisen, bordet, mannen og jeg være aktanter. Selv om aktantmodellen primært resonnerer til den eventyrlige sjangeren; kan den likevel være nyttig for å forstå hendelser fra våre egne liv. Stabiliteten som hefter ved en slik modell og bredden den tilbyr, lar oss oppdage de omgivende, men subtile, kreftene som deltar i sosialt liv. Enda viktigere er at den åpner dørene for en *større* verden, som ikke lar seg adekvat behandle som rekvisitter. Argumentet er at en begrenset akademisk ramme som privilegerer mennesker ikke bare forringer objektet, men også mennesket som *del av* denne scenen. Stolen som *fanget* vårt blikk, avisen som lot seg gripe, er alle aktanter som - i *samspill* - former, endrer og styrer vår atferd. Det er en slik aktantmodell som danner klangbunn for teoriene vi nå skal innom.

«AFFORDANCES»

Slik som klokken, tekoppene og stearinlyset har tingene en egen tilstedeværelse på scenen; en performativitet. De kommer med betingelser og krav; ett sett med muligheter og begrensninger vitalisert gjennom dets utforming og design. James J. Gibson (1979) tilbyr et banebrytende empirisk rammeverk som ivaretar slike nivåer av agens, og proklamerer at miljøet *begrenser*,

og ikke bare blir begrenset. Ved å lage begrepet «affordance», setter han ord på de innebygde egenskapene og kapasitetene ting besitter, uten å havne i fellen av antropomorfisme. “The affordances... are what it offers the animal, what it provides or furnishes, either for good or ill» (Gibson 1979: 127). Slik som i eventyr, har stolen, teppet og avisen på scenen kraft gjennom sitt utseende og morfologi. Affordance betegner, med andre ord, handlingsrommet miljøet har potensial til å tilby, og vekker en teoretisk rotasjon mot objekt og dets føringer for menneskelig liv. Bare på scenen finnes et bredt spekter av slik spektakulær materialitet. Det lavtstående bordet, for eksempel, oppmuntrer til sosial aktivitet heller enn produktivt arbeid. Det røde fløyelsteppet er varmt og *inviterende*, mens avisen er informativ og *oppmuntrer* til dialog.

Med miljøet som hovedkarakter avleder Gibson oss bort fra det antroposentriske terrenget. Løfter vi stolene inn i hans analytiske “artisteri”, kan vi hevde at stolene ikke bare muliggjør fysisk nærhet og aktualiserer interaksjon, men er *konstruert* og designet for menneskekroppen. Det følger at stolen inviterer mennesker til utveksling, mens organismer som ikke *passer* stolens design (elefanter for eksempel), fratras handlingsfrihet. Slike affordances er ikke bare fokale punkter for sosial aktivitet, men gir betingelser vi også må innfri. Et sett med navigasjoner som ikke lar seg spore til mennesket alene. Slik blir omgangen med miljø for Gibson det prinsipp som all handling begynner med. Dette er et viktig poeng, fordi det viser den betingede virkningen av både *bruker* og objektet.

Ved å overgå, men allikevel ikke forlate mennesket, bringer Gibson oss i en retning av en ‘ecological’ ontologi som knirkefritt avdekker de underliggende premissene bak vår natur. Her er persepsjon ikke en intern representasjon, men en interaktiv dynamikk, hvorpå miljøet og subjekt *samvirker* for agens. Gibson (1979: 128) bruker begrepet “nisje” om subjektets forutsetninger og særegenheter i møte med slik natur. Hver organisme har, gjennom sine motoriske, sansemessige og fysiske forutsetninger, sin *distinkte* måte å leve på. Mens habitat betegner hvor subjektet bor, er nisje den økologiske tilpasningen og livsstilen til subjektet (Gibson 1979: 128). Disse begrepene er imidlertid sammenfallende nettopp fordi affordance er “a specific combination of the properties of its substance and its surfaces taken with reference to an animal” (Gibson 1977: 6). Det betyr at kroppsstrukturen, forutsetningene til organismen så vel som miljøet, *samvirker* i det som blir en bevegelse av såkalte “quasi-objects”, for å låne Michel Serres’ (1982: 148) begrep. Med “quasi-objects” sikter Serres (1982: 225) til det porøse grensesnittet hvis mennesker og objekter blir til; paradoksalt av å være verken (eller både hvis du vil) objekt og subjekt, relasjonell og ulik, én og flere, samtidig. Det transformative

øyeblikket hvor stolen, bordet, avisen, mannen og jeg møtes, blir punktet der hvor vår forskjell skapes. Det er her stolen blir oppmuntrende, avisen blir forlokkende og samhandling blir mulig. Formuleringen “embodied skills” er veldig lik, fordi kroppslige attributter ifølge Tim Ingold (2000:5) bare kan foregå i kontakt med miljøet. Således vil handling være et ikke-situert kompleks ved at den foregår og konstitueres motorisk. Mens dialogen *a priori* kan synes å være et menneskelig anliggende, kan hendelsen kun fremgå gjennom miljøet.

Teorien til Gibson forutsetter at handling blir det såkalte ‘rhizomet’, for å låne Deleuze & Guattaris begrep (1987: 3), av subjektets forutsetninger og “affordances” i miljøet. Ett og samme miljø kan således tilby varierende muligheter, hvorpå projiseringen og anvendelsen av disse igjen avhenger av subjektet. “No animal could exist without an environment surrounding it” (Gibson 1979: 8). Dette bekrefter relasjonen mellom kropp og miljø, som vi senere skal forankre mer eksplisitt. Mer *kritisk* betyr dette, etter min mening, derimot at objektet også har formative egenskaper *per se*, og at disse ikke fullt kan reduseres til ett enkelt subjekt. Dette er ikke et tautologisk prinsipp: Et formidabelt aspekt ved “affordance”-teori er nemlig at den forankrer slike bruksvilkår i relasjon til subjektet - uten å miste objektets *særegenhet* samtidig. For eksempel, *kan* bordet på bildet skyves fram, bak, oppover og til dels også snus, selv om disse unntas fra handling. Dette er fordi affordances angår potensialer som ligger i objektet, enten de er realisert eller ikke. Det forutsetter at miljøet er *objektivt* og subjektivt samtidig, et såkalt ‘quasi-object’ eller det Gilles Deleuze (1994: 32) kaller ‘univocity’, og at mening ikke er begrenset til subjektet. Slike handlingsmuligheter endrer seg ikke *med* persepsjon, men forblir i miljøet. For eksempel, ble den samme stolen på scenen bare noen dager tidligere brukt som bordplate for å ta ned noen bøker i høyden. “A chair may invite you to sit but it does not determine that you will sit. You may instead use it as a stepladder, a desk, a paperweight...”, for å sitere Webb Keane (2014: 7). Det følger at tingene har langt flere egenskaper enn det som gjør seg *relevant*. “The observer may or may not perceive or attend to the affordance, according to his needs, but the affordance... is always there to be perceived” (Gibson 1979: 139).

Også i eventyr kan vi skjelne samme tendens. Bo Grønbech (1945: 38) skriver, “Each time a new person is introduced in the fairy tales, there is a new perspective at play; the universe changes its appearance depending on who it is seen by”. Dette er ikke fordi tingene *ambulerer*, men fordi oppfatningen hos subjektet er varierende. Tingene sender signaler hvis persepsjon igjen avhenger av subjektet. Følgelig vil det ikke være utenkelig at materielle artefakter overskrider vår begripelse, hvorpå scenen ovenfor utgjør en partiell del av handlingsrommet

tingene har *kraft* til å bevirke. Robert Desjarlais og Jason Throop bemerker, forholdsvis analogt til dette, at «there is always something more yet to come, a side yet to see, an aspect, action yet to experience» (2011: 90). Eventyr kan således bringe objekter til sin ytterlighet ved å vise til de synlige og ikke-synlige aspektene, i og uavhengig av mennesket. Med det sikter jeg ikke til en 'virkelighet suis generis' (jfr. Kant), selv om jeg heller ikke benekter dets tilfelle, men at tingene rundt oss har *potensial* til å gå lenger.

Fordi objektene har sine 'affordances', såkalte betingelser for bruk (Gibson 1979: 129), er det grunn til å tro at objektet, og de egenskapene som ligger til grunn for dets eksistens, derfor går *lenger* enn sin relasjon. Manuel Delanda (2016: 172) kan hjelpe oss å forstå den spekulative ontologien jeg mener Gibson legger opp til, ved at han erkjenner de 'virtuelle', så vel som aktualiserte, metrikkene i miljøet. Her finnes disposisjoner, tendenser og egenskaper som for øyeblikket ikke er aktualisert, men som eksisterer som veritable nivåer i materien. Også Deleuze skriver, "the virtual is not opposed to the real, but opposed to actual" (1994: 275). Nøyaktig hva Proust sa om resonans kan sies om det virtuelle: "Real without being actual, ideal without being abstract" (Deleuze 1994: 272). Premisset som driver nymaterialismen og den ontologiske vendingen jeg prissetter her, er, etter min mening, at det vi observerer kun utgjør et ytringsplan for underliggende kompleksitet. Vi må forutsette at 'affordances' eksisterer, ikke bare i kraft av vår utveksling, men også i seg selv. Det betyr ikke at det virtuelle eksisterer som noe uavhengig, men at ontologien er horisontal, "with two sides, one side populated by virtual problems and the other a divergent set of actual solutions to those problems" (Delanda 2010: 104).

Slike ikke-realiserte nivåer av agens er kritisk for å forstå hva som leder opp til handling og forhindre at mennesket blir det tungtveiende kriteriet for all virksomhet. Affordances er, for å sitere Gibson, "not bestowed upon an object by a need of an observer and his act of perceiving it (1979: 139). The object offers what it does because it is what it is". Følgelig må vi anerkjenne at miljøet har sine særegne effekter på den kunnskapen som genereres, og at mening eksisterer autosomalt i objektet. Erkjennelsen av slike virtualiteter gir oss et mer holistisk utgangspunkt for å studere handling samt predikere mulige handlingsutfall på mikro-og makronivå. Følgelig vil dette rammeverket kreve utredninger som ivaretar både mennesker *og* objekt, uten å avskrive deres relasjon. Dette er et viktig poeng vi skal ta med oss videre.

Thomas Lombardo (1987) gir oss en avlesning av affordances på så måte. Lombardo (1987) hevder affordance som et synonym for ‘resiprositet’ som han tar for å være selve essensen bak slike relasjoner. Resiprositet blir, i en slik oppfatning, en trope for *distinkte*, men gjensidige, konstituerende realiteter. Selv om mennesker endrer og modifierer miljøet sitt, og miljøet har sitt eget sett med vilkår, må disse forstås proporsjonalt. Analytiske bestrebelsler som avskriver mennesket eller behandler virksomhet bortsett fra materielle objekter vil således slå teoretisk feil. Følgende tese blir etter min mening aktuell: Komplementariteten mellom menneske og objekter vil avhenge av deres ikke-subversive *distinksjon*. Noen dager før samtalen på scene 1 kom jeg over en scene som beviser nettopp det:

SCENE 2. “JEG MÅTTE FLYTTE MEG”

En eldre mann satt på trappen opp til biblioteket. Dette var den samme mannen som alltid satt på samme sofastol i femte etasje under takvinduene. Jeg gikk bort. «Hei. Har du funnet deg en ny plass?» Han smilte. «Nei, det var bare så varmt der oppe nå. Jeg måtte flytte meg».

Mens arkitekturen ikke mekanisk forflyttet ham, gav den betingelser for handling. De porøse takvinduene slapp utsiden inn, mens klimaet og værforholdet ble så uutholdelig at mannen til slutt flyttet seg. Ordene til Gibson oppsummerer den interaktive dynamikken som gjør seg gjeldende her: “To see things is to see how to get about among them and what do to do or not to do with them” (1979: 223). Grunnholdningen er at tingene ikke *bare* tjener som bakgrunn, men underlegger oss *sin* materialitet. De begrenser, opererer og formidler, heller enn å bare bli ledet. Det formidable rammeverket til Gibson lar oss pakke ut slike ‘gittheter’ og honorere dem for det særegne bidraget de gir. Scenen over krever at vi gir avkall på enhetlige sosiale beretninger og søker innsikt i den materielle konteksten handling vokser ut av. Et poeng som følger, er at de virtuelle metrikkene i miljøet er like viktige (som de realiserte) for å tilstrekkelig forstå og predikere slik dynamikk.

Her følger det stringent å trekke teorien lenger. I sin bok “*The Fragility of Things*” utforsker William E. Connolly (2013) hvordan objekter av typen “hyperobjects”, som Timothy Morton (2013) formidabelt kaller det, får betydelig rolle og samvirker i politisk diskurs. Klima, luftforurensning og global oppvarming er eksempler på slike subversive objekter som bidrar monumentalt i menneskelige prosesser. Mens markedet ofte antas å være den ledende mekanismen, drøfter Connolly økonomi som en “multitiered cosmos of being” (2013: 29), altså en flerfoldig faktisitet. Det hevdes at både ontologiske og sosiale prosesser driver samfunnet,

selv om førstnevnte ikke nødvendigvis er håndgripelig eller oppnåelig i sin art. Det er ikke plass til å fordype hele hans teori, men mye av poengene resonnerer til tenkningen vi prøver på her. Heller enn å *bare* 'jakte' dynamikker på menneskelig nivå, må vi trekke på de underliggende materielle prosessene samhandling foregår gjennom. Dette er fordi "the ecological thought affects all aspects of life, culture, and society" (Morton 2013: 11). Videre figurerer solen også som eksempel på det Levi Bryant kaller «bright object», «a machine that gravitationally overcodes the local manifestations, movement, and becomings of other machines» (2014: 202). Selv om tingene her ikke faller inn under samme "hyper"-kategori, kan vi allerede i det skissemessige eksempelet ovenfor skjelve den subtile, men veritable, effekten miljøet har på handling. Tingene folder seg utover og gjør seg synlig, på måter som ikke lar seg motstå. Vi skal innom flere typer 'hyperobjects' i kapittel 5. Inntil videre gir scenen over en smakebit på materiens *dybde*. Den etnografiske oppgaven må således være å identifisere ulike faktorerets betydning for sosialt liv, også de som er usynlig og ikke-lokal (Bryant 2011; Morton 2013).

Det følger derfor plausibelt å stadfeste at mens ting og objekt ikke snakker som i eventyr, har de enestående krefter å ta tak i. Objekter skaper de empiriske mønstrene vi observerer mens deres potensial går *lenger*. Det vi sensorisk når og som gjør seg relevant, utgjør derfor kun *fragmenter* av tingenes ontologiske fylde. Når sceneteppet går opp er det ikke bare menneskene som blir *levende*; men lyset, stolen og alt rundt. Tingene blir ikke bare del av samtalen; de artikulerer scenen vi går inn i. Kompleksitetene vi berører her går bakenfor mennesket og uforløste kvaliteter må hentes frem. Videre er det verdt å merke seg at dette ikke bare er et 'akademisk' anliggende. Det handler om å forstå hvilke muligheter vi har som menneske. Spinner vi i vårt menneskelige hamsterhjul uten å løfte blikket, spenner vi bein på kreftene som holder 'hjulet' i gang.

VITAL MATERIALITET

Dette premisset er også eksplisitt i vital materialisme. Jane Bennett (2004, 2010) knytter sammen en vitalistisk tradisjon i en poetisk språkdrakt som fortsetter den ontologiske grunnholdningen Gibson og Greimas inviterer til. Fellestråden er en kritikk av idealismen og den lingvistiske vendingen som fremhever "matter" som et diskursivt-kulturelt anliggende. Karen Barad oppsummerer tråden: "Language matters. Discourse matters. Culture matters... the only thing that does not seem to matter anymore is matter" (Barad 2007: 132).

I «*Vibrant Matter*» fanger Bennett (2004, 2010) opp det intrikate vevet av materialiteter som aktivt spinner rundt oss mens hun utfordrer den dyptsittende menneskelige favoriseringen Barad (2007) også sikter til. Ting er ikke bare i menneskelig besittelse, men forstås å ha en iboende *kraft*, som utfordrer den selvpålagte suvereniteten mennesket lenge har hatt i forskning (Bennett 2004: 350). Innenfor rammene av materialismen ser hun på forsamlinger av ulike typer avfall, levninger og søppel - det vi vil kalle “materie på avveie” - og hvordan slike opphopninger destabiliserer og påvirker politisk orden. I kjernen av argumentet hennes er at “so-called animate things have a life of their own, that deep within them is an explicable vitality or energy, a moment of independence from resistance to us and to other things” (Bennett 2004: 358). *Matter* blir i slike termer et “vibrant” og “dynamic” anliggende, en *élan vital*, og fremgår som premiss for å kunne forstå, identifisere og teoretisere konsekvensene av menneskelig atferd. Den analytiske bestrebelsen (Bennett 2010: xi) ligger i å vise hvordan ting - levende og ikke-levende - er i Gilles Deleuzes ord “ontologically one, formally diverse”, og dyrke fruktene som gagnar det ontologiske mangfoldet. Ved å puste liv i objekter hindrer Bennett analyser med en problematisk besettelse for atskilte størrelser, og utforsker aspekter langt forbi politikkenes artifielle vegger. Ved å se på hvordan ansamlinger av etterlatte levninger artikulere og overskrider menneskelig livstid, samt skaper forskyvninger på politisk nivå, gir hun forrang til det usynlige og ubegripelige i naturen.

Mot det målet sporer Bennett (2004: 351) en agens, en vitalitet, i artefakter som begrepet ‘affordance’ analogt fanger opp. Med vitalitet, forklarer Bennett (2010: vii), “I mean the capacity of things... not only to impede or block the will and designs of humans, but also act as quasi-agents or forces with trajectories, propensities, or tendencies of their own”. Det følger at heller ikke ‘vitality’ angår foretatt eller aktualiserte begivenheter alene, ei heller bare ‘joviale’ egenskaper, men den dyptsittende *substansen* i tingen per se. Begrepet har affinitet til Baruch Spinozas konsept *conatus* hvis kraft fortsetter forbi og gjennom menneskelig eksistens. En slik vital materialitet transcenderer skillet mellom “speaking subjects and mute objects” (Bennett 2010: 108), og gir oss et mer inklusivt vokabular for teoretisk inspeksjon. Mens stolen aktualiserer fysisk nærhet og avisen oppmuntrer til prat gjennom deres ‘affordance’, går deres vitalitet, med andre ord, lenger. Disse egenskapene som eksisterer i og utenfor vår begripelse, minner derfor om Timothy Mortons “hyperobjects”, som gjelder ikke-lokale objekter som overskrider tid og rom. Følgelig er disse en del av det Morton kaller “... a vast, sprawling mesh of interconnection without a definite centre or edge” (2012: 8) hvorpå sosiale diskurser og

ontologiske data er “inextricably enmeshed” (Bennett 2010: 108). Heller enn å være underlagt, er objekter en kritisk del av selve akten.

En slik verdensanskuelse gjør det umulig å gi en aktant *a priori* privilegium, og tvinger oss til å innta et ikke-dualistisk utgangspunkt der aktanter forstås på samme nivå. Det følger at stolen, bordet, avisen og de resterende aktantene over opptrer forskjellig i sin avhengighet. Uten kunnskap om tingenes immanente egenskaper, er det rett og slett umulig å oppnå fullverdig innsikt i virkeligheten. Med støtte i Lucretius, Spinoza, Gilles Deleuze, og Bruno Latour, jobber Bennett seg forbi mennesket for å forstå naturen menneskelig handling springer ut fra - i et vokabular som forstår tingene som ‘actants’, relasjonen de forbindes gjennom som ‘assemblages’ og kapasiteten de har som ‘distributive agency’.

KRITIKK AV NYMATERIALISMEN

Det er imidlertid verdt å merke at *immanens* ligger som premiss for slik tenkning. En slik forutsetning gjør det umulig å pertentlig separere mennesker fra den materielle virkeligheten, ved at enhetene eksisterer i ‘entangled agencies’, for å bygge på Karen Barad (2007: 33). Som en naturlig forlengelse innbyr dette til refleksjon over rubrikken ‘virkelighet’, og hvor grensene for denne går. Spinoza la grunnlaget for en flat ontologi, som en motsats til forestillingen om transcendens. Heller enn et skille mellom menneskelig og ikke-menneskelig, insisterte han på en ontologisk panteisme hvor alt være i verden - dyr, planter, mennesker - er versjoner av samme substans. Graham Harman, som har klare filiasjoner til den objekt-ontologiske vendingen (OOO), kritiserer vitalismen og nymaterialismen for å redusere ting til deres “relations, qualities, and actions”, en praksis han kaller for ‘duoming’ (2016: 3-4). Neologien ‘duoming’ er en kombinasjon av begrepene ‘undermining’ og ‘overmining’ og er trolig en forlengelse, eller ‘rebranding’ hvis du vil, av det Marxistiske begrepet *reification* hvis aktualitet oppstod under kapitalismen da subjekter ble redusert til objekter (undermining) og objekter ble tildelt evner ‘over’ sin kapasitet (*overmining*). I kontrast insisterer Harman på at “we must take objects seriously even when they are not acting” (2016: 10). Argumentet er at de reelle ‘noumena’ av ting (jfr. Kant), altså egenskaper utenfor menneskelig begripelse, negeres i den endeløse sammenfiltringen av enheter.

Denne kritikken er, etter min mening, delvis uberettiget, da både Gibson (1979) og Bennett (2004, 2010) trår inn i selve materien ved å erkjenne objektet *sui generis*. Hele ontologien springer ut av en ambisjon om å legitimere substans i og utenfor mennesket. Et slikt rammeverk

krever imidlertid, tør jeg å påstå, den spekulative ontologien Manuel Delanda (2016) (men også Jacques Derrida, Henri Bergson og Deleuze) oppmuntrer til. Det er ikke nok å forklare materiens realiserte egenskaper, vi må også erkjenne det 'virtuelle' handlingsrommet de tilbyr. I kritikken til Harman (2016) derimot, foreligger trolig en illusjon om at det relasjonelle aspektet forringer det transcendent, og at vi ikke kan akseptere deres gjensidigheter uten å avskrive aktantene atskilt. I kontrast vil jeg hevde motsatt. Både Gibson og Bennett erkjenner forskjell i streben etter konfluens. Forskjeller opphøyes til et samspill hvis effekt "becomes distributed across an ontologically heterogeneous field" (Bennett 2010: xvii). Mens kropp og miljø "always go together" (Gibson 1979: 141), og de etterlatte levningene i vitalismen "flow through and around" mennesket (Bennett 2010: x), blir distinksjon et premiss for dette. Det forutsettes at tingene og menneskene ikke utligner substansielt, men har særegne effekter på virkeligheten. Slik filosof Elizabeth Grosz stringent sa, "it is not that the world is without strata, totally flattened; rather the hierarchies are not the result of substances and their nature and value but of modes of organization of disparate substances" (1994: 167). Følgelig vil jeg påstå at teoriene utlegger virkeligheten i *kraft* av miljøet, og lykkes i å ivareta objektet *per se*. Dette er også fordi vi rett og slett ikke kan kartlegge relasjoner uten å behandle aktantene atskilt først.

Nymaterialismen, vitalismen og de antropologiske klargjøringene jeg prøver på her, betrakter både menneske og objekt, menneske i objekt, og objekt i menneskene, på en briljant måte. Premisset er imidlertid at vi erkjenner at det empiriske, altså det vi observerer, aldri bistår fyllestgjørende, men tilbyr et snitt av hva tingene *affords* - eller har av "power". På samme måte som handlingen ikke lar seg forringe til tingene, kan tingene ikke la seg begrense til handlingen. Skillet mellom det imaginære og 'det virkelige', er gjerne ikke *så* distinkt, når holdepunktet vårt er begrenset eller mangelfullt fra før. Forutsetningen for å trekke slike slutninger er at vi tar materiell antropologi videre, og undersøker den ontologiske dybden teorien(e) impliserer.

Det er derfor lett å se for seg at teoriene vi tar for oss her behandler objektet *par excellence*. Selv om menneskelig praksis utvilsomt er en sosial virksomhet, er alle aktanter, for å sitere David Abram, en del av en «intertwined matrix of sensations and perceptions» (1996: 32). Tingene venter ikke på mening, men besitter *a priori* virtuell eksistens. Opplevelsen de har kraft til å gi, scenen de har potensial til å skape, har innhold i det potensielle. Nøyaktig hva Steven Shaviro sa om *Cleopatras Needle* kan sies om tingene her: «is not just 'there'. It has a history" (2009: 17). Således fremstår det essensielt å vri kompasset mot miljø for fyllestgjørende innsikt.

Det følger at scenen over ikke bare aksentuerer materiell delaktighet, men det ledsagende behovet for å anerkjenne tingen i seg selv. Slik tilnærming «makes way to a much richer repertoire that highlights the multiplicity of configurations» (Callon 2009: 24). For å kunne begripe tingene i all dets kompleksitet må vi navigere i den spekulative horisonten som eksisterer hinsides vår utveksling. Begreper som ‘thing-power’ og ‘affordances’ innebærer, etter min mening, en såkalt uformidlet isomorfisme mellom subjektet og miljøets disposisjoner hvorpå handling oppstår ‘interaktivt’. Går vi Gibson og Bennett kritisk etter sømmene, kan vi identifisere den dyptsittende ontologien de impliserer: nemlig at det bak sosial virkelighet ligger dypere potensialer som gjør de mønstrene vi observerer både kraftfulle og logiske.

Dynamikken i denne retningen destabiliserer det problematiske forranget mennesker ofte får i forskning og skaper grobunn for mer inklusiv didaktikk. Ved å feste blikket også bak scenen, unngår vi at forskningen reduseres til den sosiale opptredenen. Selv om tingene ikke fysisk flytter på oss, går dets kompleksitet *dypere* enn det vi empirisk ser. Jeg argumenterer derfor for at mennesker ikke bare må analyseres i termer av sosial meningsproduksjon, av den primære årsak at miljøet eksisterer *sui generis*. Selv om affordances nødvendigvis må artikuleres gjennom mennesket for å kunne ha effekt i menneskelig liv, kan den overordnede virkeligheten ikke utlegges i kraft av mennesket. For å sitere Isabelle Stengers, “The artifacts must be recognized as being irreducible to an artifact” (2000: 167) Fra mine foregående refleksjoner tyder derfor mye på at handling ikke bare veies i menneskelige attributter, men også i tingens kvalitet. Vi bør derfor ta den vitenskapelige viljen som driver den ontologiske vendingen på alvor, og utvide horisonten for vår egen tenkning. Det er først da vi kan oppnå dyptgående innsikt.



Bilde 3: Bøkene er stablet for brukerne å se. Målet er å friste brukeren til lesning

EN IBOENDE RELASJON MELLOM MENNESKE OG MILJØ

Men selv om tingene har noe eget, sin egen *tilstedeværelse*, er de ikke mindre relasjonelle av den grunn. Premisset som følger av ontologien slik den artikuleres ovenfor er at mening ikke er

et enten/eller-spørsmål. Jane Bennett opplyser om agens som en «differentially distributed across a wider range of ontological types» (2004: 6) mens Gibson (1979, 1986) introduserte 'affordance' for å betegne, ikke bare den individuelle særegenheten ved objekt og menneske, men det som skjer *mellom* dem.

Dykker vi først innom den relasjonelle ontologien, er det bare logisk stringent å besøke Maurice Merleau-Pontys (1945) fenomenologi. Med fokus på "I live" heller enn "I think", som en *tacit cogito*, oppstod hans rammeverk som et korrektiv til den lange filosofiske tradisjonen hvor det abstrakte, intellektuelle ble tildelt forrang. På dyptgående vis frembringer han komplementaritet til sin logiske ytterlighet hvorpå han begrunner interaksjonen mellom kropp (*le corps*) og miljø (*le milieu*) som *pågående* og performativ (Merleau-Ponty 1945: 180). Kroppen er porøs, i den forstand at persepsjon ikke fullt kan forstås *qua* mennesket. Slik holdes det gamle Peripatetiske aksiomet *nihil est in intellectu quod non antea fuerit in sensu* ("nothing is in the intellect that was not first in the senses") i hevd av Merleau-Ponty. Fenomenologi av slik art har funnet betydelig resonans i antropologisk idémyldring om metodologi, hvor etnografi blir et 'håndverk' (Olwig 2002) eller hvor Tim Ingold bemerkelsesverdig forkynner at "theory is an activity, something we do" (1996: 3). Perspektivet til Merleau-Ponty har derfor klare analytiske likheter til andre fenomenologer som reiser kroppen og kunnskap som et levende, affektfullt og intersubjektivt fenomen (Csordas 2011; Ingold 1996; Desjarlais & Throop 2011).

Følgelig er persepsjon ikke en kognitiv mekanisme, men en dynamisk *handling* som oppstår i "flesh", en neologisme Merleau-Ponty (1945: 185) bruker om det mystiske vevet mellom den som sanser og den sansende. Dette er av samme art som Michel Serres (2008: 305) "knot" hvis prinsipp angår måten kropp og miljø lar seg *forene*. Heller enn semantikk, lar verden seg formulere i vår legemliggjorte opplevelse og interaksjon med miljø. "That is, the fact that we are both a part of the world and coextensive with it, constituting but also constituted" (Merleau-Ponty 1962: 453). I sitatet kan vi ane en grad av distinksjon mellom kroppen som *erfarer* og miljøet som blir erfart, selv om disse er interavhengige. De gestaltiske prinsippene står derfor i hevd både hos Gibson og Merleau-Ponty som begge aksentuerer "a communication with the world more ancient than thought" (Merleau-Ponty 1945: 294). Her blir sansene *leverandører* i den sykliske, og ikke linjerte, trafikken mellom kropp og miljø.

Mange vil gjerne avlese Merleau-Ponty som en forlengelse av Heideggers (1962) banebrytende 'being-in-the-world' (*être au monde*). Mens perspektivet aksentuerer den kroppslige, levde og erfarne opplevelsen av miljø, foreligger distinksjon imidlertid, etter min mening, igjen som premiss for dette. Et objekts kvalitet vil ikke avhenge av kroppens skjematiske oppbygning og evne til å projisere disse. Hvis kroppen og miljøet er sammenfiltret, slik teorien tydelig presiserer, må vi derfor kartlegge både kropp og miljøet atskilt for å forstå konfigurasjonen de gir. Det betyr ikke at kroppen og miljøet eksisterer uavhengig, men at vår kroppslige interaksjon med miljøet ikke gir mening hvis vi ikke først adresserer hvilke muligheter (affordance) som finnes. Denne betraktningen kan trolig forsvares av David Abram som selv forklarer Merleau-Pontys "flesh" som "the mysterious tissue or matrix that underlies and gives rise to both the perceiver and the perceived as interdependent aspects of its spontaneous activity" (1996: 66). "Flesh" angår ikke bare den *levde kropp*, men også miljøet hvis kraft blir viktig. Både kroppen som erfarer og miljøet som erfares, er således gjensidig og "all affective" for å snakke med Bennett (2010: xii). For å understreke graden av dimensjon som åpner seg straks vi inntar et slikt onto-fenomenologisk perspektiv, kan vi helt kortfattet trekke linjer til Yael Navaro-Yashins (2009).

I analysen til Yael Navaro-Yashin (2009: 5) blir de gjenværende materielle artefaktene etter krigen i Nord-Kypros, såkalte 'ruination', avgjørende for fremveksten av et nytt politisk-sosialt system. Mens disse tingene volder affektive emosjoner og sterke følelser hos tyrkisk-kapriotene, vokser et system frem. Det følger at gjenstandene vekker sansemessige erindringer på måter som fremskynder handling hvorpå "the senses intercommunicate by opening on to the structure of thing" (Merleau-Ponty 1945: 266). Slike etnografiske funn krever den fenomenologisk ontologiske innfallsvinkelen vi redegjør for her. Verken menneske eller gjenstandene kan privilegeres i spørsmål om handling når graden av virkning oppstår interaktivt. Her vil det imidlertid være verdt å merke at Navaro-Yashin (2009: 27) selv privilegerer den affektive opplevelsen hos innbyggerne heller enn tingene *per se*. Selv om hun påberoper seg en affektteori "beyond subjectivity" skriver hun at omgivelsene "generate affect, but only as they get entangled in forms of human mediation" (Navaro-Yashin 2012: 214). Det følger at det resterende vevet av muligheter som finner sted utenfor slikt kvantum, unntas verdi. Selv om jeg ikke stiller meg bak en slik resonnering, tjener etnografien som verdifull analogi til min egen empiri.

Således kan vi hevde at sollyset på [scene 2](#) krevde den resiproke delaktigheten til sansene. Det er i det figurative grensesnittet mellom kroppen og miljøet at handling blir til. Både [scene 1](#) og [scene 2](#) understreker følgelig 1) hvor mektig miljøet er samt 2) dets avhengighet av mennesket. Det ene utelukker ikke det andre. Denne påstanden skal underbygges lenger nede. Poenget er at miljøet er i konstant spill, i ethvert menneskelig handlingsrom, som del av vår forståelse. Det miljømessige til det kroppslige er altså en sømløs og *porøs* overgang. Scenen oppstår derfor ikke *bare* i regi av mennesket eller objekt, men sansene som transporterer miljø til kropp og kropp til miljø på måter som ikke lar seg separere (les mer i kapittel 3).

DEL AV SAMME HELHET

For å kunne jobbe videre med denne kompleksiteten, er begrepet “assemblage” et viktig konsept. Assemblage (*agencement*) vekker mange av de samme analytiske konnotasjonene som ‘affordance’, og blir på norsk ofte omtalt som ‘samlinger’ eller helheter. Etter oppfordring fra Marianne Lien (et. al 2012: 222) vil jeg også bruke begrepet ‘ansamling’. Filez Deleuze og Felix Guattari drøfter slike ‘multiplisiteter’ som omskiftelige, ‘co-functioning’, ensembler av heterogene enheter som inngår relasjon til hverandre (1987: 500). Disse enhetene er ikke av samme type; *mennesker, dyr, gjenstander, språklige tegn* og andre *kunstformer* kan alle settes sammen, tre ut og bli deler av nye ansamlinger. Forskerne har tradisjonelt understreket ulike aspekter ved disse enhetene, noe vi flyktig har berørt. Mens vitalistene/nymaterialistene ser på hva ting består av (Gibson 1979; Bennett 2004) og OOO (Harman 2016) fremhever de “noumenale” aspektene ved tingene, ser aktør-nettverksteori (ANT) på hva tingene *gjør*. Sistnevnte henger mye sammen med “assemblage”-teori her.

Grunnpremisset bak ‘assemblage’ er at det ikke eksisterer en fast og stabil ontologi, men forbigående, stadig foranderlige relasjoner (eller ‘diagrams’; Bialecki 2016). Interaksjonen mellom meg og mannen oppfyller kriteriet for en slik ‘multiplisitet’. Her ble ulike former, slik som *stolen, avisen, teppet* og *taket* til mer romlige dimensjoner, som *lys, romstørrelse* til *meg* og *mannen* flettet sammen for interaksjon. Heller enn noe pre-figurativt, oppstår handling i samspillet mellom oss, hvorpå “the components parts are constituted by the very relations they have to other parts in the whole» (Delanda 2006: 9). Det følger at helheten så vel som aktantene er irreducerbar for hverandre. Deleuze & Guattari kritiserer franske romanforfattere for å redusere ‘life’ til ‘something personal’, hvor streben, etter hans mening, heller bør være å “become great Alive” som er “only too weak for the life which runs in him or the affects which

pass in him” (1987: 186). Selv om vi besitter egne liv, trer vi inn i konfigurasjoner som avlegger spor i måten vi artikulere, fremtrer og lever på. Således vil det være urimelig å anta mennesker som superlativet for scenen når handlingen gjensidig krever en spesifikk materiell delaktighet. Analogt til de foregående teoriene, bærer assemblage derfor en balansert forpliktelse til *både* menneske og miljø. Det er ikke polene som interesserer Deleuze, men det utvidede kontinuumet mellom dem. følger derfor opp Greimas litterære mesterverk gjennom et fortryllende nettverk som velter de menneskesentrerte metrikkene under vekten av et mer mangfoldig perspektiv. Det er flere kriterier som konstituerer slike nettverk:

HANDLING SOM ‘SYMBIOTIC’

For å billedliggjøre de abstrakte konfigurasjonene vi står overfor, tyr Deleuze & Guattari (1987: 10) til biologiske illustrasjoner. Symbiosen mellom orkidéen (*orchidée*) og vepsen (*guêpe*) speiler den interaktive tilblivelsen av heterogene entiteter hvis handling oppstår fra. Mens vepsen og orkidéen forenes symbiotisk, vil de imidlertid forbli *distinkt*. “There is a block of becoming that snaps up the wasp and the orchid, but from which no wasp-orchid can ever descend” (Deleuze & Guattari 1987: 238). Det følger at entitetene konvergerer uten å miste seg selv i prosessen. Virkeligheten blir slik en prosess av ‘molecular collectivities’ (Deleuze & Guattari 1987: 275); ikke-lineære strømninger av individuelle *oeuvre* “that are necessarily divergent and irreducible” (Deleuze 1988: 38). På samme måte som orkidéen og vepsen, vil de løsrevne stolene, avisen, teppet, fyren og meg på [scene 1](#) heller ikke miste, men få agens i relasjon til hverandre. Det betyr ikke at vi ikke kan la oss løsrive, men at den spesifikke handlingen krever vårt innspill. Således får vi følgende postulat: Helheten er irreducerbar for dets enheter, analogt til at enhetene “is reducible neither to its parts nor to its whole” (Morton 2013: 44).



Bilde 4: En 'assemblage' av ulike bøker tematisk organisert

HANDLING SOM FORBIGÅENDE RELASJONER

En opponent til assemblage-teorien vil således være “organisme”-modellen til Emile Durkheim (1983) hvis helhet er en integrasjon av innbyrdes beslektede deler; dvs deler som er sammenkoblet, uten “the gap or disjunction” (Deleuze 1988: 38). Durkheim tegner et harmonisk bilde av samfunnet tuftet på sosial orden og koherens. Det tildeles imidlertid ingen adekvat omtanke til verken variasjon, flyt eller forandring. Mens enhetene nektes frihet og løsrivelse, mister helheten den forbigående flyten den karakteriseres av. Følgelig viker teorien unna det uforløste potensialet tingen har *sui generis*, på måter som gir et de *facto* statistisk samfunnssystem. Heller enn én organisme, består samfunnet av flere organismer hvis konvergens oppløses og blir til i uopphørlig format. Relasjoner krever “repeated performances to exist” (Salter 2013b: 9), og er kontingente, medierende og pågående i sin (re)stabilisering. For eksempel, kunne lyset på [scene 1](#) bli slått av, stolen kunne bli fjernet og orgelet på biblioteket som ikke er fanget opp på bildet, men som likefullt var der, kunne fylt lyden mellom oss. Deleuze gjør oss oppmerksom på dette skiftet i følgende bemerkning, “if one insists, the word ‘essence’ might be preserved, but only on condition of saying that the essence is precisely accident, the event” (1994: 191).

Assemblage-modellen tilbyr en mer produktiv metode på så måte, ved at den prissetter den provisoriske og stadig skiftende konteksten hvis handling springer ut fra. Objekter våger langt mer enn organismemodellen favner og forenes fortløpende, før de like fort trer ut og blir deler av nye relasjoner. Assemblage' belyser derfor ikke bare myldeket av egenskaper som bor i tingene, ei heller hvordan disse går dypere enn vårt empiriske felt, men den stadige konstallasjonen av 'reterritorialisering' (Deleuze & Guattari 1987: 88) hvor slike aktanter kommer til. Enhetene trer ut og inn i uforutsette dragninger, forstyrret og blir forstyrret, innenfor et kosmos skapt av slike 'symmetrier' (Latour 1993). Her vil det være tilbørlig å kortfattet nevne ANT, som også fanger den agentorienterte dynamikken til slike relasjoner, men som i kontrast underkjenner hvor provisorisk og foranderlig disse er.

I "*The Mushroom at the end of the world*" dykker Anna Tsing inn i kapitalismen på måter som kollapser kartesiske skiller til fordel for "tangled landscapes" av "contaminated diversity" (2015: 33). Matsutakesoppen blir protagonisten i et rhizomatisk nettverk av trær, mennesker og andre aktanter hvis samspill blir selve kraften kapitalismen springer ut av. Politikk lar seg ikke veie i økonomiske attributter, men blir til innenfor en "mosaic of open-ended assemblages of entangled ways of life" (Tsing 2015: 4). Først plukkes soppen opp i Oregon av soppforskere som forstår soppen som "freedom trophies" som tilbyr kognitiv løsrivelse fra den ellers fremtredende kapitalismen (Tsing 2015: 121). Deretter blir soppen transport til Japan, hvorpå den blir fullstendig fremmedgjort, før den igjen blir del av nye relasjoner og *kula-liknende* resiproke byttetjenester i Japan. Et viktig poeng forblir imidlertid stående: soppen bevarer sin ontologi mens den blir del av nye sosialiteter. Den trer ut og blir deler av nye nettverk, mens den beriker sin egen biografi. Mens tilhengerne av ANT vil hevde at soppen og menneskene er 'symmetriske' i sin forvikling, mener Assemblage at de bidrar forskjellig. Således kan vi skjelve en grad av diskrepans, ved at førstnevnte fokuserer mindre på *mulige* kombinasjoner enn på dens nåværende handlingsrom, mens Assemblage prissetter potensialitet og kommende initiativ. I boka blir endring og "disturbance" fruktbare innganger til global og lokal progresjon ved at soppen oppstår i kontekst av 'ruination'. I likhet med Yael Navaro-Yashin (2009) viser hun til muligheten for oppblomstring og progresjon i rammene av prekaritet og ruiner. Ved å fremheve de omfattende betingelsene kapitalismen er avhengig av, blir vi oppmerksom på de lokale og ikke-menneskelige konfigurasjonene hvis bidrag er betydelig potent. Det følger at politikk *de facto* strekker seg langt utover kapitalismens logikk. Det er i dette 'nonscalable', ikke-homogene prosjektet av soppforskere, konsumenter, sopp, trær og tilhørende at

kapitalismen blir mulig, hvorpå, for å sitere Deleuze og Guattari, “there is no capitalism in itself; capitalism is at the crossroads of all kinds of formations” (1987: 20).

Selve komposisjonen i Tsings monografi er også sirkulær, og avviker fra en konvensjonell og mer lineær komposisjon med kronologisk struktur (Broch-Due 2022d). Den muntlige og rapsodiske skrivestilen velter lasset av abstrakte konfigurasjoner til fordel for et mer pustende apparat med retning inn i en verden av bevegelse. Ordene som soppen strekker seg vidt og bredt, veves inn i ulike narrativ, med mellomspill, pauser og digresjoner underveis, før trådene samles og flettes til et helhetlig vev (Broch-Due 2022d). Det er i templatene av en slik filosofi; en eventyrlig mosaikk av kontinuiteter og diskontinuiteter at soppen som teksten vokser frem. Det muntlige språket lar oss forsvinne inn i soppens verden på sanselig vis (Abram 1998: 118). Handling er således transformativ i sin art, hvorpå de ulike delene opptrer innbyrdes uten å la seg fullstendig overgi. Mye tyder nemlig på at prosessene vi ofte forstår for å være ‘menneskelige’, neppe ville vært mulig uten slik materiell delaktighet. Det følger at virkeligheten utdrives i kraft av symbiotiske vev hvorpå det blir problematisk å forutsette at assemblage, det være seg kapitalismen, neoliberalismen eller hverdagslig praksis som mitt felt angår, foregår enhetlig.

I et ontologisk perspektiv er slike menneskelige og materielle begivenheter sammenfallende og det analytiske problemet består i å utrede relasjonen mellom dem. De materielle aktantene vi omgis av, og den teoretiske bestrebelsen for å ivareta disse, bør være om ikke eksplisitt, en implisitt, del av ethvert etnografisk prosjekt som tangerer mennesket. Som antropolog må vi forholde oss til betingelsene objekter gir, og ta ansvaret som følger av å bære en holistisk forskningsnatur. Den relasjonelle tesen som driver den ontologiske vendingen gir oss grunn til å fastslå følgende: Hvis objekter er stillestående og statiske, følger det logisk at mennesker også er det. Den skiftende ansamlingen av mennesker, stoler i aktiv bruk og lyden av skrapende gulv er derfor viktig å adressere for å unngå slike feilgrep, og for å ivareta den foranderlige virkeligheten handling bedrives av. Mennesker og ikke-mennesker svinger over tid og rom og produserer *divergerende* måter å være i verden på (Tsing 2015: 33). Det er ikke plass til å identifisere de legio kombinasjonene, men det endeløse mangfoldet av muligheter forutsetter følgende status: at vi er i stadig tilblivelse (*becoming*).

HANDLING SOM EN YTRE PROSESS

Det er derfor en undertone i slike relasjoner som vi mer grundig må adressere. I sin monografi *“Meeting the Universe Halfway”* teoretiserer Karen Barad (2007: 389, 2014: 168) relasjoner mellom mennesker og objekt som en ytre prosess, der aktantene forblir autonome, også i samspill. Enhetene som opptrer sammen i nettverk av handling, vil, med andre ord, ikke miste sin idiosynkrasi. Et slikt nivå av divergens blir i Baradisk terminologi artikulert som ‘diffraction’ eller ‘agential cut’. Dette har også resonans til konseptet *différance* artikulert av Jacques Derrida i *«Cogito et histoire de la folie»* ([1963] 2021). I samsvar med de grammatiske konnotasjonene til dette begrepet, betegner ‘diffraction’ en grad av separasjon. Snarere enn å forbli uatskillelig, som to smeltede idiommer, forblir vi selvgenererende aktanter *i relasjon*. Komponentene forstås relasjonelle i konstitutiv forstand, ved at *relata* “emerge through specific intra-actions” (Barad 2007: 140) heller enn “inter-actions”. Vi kan trekke linjer til melanesisk relasjonaltet (Strathern 1988) for å forankre dette tydeligere. Snarere enn individer som inngår i sosial relasjon, hevder Marilyn Strathern at det relasjonelle er *a priori*, og at det er *divider* som oppstår gjennom sosialitet (1988). Mens Strathern skriver om slektskap, er ambisjonen lik: Å avskrive en fullstendig separasjon.

Ofte er det uenighet om hvorvidt aktantene eksisterer *bortenfor* sin relasjon, og spørsmålet om en ‘immanent’, sammensmeltet virkelighet (assemblage, ANT) blir stilt ovenfor det ‘transcendentale’ syn (OOO). Selv om perspektivet jeg inntar resonnerer til det førstnevnte, er disse dialektiske: For i det hele tatt å kunne forstå relasjonen mellom aktantene, må de studeres atskilt. Vi må kjenne til deres separate egenskaper. Denne måten å tenke på lar oss, for å låne Anna Tsings argument, “ask about communal effects without assuming them” (2015: 23). Det ligger noe lukrativt i denne invitten - en anledning til å erkjenne det relasjonelle, uten å miste det ‘diffraktive’. Den etnografiske oppgaven bør, etter min mening, være å identifisere hvordan ulike entiteter påvirker praksis. Ambisjonen er derfor ikke å forsterke den allerede polemiske debatten mellom disse posisjonene, men å vise til deres interavhengighet og gjensidige betydning som perspektiv.

Rammeverket ovenfor gir oss verktøyene til å dyrke konvergens i kontekst av divergens. Skal vi bedømme aktantenes virkning, må perspektivene kombineres, også de av motstridende art. Straks vi går dypere inn i ontologiske teorier, og fletter disse sammen, oppnår vi mer dyptgående forklaringer som kan gjengi vårt performative opphav.

Gjennomgående skal jeg presentere scener der hvor faktisiteter som 'relasjon' og 'distinksjon' ikke fremgår kontradiktorisk, men er *interavhengige* i sin helhet. Med støtte i empiri er ambisjonen derfor ikke å utvikle en flat ontologi, ei heller å gjenopprette dualismen, men å vise til det heterogene nettverket mennesker springer ut av.



Bilde 5: En sosial arena for barn å møtes. Barna blir vendt mot hverandre på måter som aktualiserer interaksjon.

FLERE SOSIALE SCENER

Selv om mannen fra *scene 1* virket oppriktig interessert i å prate med meg, er denne hendelsen sjelden. Under mitt opphold på Sølvsberget har jeg bitt meg merke i en kollektiv befruktning av *individualitet*; en tendens til å sitte atskilt. Flere virker å oppsøke isolerte områder av bygningen; de beveger seg *fra* steder med mange folk *til mer* rolige miljø. Bibliotekarene deler samme oppfatning og refererer til brukerne som «isolerende individ». Dette ble også tydelig når jeg gikk bort for å prate med fremmede. Mange av dem hintet til at de ville være alene, ved å for eksempel se ned på mobilen mens jeg snakket til dem, eller flyttet blikket idet jeg gikk bort. Samtalene forble også korte. Jeg husker særlig ett intervju med en ung gutt. Han så utålmodig ned på mobilen mellom hver utveksling. «Hva pleier du å gjøre på Sølvsberget?» Han kremtet, heiste opp skuldrene. «Ikke noe særlig, være på mobilen kanskje?»

Det manglende engasjementet og delaktigheten viste seg å være en *konform* praksis. Mitt overordnede inntrykk, som for øvrig er anekdotisk og ikke tilstrekkelig fundert, er at brukerne foretrekker å være for seg selv. Antakelsen som gjerne følger, er at tilfeldig interaksjon på Sølvsberget oppstår sjeldent. Men dette er slettes ikke tilfellet. Selv i en kontekst der hvor

samhandling unngås og individualitet er den foretrukne uttrykksform, har materielle objekter evne til å orkestrere sosialt liv. Mens slike individorienterte konformiteter gir oss grunn til å betvile evnen til omgivelsene, har den sosiale intensjonen som ligger til grunn for slike bestrebelse klart å bestå. De sammenklistrede stolene, begrensede sitteplassene og vidåpne landskapet truer det individualistiske uttrykket brukerne skjeler til. Vi skal se flere eksempler på dette.



Bilde 6: Scene 3

SCENE 3: VILKÅRLIG INTERAKSJON

Stolen skrek idet en eldre mann skjøv den bak seg for å sitte. Lyden var skarp og skingrende; men forsvant idet mannen hadde funnet seg til rette. Umiddelbart begynte fingrene hans å skrive på tastaturet; avslørte at det ikke var første gangen han var her mens en fugl i etasjen under varslet sitt kall. En ung gutt som satt tre rader unna, og som fortvilet hadde klødd seg i hodet minuttene før, stirret med spenningsfylte øyne bort på ham. En interaksjon mellom dem virket usannsynlig. Mannen virket å ha opplevd et helt liv mens gutten akkurat hadde startet på sitt. Men plutselig hører jeg en lys guttestemme. «Unnskyld, men vet du hvordan jeg skrur på maskinen?»

Scenen avdekker ikke bare måten miljøet subtilt, men utilsiktet, iscenesetter interaksjon, ei heller omfanget av ‘affordances’ som empirisk utfolder seg straks vi «look around rather than ahead» (Tsing 2015: 22), men hvordan slike bestrebelse skjer *mot* vår forventning. Aldersspennet mellom den yngre og eldre mannen villeder oss til å tro at en samtale dem imellom skjer ytterst sjeldent og at hendelsen skyldes en tilfeldighet. Skjeler vi til et snevert menneskekesentrert perspektiv, er scenen nettopp det: en *vilkårlig* samtale mellom to mennesker drevet av psykologiske motivasjoner, sosial tilpasning og kognitive strukturer. Fordi slike refleksjoner kommer av *a priori* fundering uten betraktning til omgivende forhold, mangler de den analytiske tyngden scenen krever. Mens scenen var uventet, er de materielle forholdene som ligger til grunn for scenen, langt fra det samme. De *oppstilte* stolene, den *manglende tilstedeværelsen* av bruksanvisning og den *dempete* belysningen stimulerte til interaksjon. Fjerner vi disse fra scenen eller bytter dem ut, vil opptredenen som helhet også forandre seg. Valget om å sitte blir drevet av flere enn bare mennesker som lot seg løsrive og delta. Det følger at handlingen krever den spesifikke konstellasjonen (*arrangement*) aktantene gir.

Vi må også forstå hva slags funksjoner som frambringer slike uttrykk. Den nylige forespørselen om en distinksjon mellom “affordance types” og “affordance token” (Shaw et al. 2018: 54) kompletterer Gibsons (1979) forskning ved å pertentlig separere mellom hva tingen tilbyr *per se* og den kontekstavhengige betydningen de genererer. For eksempel vil stolen i seg selv invitere til å sitte, mens den først *gjennom* det resterende nettverket av objekter får sosiale egenskaper. Det langstrakte bordet og de nærstående stolene gir sammen mulighet for sosial interaksjon. Således medierer tingene varierende betydninger ut fra konteksten de er satt inn i. Det følger at affordances ikke bare forutsetter mennesker, men *hele* situasjoner. De gamle grekerne fanger denne opplevelsen i idéen om ‘kairos’, som angir ikke bare øyeblikket som kan gripes, men konteksten som er nødvendig for å kunne gripe den. Kairos ligger derfor, etter min mening, ikke bare i persepsjonen hos subjektet, men i sammensetningen av miljøet. Tingene formidler i måter de er situert, kombinert og plassert i relasjon til andre ting. Selv om disse tingene er plassert av mennesker og tjener et bevisst motiv, krever de mer enn mennesker for sin aksent. Kan man da kalle sosial praksis for *menneskelig* handling?

Begrep som «samspill» eller «nettverk» er trolig mer dekkende betegnelser som erkjenner den uensartede kaskaden vi bevitner her. Hvis målsettingen er å oppnå presise forklaringer, må vi ivareta mekanismene som leder til dialog, også i måten vi artikulere og forholder oss til agens.

Materiell antropologi kan hjelpe å forstå dynamikker ikke bare som konsekvenser av sosiale koder, men som resultater av en tilpasning til en omverden av flere aktanter, hvis subjektivitet igjen avhenger av forskjeller (*différance*).

På *scene 2* får vi også innblikk i andre egenskaper tingene har, som på *scene 1* ikke ble realisert. Her er stolen ikke statisk eller stillestående, men i *bevegelse* med mannen. Eksempelet understreker derfor ikke bare den pågående delaktigheten til ikke-mennesker, men myriaden av kapasiteter som empirisk utelir. Tingene besitter flere kapasiteter enn vi behandler analytisk, og de kvalitetene de synes å reflektere utgjør bare en liten del av dets mulige potensial. Stolen har sin egen *lyd, lukt, smak og utseende*; tastaturet på PC-en har sine egne sansekvaliteter. Poenget er at slike aktanter «produced effects» (Bennett 2004: 355) som til slutt fremskyndte handling. «The perceiving of an affordance is not a process of perceiving the value-free object to which meaning is somehow added», for å gjenta Gibson, «it is a process of perceiving a value-rich ecological object» (1979: 140). Det følger at de sosiale begivenhetene formes innenfor et etablert miljø hvis aktualitet, men ikke validitet, avhenger av menneskene.

Mens brukerne synes å oppsøke isolasjon, gjør arkitekturen det vanskelig for dem. Gjennom strategisk utforming, taktiske dekorer og hjemmekoselig pynt blir mennesker marionetter for bygningens scenografi. Således må vi erkjenne at den epistemologiske posisjonen ikke står i motsats til den ontologiske vendingen presentert her. Nettopp fordi brukerne helst vil sitte alene og interaksjon fortsatt består, belyser scenen kraften omgivelsene har til å *motstå* disse. I stedet for å undergrave nivåer av materialitet, fungerer brukerne som inngang til dette feltet. Følgelig styrker funnene det teoretiske grunnlaget oppgaven springer ut fra: nemlig hvor grunnleggende *effektfulle* objekter er.

SCENE 4: BRUTT STILLHET

På en mandag var stillheten på møteplassen til å ta og føle på. Dybden av tausheten lot seg spre over landskapet og legemliggjorde på kraftfull måte mysteriet om fravær, selv om studentene var vel så til stede, og eldre leste avis. Atmosfæren i rommet var satt. Før den ble brutt. En høylytt gjeng bestående av fire gutter, alle iført dongeribukse og svart overdel, inntok sfæren og truet tausheten med sine vordende rytmer. De var unge og liknet på hverandre. Blondt rufsete hår og avslappet gange. Stegvis «myknet rommet opp», flere ble smittet av lydene og jamret med. Lydene overtok og skapte et nytt rom. Også etter at gjengen forlot rommet, fortsatte pratingen.

Scene 4 illustrerer en ‘bevoktet’, stille skuespillerensemble som kulminerer i en livlig teateropplevelse. Karakteristisk for hendelsen er at brukerne opptrer synkront. De faller inn i samme sfære og handler harmonisk. *A priori* kan handlingen synes å være sosialt drevet. Det følger gjerne plausibelt å tenke på slike likeartede handlingsmønstre som responser på sosiale konvensjoner, hvorav behovet for å opptre likt og ikke skille seg ut blir det utløsende manifest. Inntar vi en slik holdning, kan scenen synes å oppfylle kriteriet for det Erving Goffman (1956: 78) kaller “frontstage”, der samkjørt dynamikk forstås som tilpasning til andre mennesker. Du har med all sannsynlighet opplevd å sitte i et rom sammen med andre mennesker der dere kan se hverandre? Kanskje har du måttet endre eller tilpasse deg rommets atmosfære? Det er derfor ikke utenkelig at dette er tilfelle. Heller enn å avfeie tanken, ser jeg verdien av også de materielle aktantene som bistår relativt. Som vi har postulert, er analysen kun holdbar i den grad den konstituerer både mennesker og objektet. Timothy Morton bemerket treffende at objekter er “simply not the products of a human gaze” (2013: 199). Holder vi oss innenfor samme dramaturgiske sjanger, men søker støtte i ontologi, er det som skjer *bak* scenen like vitalt.

Følgelig må vi erkjenne at atmosfæren først ble mulig gjennom utformingen av rommet. Begreper som assemblage og ‘affordance’ har betydning også her ved at dynamikken oppstår som tilpasning til omgivelsene og mulighetene de gir. Mennesker opptrer ikke likt *bare* fordi de er betinget til hverandre, men fordi rommet bugner av materielle artefakter som gjør dem betinget. Objekter og mennesker lar seg forene i en formerende kaskade hvis format er ontologisk situert. Signalene fra miljø lar seg ikke dempe, men forgreiner seg til homogen bruk av rom. Det er, med andre ord, den romlige utformingen som til syvende og sist skaper mønstrene vi observerer. Det følger at scenen, analogt til de foregående, tjener som ytringsplan for underliggende dynamikk og at menneskene reflekterer et enda mer *kraftfullt* handlingsrom.

I tillegg til utformingen, bugner rommet av aktive objekter som legger til rette for sosial atferd. Stoler fanger blikk og *villeder* oss sammen, stemningsfull dekor *vekker* tilhørighet og bøker *stimulerer* til prat. Omgivelsene skildrer en stue, som subtilt, men effektivt, tilrettelegger for mennesker å inntre. Poenget kan formuleres sterkere: Menneskene beveger seg etter *arkitekturens scenografi*; en hjemmekoselig tilstelning som får selv de mest passive til å snakke. Dette er magi, “the experience of existing in a world made up of multiple intelligences, the intuition that every form one perceives is an experiencing form” (Abram 1996: 16). Fremfor å vende blikket innover, må vi navigere i den konseptuelt spennende horisonten tingene tilbyr.

Det er først når vi går bakom scenen at vi erkjenner *manuskriptet* av muligheter og begrensninger som finnes.



Bilde 7: Nede i møteplassen. Rommet minner om en "stue", dempet belysning og planter i alle hjørner

TID SOM ET RHIZOMATISK 'EVENT'

Men på scenen møter vi ikke bare en samkjørt, homogen gjeng. Menneskene som før lot til å fordrive en håndgripelig stillhet, gav nå en livlig akustikk. Vi bevitnet et atmosfærisk *skifte*, en diskontinuitet. Etter at gjengen som startet uroen forlot rommet, og det ble naturlig å anta at stillheten skulle vende tilbake, ble atmosfæren imidlertid værende. Sagt annerledes: Mens bestanddelene forble, ble stemningen som helhet uopprettelig. Dette etterlater teoretiske potensialer som må videreutvikles.

Det vi observerer er først og fremst en assemblage i endring. Fordi scenen oppstår gjennom den *spesifikke* relasjonen mellom aktantene, er aktantene ikke nok til å kunne gjenopprette stemningen. Således kan vi hevde at assemblage er likefullt en samling av entiteter som det er *prosessen* av å samle. Andy Pickering (1994: 413) verdsetter en slik performativ tilnærming ved at han aksentuerer produksjonen av kunnskap (*knowledge*) enn bare kunnskapen alene.

Scenen viser derfor til det esemblastiske ‘nonscalable’ rhizomet som handling sporer tilbake til. Både vitalismen og Assemblage kan således hjelpe oss å forstå empiriske mønstre og kraften miljøet har i slike prosesser. For å komme videre er det imidlertid viktig å adressere dette dypere.

Bruddet i stemningen i [scene 4](#) etterlot nemlig irreversible endringer som teoretisk krysser banen for symmetrisk antropologi. Bruno Latour (1993) tilbyr et vokabular som ikke bare støtter en slik relasjonell aforisme, men som åpner for en ny måte å forstå tid innenfor slike rammer. Den generelle føringen bak en slik vending er nyttig for å kartlegge sosiale virkeligheter og videreutvikle ansatsene i den ontologiske vendingen. Logikken som følger, er en slutning om tid generert av ‘symmetri’ (*symétrique*). ‘Symmetri’ blir her en trope for ‘assemblages’ eller ansamlinger av ulike aktanter. Tid er verken ekstern eller løsrevet, men skapt i interaksjon, bevegelse og flyt (Latour 1993: 183), hvorpå Timothy Morton også skriver, “time is an irreducible property of things” (2018: 170). En symmetrisk brytning vil derfor gi en endring i tid.

[Scene 4](#) bekrefter en slik sammenheng mellom tid og miljø ved at den speiler en kollektiv fremskyndelse av rom. Atmosfæren som før var passiv, dempet og taus ble til livlig akustikk i regi av aktantene på scenen. Det har skjedd en endring i tid; en tid som ikke genereres autonomt; men dukker opp i takt med miljøets bevegelser. Eventyrsjangeren begynner typisk med «det var en gang», en strategi som skaper en tidløshet og romløshet som heller enn noe lokalisert eller målbart, oppstår *med* handlingen i eventyret. Tiden blir til *mens* eventyret pågår. Slike ikke-kvantifiserbare grep er anvendbar, fordi de belyser det fremvoksende repertoaret av bevegelser som handling og tid springer ut av.

På samme måte som tid aldri kan gjenoppstå- hvis vi ser bort den sanselige transporten av minner stimulert gjennom kropp og miljø- vender stemningen på scenen heller ikke tilbake. Det er, med andre ord, kun den indre fenomenologiske *opplevelsen* av relata, også kalt ‘subjektiv tid’ (*la durée*) for å låne Henri Bergsons ([1896] 1889: 181) begrep, som kan reproduseres, og ikke tiden *per se*. For eksempel, kan brukerne på scenen erindre tilbake til den ‘brutte stillheten’, selv om tiden er ontologisk forbi. Bergson skriver at, “philosophers insist on regarding the difference between actual sensations and pure memory as a mere difference in degree, and not in kind” ([1896] 1988: 139). I kontrast foreslår han en tidsanskuelse som erkjenner ikke-aktualiserte øyeblikk som virtuelle lagringer, uavhengig av dens ikke-aktive

status. Dette er av samme art som de Deleuzianske (1996) og Delandanske (2010) spekulative prinsippene vi har adressert. Tidene spinner i hverandre på måter som vi senere skal mer inn på.

Harman og Witmore (2023) tar oss tilbake til hverdagen når de i en podkast forteller om Brooklyn Nets. Brooklyn-Nets er et basketball-lag, som i likhet med andre klubber, har høye ambisjoner for sin fremtid. I forsøk på å rykke opp i rangeringene, rekrutterte de en periode flere nye spillere til laget. Dette resulterte i at laget, som opprinnelig var blant de dårligste, med tiden opererte i toppsjiktet av sitt nivå. Noen år senere forlot disse nye spillerne og laget falt tilbake til sitt 'opprinnelige team'. Men selv om spillerne var de samme, fortsatte laget å briljere. Det var, med andre ord, en ny tid. Det er innenfor slike relasjonelle rammer at [scene 4](#) kan forstås. Mens bestanddelene forblir uendret, er helheten imidlertid ny. Den endrede dynamikken til basketball-laget og den brutte stillheten på [scenen](#) speiler grunnholdningen som mitt rammeverk springer ut av: nemlig at det er i registeret *mellom* aktantene, at handling blir til.

Karen Barads (2011: 123) "spacetime-mattering" er en adekvat neologisme som resonnerer til den iterative prosessen som utfoldes her. Tid oppstår og vikles i rhizomatiske samlinger, i ikke-lineær og 'irregulær' forstand, for å trekke på Bergson ([1896] 1988: 139). Det er ikke kvantitative, målbare størrelser, men dynamisk, konfigurative ensembler av formasjon. Rom, tid og materie er refleksive fenomener hvis "cause and effect emerge through intra-actions" (Barad 2007: 176). Brukerne springer i så henseende ut av en tid hvis tid oppstår dialektisk med brukerne. Både Barad, Latour, Merleau-Ponty og Harman & Witmore vender blikket mot miljøet og det teoretiske potensialet som ligger her. Mens enkelte av dem plasserer relasjon som overordnet prinsipp, og andre dyrker en uavhengig ontologisk virkelighet, kan de tjene til å utfylle hverandre hvis de brukes riktig. Materiell antropologi *en bloc* gir et verdifullt kompass som lar oss sømløst navigere dette vitale, vibrerende og magiske vevet av entiteter.

SCENE 5: TILFELDIG INTERAKSJON

I etasjen under dekker et langbord store deler av scenen. På bordet finner vi oppslåtte aviser, steilet for å vekke dialog. De tilbaketente stolene er interaksjonsvennlig plassert under en klassisk gul taklampe, et samspilt team som spiller på «hjemmefølelsen». Dette ensemblet av rekvisitter står klar til første akt; alt tilrettelagt for den eldre kvinnen å inntre. Hun setter seg på enden av bordet, før hun blir gjort til selskap av en ung kvinne med barn. Gradvis drives det frem samhandling på en sikker og elegant måte. «Kan du sende meg den avisen som ligger rett

der?» Den eldre damen peker på avisen til venstre for kvinnen. «Ja, selvfølgelig. Jeg har allerede lest den».

Igjen skjelner vi en scene av begivenheter; De ulike aktantene blir del av kvinnes bevegelse; ikke som bakgrunn, men som vitale figurasjoner som skaper *forskjell*; “a potentized field of intelligence which our actions participate” (Abram 1996: 154). Spekulative ontologer utfordrer oss til å ta enda et logisk sprang inn i det ukjente - i retning av det ‘virtuelle’, som når som helst *kan* bli (Delanda 2013; Deleuze 1988; Derrida 1994). Kvalitetene som finnes i miljøet lar seg ikke begrense til scenen, men eksisterer i kraft av det potensielle.

Bare stolen i seg selv, for eksempel, går lenger enn sitt nåværende domene. Vi kan stå på den, kaste den over rommet, heise den opp og så videre. Det er en virtuositet, en endeløs kolleksjon som overgår det vi analytisk rekker å behandle. Som filosof Hubert Dreyfus påpeker i sin artikkel med referanse til Merleau-Ponty, blir stolen vitalisert i tråd med dens resolute bruker. “...to Western human beings a chair affords sitting. Only because we ... are brought up in a culture where one sits on chairs, do chairs solicit us to sit on them” (Dreyfus & Dreyfus 1999: 104). Det er, med andre ord, hos subjektet at stolen presenterer seg på måter den gjør. For eksempel, satt brukere med utenlandsk bakgrunn ofte på gulvet i Sølvberget. Heller enn å bruke stolene, satt de langs trappen eller inntil veggen. For dem har stolen andre “affordances”, enn de har for kvinnene. Det er ikke fordi stolen *varierer*, men fordi brukerne persiperer stolen ulikt. Stolen består tross sin variasjon hos mennesket. Som Gibson fyndig påpeker, å betrakte ting «is to perceive what they afford» (1979: 240). Følgelig er vi bare mottakere av stolens plastisitet. Vi projiserer allerede eksisterende kapasiteter hvis vitalitet og imperativ ikke lenger avhenger av vår innvirkning.

Forestill deg at du selv sitter foran et bord akkurat nå. Alt som er rundt deg, som du tar for gitt, vil jo ha en påvirkning på deg der du sitter. Kanskje vil du sette deg lenger frem, men blir stoppet av at stolen ikke er bevegelig. Eller så vil du lese noe, men det er ingen aviser tilgjengelig. Miljøet er kanskje ikke pulserende og kynisk; men det hindrer deg fra å kunne gjøre hva du vil. Den kommer med egne premiss som situerer *hva du kan og ikke kan*.

Det følger at våre sosiale virkeligheter, mens de er sosialt konstituert, grener seg utover det arbitrære. Grunnholdningen er at sosiale koder sporer tilbake til et relasjonelt nettverk og at disse må forstås sammen (Tsing 2015: 161). “Making world is not limited to humans” (Tsing

2015: 22) og lar vi oss villedde av mennesket i forsøk på å skildre handling, mister vi et helt arkiv av *aktanter og begivenheter*. Mer presist: Vi går glipp av kreftene som gjør menneske mulig. Scenene vi har vært innom er derfor ikke unike. Mennesker faller bestandig for fristelser og stuper inn i diverse handlingsrom skapt og regissert *utenfra*. I skyggen av mennesket er det lett å gå glipp av dette underliggende samspillet. Betingelsen for å forstå slike strukturer er den analytiske erkjennelsen om at formularene for handling ligger i miljø. Metodologisk innebærer det å hente ut dyptsittende ansatser som antas å skape empirisk dynamikk. For å oppnå presise forklaringer må vi erkjenne vitaliteten i tingene, heller enn å studere handling gjennom vårt bidrag alene. Ontologi løfter slørene av et magisk eventyrrom av handlingsdyktige objekter og forlokkende kunstverk. Disse stemmene forvitrer ofte i skyggen av våre egne. Rammeverket her kan hjelpe å skru disse opp, i et volum som ikke demper, men dirigerer både kropp og miljø som et kraftfullt orkester.

KAPITTEL 3. BYGNING GJENNOM MENNESKET: Den ontologiske innsikten epistemologi gir

«Hva er Sølvberget?»

INTRODUKSJON

Til nå har vi sett på de materielle betingelsene samhandling foregår gjennom, og hvordan slike aktanter utgjør selve virkeligheten mennesket springer ut fra. I denne delen skal vi, med dette rammeverket som bakteppe, ta fatt i hva brukerne *selv opplever* og drøfte den ontologiske innsikten disse gir. Mens slike perspektiver er epistemologisk basert (ved at de sier noe om hva brukerne synes om bygningen), etterlater de inngrepene hull for ontologien å fylle.

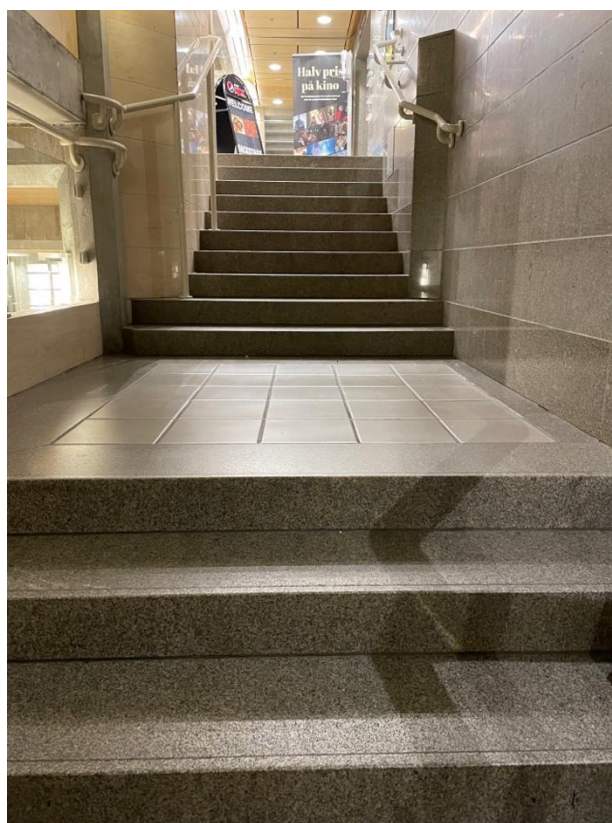


Bilde 8: Bygningens outside

I HC-Andersen-eventyret om “champagneflasken” blir flasken hyllet og gjort til sentrum i en forlovelsesfeiring før den sekunder etter kastes til side. Etterlatt og plassert for seg selv, utbryter flasken skuffet, “Dere bryr dere ikke om meg. For dere er jeg bare en flaske”.

Andersen vrir kompasset mot flasken for å belyse måten vi passiviserer og begrenser tingene til funksjoner. Mens eventyret er overdrevet, skjelner jeg en sannhet i det besjelte. Sølvberget renner over av slike tilsidesatte artefakter; brosjyrer blir slengt på gulvet, matrester blir lagt igjen og bøker som ikke lenger er av verdi mister hylleplass. Det har blitt en kutyme å bruke og så kaste bort, i en gradvis inkrementering av “matter out of place”, for å sitere Mary Douglas (1966: 41). Den kurtiserende avisen, det påtrengende sollyset og de solidariske stolene som tilrettela for interaksjon i forrige kapittel, blir *borte* når du snakker med brukerne. Plantene blir til skygger og steinen, som har vært her siden bygget ble skapt, blir ikke lagt merke til.

Under mitt syv måneders lange feltopphold ble det tydelig for meg hvor mye som egentlig pågår, uten at menneskene selv er klar over det. Bygningen myldrer av vitaliteter; biografier som blir *fyldigere* og stoler som blir *aktivert*, i en strøm av agens som går *forbi* menneskelig bevissthet. Skjeler vi til brukerne og deres epistemologier, er bygningen intet annet enn det Lisa Robert formidlet som en ‘dempet’ verden blottet for farger og liv (Broch-Due 2022d). Vender vi blikket utover derimot, oppdager vi mangfoldet av impulser på tvers av sensoriske grenser. I stedet for å ignorere slike virtualiteter eller avskrive dem som effekter, må vi anerkjenne dem som veritable fasetter med evne til å påvirke eller selv bli realisert. Med utgangspunkt i alt det brukerne forteller meg (og ikke forteller), skal jeg i denne delen drøfte den ontologiske innsikten informantene gir. Hvordan kan slike veritable sanseinntrykk unnslippe brukernes sinn og, for å sitere Marcel Mauss, “What force is there in the thing” ([1925] 2016: 58) som gjør at tingene blir oversett?



Bilde 9: Trappen ned til kinosalene

SCENE 6: «HVA ER SØLVBERGET?»

To jenter ikledd høstens siste motetrend, den såkalte «Juice Couture»-flisen, satt på hver sin trappekant en lørdag kveld, vendt mot hverandre. Skrikene deres dempet ikke; men forplantet seg til endeløst ekko. «Sa han det?» spurte hun ene med oppsperrede øyne. Jeg fornemmet en iver i stemningen. Jeg ventet til de var ferdig å le, før jeg gikk bort. «Hei. Jeg skriver om Sølvberget i mitt masterprosjekt og lurte e på om jeg kunne stille dere noen spørsmål?» Begge forble stille, stirret på hverandre. Spetakelet som noen sekunder før hadde fylt rommet, forvandlet seg til håndgripelig taushet. «Hva er Sølvberget?» spurte hun.

Navnet på bygningen de oppholdt seg i var fremmed, selv om de var omgitt av materialiteter som gav dem svarene de trengte; alt fra skilt som prydet veggene til fargerike reklameplakater med byggets navn. Til og med på trappetrinnet under lå et 'hint'; en etterlatt kulturbrosjyre med «SØLVBERGET» som overskrift. Aksiomet til tross, forble gjenstandene utenfor jentenes begripelse. Under intervjuet gikk heisdøren opp etterfulgt av en skingrende, besværlig tone. Også denne 'kausalteten', lyden døren har kraft til å skape, ble ignorert. Disse dynamikkene,

med hver sin “kind of thing-power” (Bennett 2010: 18), faller utenfor brukernes bevissthet. Brukerne ser ikke ut til å legge merke til det som skjer rundt dem, og når jeg omsider tør å forstyrre deres individuelle habitus for å oppnå *dypere* svar, er svarene lakoniske.

SCENE 7. SØLVBERGET SOM VENDEPÅSS

En mandag på Sølvberget var biblioteket fullt av liv. Ungdommer var samlet i gjenger og fylte plassen med sine spektakler. Ei ung jente satt alene på benken inne på biblioteket. Bøken omgav henne der hun satt med blikket festet på mobilskjermen. Hun så ikke ut til å legge merke til kakofoniene som spredte seg rundt henne; lyder av gutter som skrek og løpte etter hverandre. Jeg gikk bort. Jenta fortalte at hun var 13 år gammel og brukte biblioteket som et «tidsfordriv». «Jeg pleier å komme her for å vente på venner, eller hvis jeg har god tid». Jeg spurte hvor ofte det innebar, og hun heiste opp skuldrene. «Ikke ofte. Sølvberget betyr ikke så mye for meg. Det er bare for å slippe å vente ute».

Fellestråden i alle mine informantrapporter er en frekventativ, nærmest konform tendens til å begrense bygningen til det rent ‘umiddelbare’. Når jeg spurte forbipasserende hvilke konnotasjoner de hadde til bygningen, “hva du tenker på når du ser for deg Sølvberget”, var de respektive svarene ikke vanskelig å forutse. Befant de seg på biblioteket, svarte de ‘biblioteket’. Va de på vei mot kinoplassen, var svaret deretter. Mylderet av egenskaper, modaliteter og berikelser underlegges rekkevidden til brukerne. Graham Harman (2022: 39) trekker en metafor om bomull (*cotton*) og ild (*fire*) som speiler de dyptgående logikkene som gjør seg fremtredende her, og som sporer tilbake til Gibson (1979). Når ild brenner bomull, samhandler den aldri direkte med bomullen, men kun med aspektene nødvendig for at brannen kan skje (Harman 2022: 39). På samme måte som bomullen, erkjenner brukerne bare fragmenter av det Sølvberget har å tilby. «*Meanwhile*» menneskene interagerer med bygningen, for å låne Benedict Andersons (1983) begrep, unntas de resterende potensialitetene bygning har (les mer under «tid, rom og kropp» i kapittel 5). Det følger at de samtidige faktene mister verdi, men kun i persepsjon hos mennesket.



Bilde 10: Utsikt ned fra 5.etasje

INFORMANTENE GJENNOM BILDER

Vi skal se videre på dette, men først: Det er ikke nok å forholde seg til det brukerne *sier*. Ikke bare fordi svarene er kortfattede, men fordi språket i seg selv er utilstrekkelig (Abram 1996; Jenkins 1994; Hastrup 1995). Under mitt feltarbeid ble det således nødvendig å bruke andre strategier enn bare intervju. I forsøk på å skape engasjement, spurte jeg flere om de, i stedet for å fortelle, kunne dokumentere 'hva Sølvberget betød for dem'. Jeg gav dem mobilen med direktiver om å ta bilde «hvor som helst». Selv om instruksene var klare, og informantene fikk frie tøyler, var det likevel ytterst få som lot til å ville bevege seg. Nesten alle valgte å holde seg innenfor en tre-meters-radius, enten det var noe kunst, en stol eller tilfeldig bokhylle, i nærheten. Under kan du se noen av bildene informantene tok.



Bilde 11: Kjærestepar. 17 år. En jente og en gutt. Bildet er tatt der intervjuet ble avholdt.



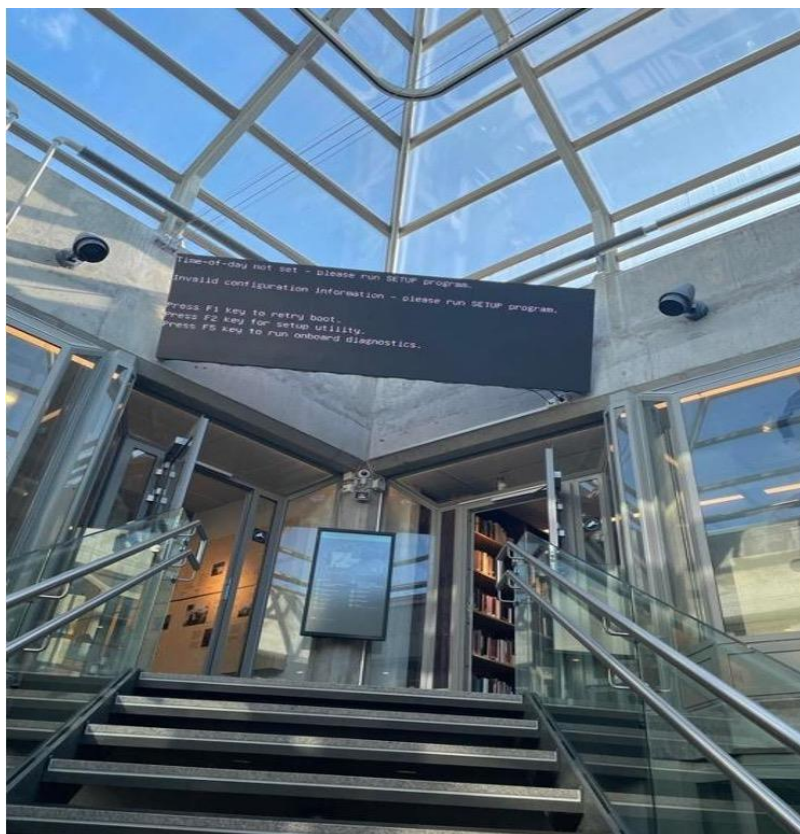
Bilde 12

Bilde 12: (Mann 29 år) Han hadde på seg en grønn skjorte og dongeribukse, på vei ned trappen da jeg møtte ham. Bildet ble tatt der jeg kom i prat med fyren. Han er gjenganger på Sølvberget. «Sølvberget er mitt nærmeste bibliotek. Betyr ingenting for meg. Jobber bare med ulike skoleoppgaver».



Bilde 13

Det siste bildet (bilde 13) ble tatt av en mann som daglig gjorde bruk av biblioteket. Han tilbrakte hele dagen sin her og overgikk til tider også min arbeidstid. Hver dag fant jeg ham på samme plass i 5.etasje, ikledd en falmet dongeribukse og genser. Selv om plassen var ettertraktet, med vinduer i taket over og planter som dekor, klarte han likevel alltid å kapre den. Det var blitt hans plass, hans 'habitat'. De få gangene plassen var ledig, unngikk jeg å sette meg der av hensyn til ham. Da jeg fant ham inne på biblioteket en mandag, sittende på en annen plass, ble jeg derfor nysgjerrig. Jeg gikk bort og gjentok min vanlige prosedyre.



Bilde 14: Omgivelsene som omgir mannens faste plass

SCENE 8. «SØLVBERGET BETYR INGENTING»

Mannen hadde på seg en rød genser der han satt foran pc-en. Jeg smilte til ham. «Hei. Er det greit at jeg stiller deg noen spørsmål?». Han nikket. Jeg introduserte prosjektet mitt, før jeg spurte ham hva han holdt på med på fritiden. Han fortalte at han var student og derfor brukte Sølvberget som arbeidsplass. Han vekslet mellom å skrive, jobbe og se film. Til slutt spurte jeg: «Hva tenker du om Sølvberget?». Mannen rynket pannen. «Sølvberget? Det betyr ingenting. Det er bare et sted jeg drar for å skrive». Jeg ble overrasket, men sa ikke noe mer. Vi gikk lenger inn i biblioteket sammen før jeg spurte han om han kunne ta bilde av et sted inne i bygningen. Med forventning om at han skulle ta bilde av sin faste plass, ble jeg fortvilet da han snudde seg for å ta bilde av bokhyllen som tilfeldigvis stod rett bak oss.

Mens bildene formidler det vi mister gjennom ord, fremstår poenget klart: Brukerne begrenser bygningen til det synlige, det som umiddelbart lar seg gripe visuelt. For i det hele tatt å kunne forstå dette eksemplaret, må vi ta dypdykk inn i de dimensjoner som uteblir. De uuttalte kvalitetene har, som vi tidligere har adressert, «a direct effect on the way it frames the problem of knowledge» (Delanda 2013: 72). Merleau-Ponty (1945: 4) kan trolig komplettere denne

påstanden gjennom sin sensoriske refleksjon. Han forklarer at «things» og «spaces between things» utgjør det han kaller ‘perceptual field’ og samvirker i den levde, kroppslige fornemmelsen (Merleau-Ponty 1945: 18). For hvert øyeblikk er noen deler av dette feltet mer fremtredende enn andre. For eksempel, var det bøkene som fanget guttens oppmerksomhet på [bilde 2](#), mens kjæresteparet på [bilde 1](#) snevret svaret sitt til det som i øyeblikket stod foran dem. Persepsjon blir på så måte en kontinuerlig skiftende figur-bakgrunn-modell, hvor fragmenter av bygningen uteblir til fordel for andre effekter (Merleau-Ponty 1945: 19).

Men selv om sansene gis ulik vekt og disse er kulturelt og historisk betinget (Classen 1998; Geurts 2003; Howes 2019), er alle sansene aktiv i *ethvert* sanserom som del av vår legemliggjøring (*harmonie préétablie*) (Merleau-Ponty 1945). Lukt, syn, lyd, smak og berøring jobber i dynamiske grensesnitt farget av emosjoner, opplevelser og assosiasjoner (Broch-Due 2022b; Pink 2013). Dette blir tydelig aksentuert i Merleau-Pontys sansemmodell hvor sanser nærmest tildeles forrang som autonome impulser, heller enn (bare) kroppslig attributt. “I am, at once, my tasting, my listening, and the rest”, proklamerer Tim Ingold (2011: 325) og reflekterer nettopp dette samspillet her. Gjennom sanseregisteret kan «many separate worlds» konvergere og «communicate through their significant core» (Merleau-Ponty 1945: 230). Resultatet er en “*synaesthetic*”, heller enn en enhetlig, unison og avgrenset mottakelse (Merleau-Ponty 1945: 230) hvor alle sansene vekkes for en holistisk persepsjon. For eksempel kan du *se* former når du hører lyd eller «see the wet fluidity of water» (Merleau-Ponty 1945: 230). Synaesthesia aksentuerer kroppen som *porøse svamper* hvor alle sansene aktiveres i trafikken mellom kropp og miljø.

Bennett (2010: 31) ville trolig beskrevet dette sanseregisteret som et uttrykk for «distributive agency», ved at sansene krever hverandre for sin virkning. Hvis, som Merleau-Ponty postulerer, de mindre aksentuerte sanseintrykkene også bidrar til ‘helheten’ hvorpå kropp-miljø-dialektikk ikke bare foregår mellom kropp og miljø, “but also between the different senses within the body” (Merleau-Ponty 1945: 228), følger det logisk at objektene som fyller bakgrunnen i en slik modell også spiller inn. Mens Merleau-Ponty aksentuerer kroppslig affekt og den *subjektive* opplevelsen, mener jeg hans figur-bakgrunn-modell resonnerer til et slikt ontologisk kvantum. Vi kan komplettere dette tankespranget ved å se på hvordan persepsjon, ikke bare angår kroppen som mottar, men også miljøet som *gir*.

BYGNINGENS PLASTISITET

For å trekke analysen lenger, ser jeg derfor verdien av å forankre slike refleksjoner i en bredere ontologisk kontekst. Sølvsberget er, som vi har nevnt, utformet pluralistisk. Det tjener som bibliotek, kino, galleri, museum, møteplass og langt mer. Vi kan fastslå at dette er bygningens ontologiske fasiliteter; det bygningen tilbyr *uavhengig* av hva brukerne sier på intervju. Spør vi brukerne derimot, får vi divergerende og ofte entydige svar. Da er bygningen *enten* et kulturhus *eller* et bibliotek. Den mangefasetterte, flerfoldige og dynamiske bygningen blir forenklet til en målbar, kvantitativ størrelse. Slike postuleringer avdekker ikke bare en avgrenset sansehorisont, men en bygning med *affordances* til å bli singular. Gjennom sin flerfasetterte utforming kan Sølvsberget opptre i trafikken mellom entydighet og flertydighet, singularisme og pluralisme, i kraft av menneskelig sinn. Den blir vitalisert som “entydig” og ikke bare “flertydig” og vokser inkrementelt med brukernes svar. Det følger at den kontinuerlige skiftningen ikke bare belyser et mangfoldig og fremvoksende meningslandskap, men hvor dynamisk og kontekstuell Sølvsberget er som objekt. Mens det pluralistiske aspektet allerede er aktualisert (i den forstand at bygningen er mangefasettert uansett hva brukerne sier), gir svarene bygningen en *ny* dimensjon. Det er derfor ikke bare bygningen som tjener mennesket, men et Sølvsberget som blir gjensidig stimulert.

Således er det plastisiteten i miljøet som gjør slik persepsjon mulig. Et ensidig fokus kan avlede oss bort fra disse fasettene og svekke det virtuelle kompasset av egenskaper ting *samtidig* tilbyr. Heller enn å forbli på nivå med det subjektive, må vi erkjenne hva som frambringer slike projeksjoner. Det er ikke bare sansene som projiserer, men tingene som vekker persepsjon. På samme måte som det ikke bare var mennesker som gjengjeldte gaven i *The Gift*, er det heller ikke bare kroppen som projiserer. Hver bevegelse har en bakgrunn “and the movement and its background are ‘moments of a unique totality’” (Merleau-Ponty 1945: 127). Det følger at det mennesker persiperer kun blir aktualisert gjennom de tingene som ikke blir persipert. Vi kan ikke pertentlig skille mellom persepsjon og de forhold som etablerer muligheten for persepsjon. James Gibson & Eleanor J. Gibson oppsummerer treffende, “The rule would be that, as the number of distinct percepts a man can have increases, so also the number of different physical objects to which they are specific increase” (1955: 34-35). Brukernes opplevelser finner sted i et komplekst nett av oppfatninger, sensasjoner og miljømessige tegn hvis kjerne ikke er *en bloc* subjektiv. Innsiden (*cogito*) og utsiden (*world*) blir med det innkapslet til en opplevelse som former, konfigurerer og blir hele tiden påvirket. Erfaringene er ikke avgrensede eller fryst i tid, men preget av kontinuitet og bevegelse. Omgivelsene bidrar således distributivt til brukernes

«synaesthesia». Ved å identifisere disse, avdekker vi mulighetene omgivelsene gir. Det følger at innsikten ikke bare er formålstjenlig akademisk, men til pragmatisk nytte i vår egen hverdag. Vi må hegne om potensialene i tingene rundt oss som *transformative* øyeblikk som når som helst kan skje, men som inntil videre påvirker måten vi forstår det vi observerer. Det er her den spekulative ontologien blir aksentuert, hvorpå Merleau-Pontys sanserefleksjoner gir denne innsikten ytterligere lag.

Men informantrapportene løfter ikke bare en ontologisk debatt. Mens mannen forteller at «Sølvberget betyr ingenting» vil mine observasjoner tilsi det motsatte. Hadde bygningen blitt lagt ned i morgen, mister mannen et sted å være. Mye tyder derfor på at Sølvberget betyr mer enn han rapporterer, hvorpå vi kan antyde en inkongruens mellom hva mannen forteller og virkeligheten han forteller om. Ikke bare er svarene ontologisk ufullstendige, men flere av brukerne er knapt i stand til å identifisere hva Sølvberget betyr for *dem*. Dette viser ikke bare utilstrekkeligheten av informantperspektiver, men hvordan brukerne og bygningen samhandler på måter som ikke *lar* seg artikulere.

KROPPSLIGGJORT MILJØ

Den avgrensede sansehorisonten og de mangelfulle rapportene avdekker nettopp hva Barad mener med “language has been granted too much power” (2007: 132). Det ytre miljøet gjør bolig i dimensjoner som ikke lar seg fange opp. Disse materielle artefaktene vekker informantenes indre verden med dens kapasiteter, affordances og vitalitet på måter som fremgår ubemerket. Pierre Bourdieu forklarer at habitus går dypere enn sosiale projiseringer og fanger ensemblet av miljømessige og sensoriske inntrykk som dukker opp som kroppslige vaner og praksis. Det er tydelig at tingene som omgir brukerne på Sølvberget tas for gitt. Således kan det tenkes at slike vitaliteter er så dyptsittende i kroppen at det fremgår nytteløst eller til og med unaturlig å artikulere. I boka “*Techniques of the body*” observerer Marcel Mauss måtene mennesker vandrer på og drøfter hvordan “the positions of the arms and hands while walking form a social idiosyncrasy” ([1934] 1973: 72) Dette er hva Marcel Mauss kaller “*techniques du corps*”; teknikker og strategier projisert gjennom miljø hvis effekt blir sedvanisk og del av kroppens natur. Dette er ikke utenkelig, fordi brukerne jeg snakket med stort sett gav «tynne beskrivelser» (Geertz 1983) og mange av dem virket også overrasket over spørsmålet *per se*. Især husker jeg en kvinne (24 år).

SCENE 9. «DET HAR JEG IKKE TENKT PÅ»

Den blonde hestehalen svingte da jeg nærmet meg der hun satt. Denne dagen var det veldig stille på biblioteket og hun virket oppslukt av det som stod på skjermen. Jeg prøvde å myse for å se hva som stod, men det eneste jeg klarte å få med meg var at det var en tidsskriftartikkel. Hun kikket opp på meg da jeg nærmet meg. Etter å ha kortfattet presentert prosjektet, spurte jeg omsider om hennes tanker om Sølvberget. Smilet hun hadde påskrevet i ansiktet forsvant og hun heiste opp skuldrene. «Du ... eh... det har jeg ikke tenkt på. Det er vel et greit sted å lese?». Omgivelsene var blitt en så innebygd del av hennes prosa, at det ikke falt henne inn å tenke på dem.

Heller enn i tegn og abstrakte ikoner, er omgivelsene forankret i måten brukerne *braker* bygningen. Bøker, stoler og andre objekter lar seg forvandle til formbare, levende kropper på måter som ikke lar seg separere. Bare smilet, ansiktsuttrykket til informantene, “have in them the rhythm of action, the mode of being in the world” (Merleau-Ponty 1945: 186). Den avslappende posituren, måten gjengangerne navigerer seg opp trappen som om de har gjort dette før, i kontrast til de mer ‘nysgjerrige’ og ‘usikre’ gangene til de som er her for første gang, avslører intrikate detaljer om brukernes *levde liv*. Mennesker som etter informantrapportene å dømme ikke hadde relasjon til bygningen, hadde et kroppsuttrykk som formidlet motsatt. Du husker kanskje også mannen på *scene 3* som satte seg ned foran pc-en? Også han begynte å taste som om *formularene* til pc-en lå innebygd i ham. Måten brukerne går uten å se opp, stiene de tar uten å tenke seg om, disse er internalisert, som del av kroppen. Det kan tenkes at brukerne ikke legger merke til sine omgivelser fordi miljøet *en bloc* er *situert* i dem.

Det forutsetter at en del kunnskap om bygningen forblir på nivå med det uartikulerte, altså ikke-språklige og at det miljømessige i stor grad subsumeres den kroppslige betraktningen av ting. Merleau-Ponty kaller dette for «implicit knowledge» og skriver at «When I move my hand towards a thing, I know implicitly that my arm unbends. When I move my eyes, I take account of their movement, without being expressly conscious of the fact» (1945: 168). Trolig er miljøet på Sølvberget *persipert*, men ikke tilstrekkelig bevisstgjort. Bennett vil hevde at det handler om bygningens «out-side», en uforklarlig vitalitet som vi bare kan erfare ‘indirectly’ (2010: 5). At det er noe underforstått eller taust ved bygningen som overskrider vårt språklige kabinett, aksentuerer tingens potens og hvordan miljøet artikulerer en kraft *lenger* enn metrikkene for abstrakt tenkning. Bennett frembringer tingene til vår bevissthet mens hun trekker på Theodor Adornos forståelse av ‘non-identity’, som hevder at objekter verken lar seg begrense «to the

kinds they embody nor to other instances of those kinds” (Adorno 2008: 5). Følgelig er det aspekter ved tingene som er erfarbar, men aldri i dets fulle kompleksitet. Mens Merleau-Ponty inntar kroppen og Bennett prissetter det materielle, baner de begge vei inn i konseptet *embodiment*.

Den allmenn generative diskursen om “taus kunnskap” (*tacit knowlegde*) tar slike betraktninger til sin ytterlighet ved å motstå den språkdeterministiske rubrikken om at all kunnskap må kunne artikuleres (jfr. Platon). I kontrast til den språklige vendingen (*The Linguistic Turn*), påstår Micheal Polanyi at, “we know more than we can tell” (1966: 4). Hovedpoenget er at deler av bygningen forblir med kroppen, og “since so much of this process proceeds on the unconscious level” (Whyte 1955: 280) kan vi aldri få tilstrekkelig grep på det. For eksempel, kan vi gjenkjenne ansikter blant folkemengder uten at vi tilstrekkelig klarer å gjengi ansiktet med ord. Vårt språklige vokabular (*langue*) er derfor først og fremst formet i bevegelse slik at “the body is mans first and most natural instrument” (Mauss [1934] 1973: 75). Det er gjennom interaksjon med miljø, at erfaring blir ord og ord blir erfaring.

Kroppen er derfor ikke «a ‘blank slate’ for human inscription», som Alaimo (2010: 2-3) tydelig aksentuerer, men i kontakt med «the-more-than-human-world». Med henblikk på Barad skriver han at «we are always on the hook», som del av materielle konfigurasjoner (Alaimo 2014: 195). Det følger, etter min mening, at språket ikke tilhører menneskene, men naturen som vekker og fremskynder slik kunnskap. En slik observasjon «require that the object of knowledge be pictured as an actor or agent, not as a screen or a ground or a resource» (Haraway 1988: 592). I en formidabel avhandling beskriver Hanne Møller (2000) sitt eget møte med sveising på en måte som korrelerer med disse teoretikernes stringente perspektiv. Hun innså fort at de erfarne sveiserne ikke var i stand til å fortelle henne nøyaktig hvordan å sveise. Det var først etter at hun selv begynte at hun fant sammenhenger mellom ‘boblene’ under sveisingen og boblene i kokevannet hjemme på kjøkkenet. Det følger at kunnskapen ble *en bloc* overført til henne på taus *måte*, gjennom imitasjon og mimikk.

Det informantene forteller, den eksplisitte kunnskap evner således ikke å erstatte den såkalte ‘praktiske kunnskap’. Den formbare, elastiske og kontinuerende kroppen (Deleuze 1992) er derfor ikke det samme som ‘jeget’ i kartesisk tenkning. Verbale uttrykk blir utilstrekkelige navigatører satt opp mot kroppen som instrument. Sett fra slikt perspektiv, vil informantrapporter neppe kunne gjengi etnografiens kompleksitet. Sølvberget er langt mer

pulserende enn våre ord makter å gjengi. Kroppen som bygningen er pre-språklige, levende affekter (*affects*) ved at de forholder seg til, og konstitueres, av hverandre (Deleuze 1992; Massumi 2002). Altså kan vi konstatere at bygningen er viktig selv om den ikke artikuleres av brukerne eller er gjenstand for bevisst refleksjon. Dels handler det, etter min mening, om kroppslig tilpasning og motorikk, men også 'affordances' i miljøet. Heller enn noe *a priori* eller kognitivt avgrenset, er «Knowledge in the hands», som Merleau-Ponty (1945: 144) delikart artikulerer. Det Merleau-Ponty (1945: 168) mener med "implicit knowledge" kan således hevdes å være kunnskap så eksplisitt at den blir implisitt. Miljøet blir så innebygd del av det kroppslige format at slike kompleksiteter faller utenfor bevissthet. Dette er ikke en skjult form for kunnskap, men kunnskap så inkorporert at den ikke lar seg formidle. Bygningens *formula* ligger i så henseende i den interaktive og konstant varierende sekvensen, heller enn i det mennesker forteller. Følgelig sier informantsvarene ikke bare noe om menneskene og deres habitus, men miljøet de springer ut fra.

ET LANDSKAP I FORMASJON

Men selv om denne 'tause kunnskapen' sitter i brukernes kroppsteknikk, er brukerne selv med på å forme denne kunnskapen. Det er langs disse veiene, de improvisatoriske gangene og stiene brukerne tar, at brikkene samles til et landskap; en bygning som blir formet pågående. Tim Ingold skriver om hvordan miljøet «is perceived kinaesthetically, in movement» (2010: 125) og kompletterer dette tankepranget i en dyptgående artikkel om «*Walking*». Å gå er mer enn bare en aktivitet; det er å oppfinne, produsere og skape. For eksempel, er det nettopp fordi brukerne stort sett bruker synet at bøkene er plassert i synsvidde. På Sølvberget sin Instagram ble det i story republisert et innlegg av en mann som takket Sølvberget for å ha plassert det han mente var «litterære skatter i øyehøyde». På bildet stod det en bok plassert på en av bokhyllene på biblioteket. Fordi boka var innenfor synsvidde, kunne den beordre oppmerksomhet og dra personen mot seg. Det følger at brukerne skaper avtrykk, såkalte «cumulative trace» (Ingold 2010: 127), mens de forhandler, aktiverer og samhandler med tingene. Den tause kunnskapen sitter derfor ikke bare i kroppen, men i en *regenerativ* bevegelse med miljø hvis kontinuum går begge veier. Det er derfor også, for å sitere Sarah Pink at «the learning and the senses are applied in the design of museum exhibits» (2013: 263). I analysen til Pink (2013: 262) tar Fors oss med inn i de daglige digitale verdenene til tenåringer. Ved å utforske betydningen syn og berøring har for den stilltiende forståelsen til tenåringene, bruker hun resultatene til å utforme bedre museumsinstallasjoner. Her blir «vision and touch part of a tacit understanding of and

engagement with everyday issues» (Pink 2013: 263). Slik blir miljø og kropp gjensidig artikulert gjennom sansene som selv aktiveres i dialektikken mellom dem. Bygningen er således et *dwelling*-prosjekt; et lerret som skaper og selv blir skapt.



Bilde 15

Et annet eksempel er forbudsskiltene, som ikke bare kommer i flyttbare former, men i dag er del av arkitekturen (bilde 15). Spetakkel og opphopning av mat har blitt *innebygd*, i den grad at bibliotekarene har rammet forbudsskilt inn i selve veggen. Brukerne toner derfor ikke lenger *bare* inn i bygningens musikalske repertoar, men som del av det materielle designet. Følgelig er Sølvberget situert i ulike sosiale landskap hvis natur ikke lenger kan separeres eller skilles på plausibelt vis. I kapittel 5 skal vi avdekke kreftene som på paradigmatisk vis fremskynder slik uro. I mellomtiden står skiltingen som en påminnelse på relasjonen mellom dem. Bygningen er sensorisk og kroppslig innvevd som del av en *levd* og 'dwelt' opplevelse (Ingold 2010: 123). Landskapet er derfor ikke bare en fjern bakgrunn; men et pustende speilbilde (*mirror*) av brukernes aktive engasjement. Følgelig blir også bildene *for* statisk satt opp mot denne *bevegelsen*.

Brukernes praksis blir etter slike troper en flerfoldig og ikke-situert aktivitet, 'intertwined' i måter brukerne beveger seg "on the ground" (Ingold 2010: 123). Det er ikke bare landskapet som transformeres gjennom arkitektoniske skilt og brukervennlige bokhyller, men brukere som følger sitt miljø. De blir til kroppslige gjengivelser; levende, konfigurative konglomerater ved at det subjektive er, som Nick Crossley med henblikk på Merleau-Ponty stringent påpeker, «more than objects, and less than subjects» (2001: 89). Det følger at miljøet ikke repliserer våre uttrykk og bevegelser, men er "the very soil and support of that more conscious exchange we call language" (Abram 1996: 74). En forståelse av fenomenologi som befinner seg hinsides ontologisk vitenskap lar seg derfor vanskelig opprettholde.

Dette er en derfor oppfordring til å betrakte svarene gjennom et større teleskop: At informantene forteller at bygningen er ubetydelig, er ikke en invitt til å bortse bygningens kraft. Snarere enn at slike gittheter skyldes en trivialitet hos objektet, altså at bygningen er så innlysende at den blir uviktig, er det fordi den *er* viktig at den blir innlysende. Målet er derfor å avdekke slike gittheter og frembringe den ontologiske kraften jeg mener de belyser. Ved å løfte blikket fra "the natives point of view" inviteres vi til å gjenoppdage hva som driver slik diskurs. Skal vi bidra inkrementelt til fagets holistiske natur, kreves et bredt ontologisk feste. Det følger at vi ikke forklarer slik kroppsliggjort (*embodied*) kunnskap i termer for bare brukeren, men også bygningen. Da får vi påstander à la: Det er ikke bare brukerne som ikke formidler, men et miljø som ikke lar seg bli artikulert.

Hverdagslig aktivitet fungerer i så måte som yringsplan for ontologisk kompleksitet ved at svarene ikke bare sier noe om kroppen, men miljøet som fremdrar slik logikk. Analytisk åpnes et arkiv større enn epistemologisk konseptualisering. Videre vil betegnelsen «informantrapporter» også bli misvisende, nettopp fordi kreftene, sansene og impulsene som bidrar går lengre og dypere. På samme måte som det ikke gir mening å studere gavegiving uten å behandle gaven, er det lite formålstjenlig å bortse bygningen her.

Til syvende og sist vil det brukerne persiperer og artikulerer springe ut av et enda mer kraftfullt virkelighetsrom. Omgangen med miljø er det prinsipp som all epistemologi må begynne med. Ved å dykke inn i materien kan vi hente ut de virtuelle realitetene som påvirker, men som ikke instinktivt lar seg *fange* opp. Det vil være utilbørlig av meg å tilsidesette det berikende miljøet på Sølvsberget for den snevre horisonten brukerne gir, især når disse er dypt forankret. En fyllestgjørende analyse må kunne erkjenne hvordan veritable nivåer av substans spiller inn på

informantlogikk. Omfavner vi et slikt samspill, blir feltet vi beveger oss på *bredere* uten at mennesket blir noe mindre fokalt. Da fremgår informantforestillinger ikke bare som et aspekt ved mennesket, men også «a fact of the environment» (Turvey 2019: 305).

ET SANSELIG LANDSKAP

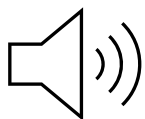
Med andre ord, bygningen er konseptuelt ubegripelig. All kunnskap som er abstrakt, har således begynnelse i naturen hvorpå det etnografiske kabinettet blir for pulserende for språket å representere. Slik tenkning er ikke ukjent for faget som holdes gående av lingvistisk kritikk med bekymringer for «the lack of fit between words and experience» (Hastrup 1995: 12) og hvor teksten “tend to eliminate any trace of temporality and of the acquisition of habits ... and of lived life” (Jenkins 1994: 433). Således er det metodiske enn *bare* analytiske grunner til at vi må lenger enn det informantene forteller oss.

Fuglene, regnet som sildrer ned og skrapende møblene skildrer et levende sanselandskap. Alle disse signalene holder bygningen «i live»; de overlapper, konvergerer og skaper affektive rom for mennesker å inntre. Fugler som kakofonisk skriker fra taket av full kraft, blir hele tiden oversett. Det er først når de kommer på bakkenivå, synlig for øyet, at de blir lagt merke til:

SCENE 10: «KAN DU SKRU AV FUGLEMUSIKKEN?»

En onsdag var fuglekvitringen altomsluttende. En ung mann ikledd en burgunderrød kåpe gikk ned trappen og mot resepsjonen der en bibliotekar satt foran PC-en. Jeg prøvde å lytte godt etter samtalen og skue bort kvitringen som nå var overdøvende. «Kan du skru ned fuglemusikken? Det er vanskelig å konsentrere seg». Jeg smilte. Han trodde at fuglekvitringen kom fra lydanlegget, og ikke fra de pulserende skapningene som hadde skapt et hi lenger oppe i høyden.

For i det hele tatt å kunne begripe slike dimensjoner, må vi engasjere *hele* sanseregisteret. Slike levende konfigurasjoner krever bistand fra det sanseantropologiske prosjektet. På lenken under **bilde 16**, kan du derfor høre fragmenter av lydlandskapet som til daglig fyller Sølvberget; En ‘assemblages’ av ulike lyder som ikke kan veies i språkets kvantum.



Bilde 16: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=sBhgEHJSHaI> (Etminan 2024a)

Når begynner menneskene og når slutter fuglene? Lydene smelter sammen i et «complex pattern of entries» (Connolly 2006: 71) og lar oss spore ulike faktorerers betydning i utforming av det empiriske. Første gang jeg hørte disse tenkte jeg ikke på lydene som noe mer enn ‘bare’ miljølyder. Men straks jeg stoppet opp, og lyttet grundig etter, hørte jeg det relasjonelle vevet bygningen sprang ut av. Det var ikke bare formålsløs klang, eller tilfeldige strofer, men en polyvokal ‘symfoni’ på tvers av grenser. Fugler, mennesker og objekter – som i samspill– lager regulariteter i vårt lydlandskap og skaper polyfoniske, mangeartede kunstuttrykk i luften.

Som rytmene i Bosavi-regnskogen, transformerer lydklippet det skrevne til det erfarne gjennom måten musikken registrerer bevegelse og overgang (Feld 2004; Broch-Due 2022b). Vi fornemmer en myriade av stier (*pathways*) som kolliderer, overlapper og (de)stabiliserer iterativt (Ingold 2010). Lydklippet lar oss utforske etnografien i hele dets bredde og gjør det sykliske ensemblet av aktanter *hørbart*, og ikke bare synlig. Gjennom lydene får objekter et språk, en vokal performativitet som understreker «the critical importance of engaging the socio-acoustics of expressive forms that were in between language and music» (Feld [1982] 2012: xxiv). På samme måte som informantbesvarelsene sier noe om både menneske og bygning; blir lydene en sonisk ytringsplan for melodios dialektikk. Aktantene relaterer i et mer håndgripelig format; et musikkstykke som skildrer “the univocity of Beings (Deleuze 1994: 32). Med ‘univocity’ menes å være forskjellig i sin enkelhet og enkel i sin mangfoldighet, ved at «being is the same for all these modalities, but these modalities are not the same» (Deleuze 1994: 36). Nøyaktig det Tim Ingold sa om “the art of translation” kan forklare dette enigma her: “We are all the same, by virtue of our contrast with them” (1994: 228). Lydene springer ut av denne ikke-subversive konstellasjonen av ulikhet, forskjell og affekt.

Det er gjennom dette sanseorkesteret at vi kan spore relasjonen som ligger til grunn for brukernes opplevelser og anerkjenne nivåer som ikke fremgår gjennom intervju. Hva mennesker sier er viktig, men aldri nok. For å kunne ivareta etnografiske realiteter, må vi derfor identifisere aspekter som fremstår ‘okkludert’ for våre informanter, og det er her sanseantropologi vis-à-vis ontologi blir trengende.

I VÅR EGEN 'UMWELT'

Det følger derfor plausibelt å trekke analysen inn i den berikende sansefilosofien til Jakob von Uexküll (1982). Herfra vil fuglene, menneskene og objektene generere en musikalsk 'harmony' (von Uexküll 1982: 52) et begrep med affinitet til flere (Deacon 2021; Machtyl 2022). von Uexküll (1982: 29) skaper begrepet 'umwelt' for å gripe ikke den fysiske håndgripelige, men den *sensoriske* verdenen subjektet (*self-world*) lever i. Alle organismer har et *eget* sett med lyd, lukt, teksturer og syn som de oppfatter. Miljøet får her kvaliteter (eller 'toner') gjennom sansekroppen det persiperes gjennom. Analogt til de foregående konseptualiseringene, er 'umwelt' derfor en isomorfisme mellom *subjektets* forutsetninger og 'affordances' i *miljøet*. 'Umwelt' frembringer i sin tur *sanseregisteret* til sin ytterlighet. For eksempel kan fuglene på lydklippet oppfatte en større andel av fargespekteret enn det vi som mennesker kan, mens de forovervendte øynene til mennesker gir et bedre dybdesyn. Følgelig vil det være umulig for mennesker å oppfatte bygningen slik den *formes* hos fuglene, og motsatt.

Et formidabelt aspekt ved "umwelts"-teori er nemlig at den forankrer emnet i fysisk karakter, slik at persepsjon blir rhizomet av kropp og rom, heller enn et *aspekt* ved en av dem. Modulert av kroppsstruktur; fra formen og størrelsen på kroppen, posisjonen til sanseorganene til mengden, typen og styrken på disse, blir virkeligheten stilt *forskjellig* for hver og en av oss (Broch-Due 2023a). "These two worlds of perception and production of effects, form one closed unit, the environment" (von Uexküll 2010: 42). Dette er prinsipper i den ontologiske vendingen *per se*, og vi må anta at miljøet har effekt (*Merkzeichen*) på "umwelts", men da i *intra-action* med kroppen de erindres gjennom. Vår oppreiste holdning og hender former, for eksempel, måten vi griper og forstår omgivelsene (Broch-Due 2023a), mens fuglen er tettbygd og liten i størrelsen, noe som gjør den til vanskelig bytte for predatorer. Dette tilbyr også en ontologisk dimensjon til scenen hvor fuglen ikke bare var usynlig med henblikk på mannens plassering, men fordi den gjemmer seg i hulrom som lar seg vanskelig se. Denne egenskapen (hos fuglen) maler en umwelt av en verden på en måte som er helt *forskjellig* fra vår visjonsentriske syn. Uexkülls musikkmetafor, som forøvrig er underbehandlet så langt i antropologi, velter de abstrakte rubrikkene til fordel for en mer pulserende versjon, hvor entitetene skildres som *toner* i polyfone musiker hele tiden formet og skapt gjennom slik musikalitet. Fuglene og menneskene toner inn i et *musikalsk tableau* kraftigere enn deres vokaler separat.

Fra teorien får vi derfor ikke bare at aktantene er divergerende, men at virkeligheten går *lenger* enn menneskelig persepsjon. Brukerne fanger opp kun én brøkdel, et fragment, av virkelighetens ontologiske fylde (Broch-Due 2023a). Tingeventyrene til HC Andersen er i så måte fascinerende nettopp fordi sjangeren tillater slike ‘hopp’ på tvers av realiteter. Vi får tilgang til andres ‘umwelts’ som konstituerer og bidrar til vår egen.

Ikke bare er informantene utilstrekkelig ved at de habituelte snevrer bygningen til sitt anliggende, men tilgangen de har er *de facto* for knapp *per se*. Brukerne overgår ikke bare sine omgivelser og dets potensial, men hele vevet av sanseinntrykk og opplevelser tingene projiserer. Følgelig må vi erkjenne at virkeligheten går lenger enn menneskers perspektiv, og at materielle artefakter ikke lar seg fullstendig gripe. Derfor vil også mine refleksjoner komme til kort satt opp mot Sølvsbergets kompleksitet.

HVA NÅ?

Fullfører vi det jeg innledningsvis startet på- og snevrer analysen til informantene- er Sølvsberget *tomt*. Det berikende sansekosmos forvandles til det Lisa Roberts betegner som et sterilt, «muted world, devoid of sound, aroma» (Broch-Due 2022d). Det levende landskapet og potensialet som ligger i dette aspektet, forringes til formålsløse objekter blottet for lyd, sensasjon og tempo. Pulserende fugler blir til støy og bygningen som er *en bloc* mangefasettert, blir entydig, fjern og ubetydelig. I et ontologisk perspektiv er dette neppe en teoretisk fruktbar posisjon og skaper en kontraproduktiv endimensjonalitet i en verden av flere historier. Fuglene kvitrer selv om de fremgår ubemerket og de resterende kvalitetene ved bygningen bidrar til persepsjon. I tillegg finnes aspekter ved bygningen som ikke lar seg artikulere og som overskrider de kvantitative rubrikkene språket vårt gir.

Hvis informantuttalelsene blir sannheten som min forskning holdes opp mot, mister vi et konglomerat av begivenheter. I stedet for å bruke våre analytiske kategorier for å forstå etnografi, må vi derfor, for å sitere Martin Holbraad, «use the ethnography to rethink our analytical concepts» (2008: 96). Det følger en *gjensidig* analytisk og metodisk forpliktelse til kropp som miljø.

Straks vi gjorde det, fikk vi øye på skjevhetene mellom hva mennesker forteller og virkeligheten de forteller om: Sølvsberget er ikke entydig, men mangefasettert. Fuglekvitringen kommer ikke

fra lydanlegget, men fra fuglene. Det som presumptivt var et snevert epistemologisk informantperspektiv, avdekker en bygning med kraft til å befordre disse. At ting tas for gitt sier ikke bare noe om kroppslig persepsjon, men omgivelsene som blir persipert. Ergo vil svarene til syvende og sist spore tilbake til interaksjonen mellom kropp og miljø, bruker og bygning og således – epistemologi og ontologi. Begrenser vi oss til informanthistorier, mister vi slike ‘samtidigheter’ og svekker det etnografiske feltet. Bare det at informantene etterlater hull for ontologien å fylle, understreker hvor koherent Sølvsberget er og nødvendigheten av *flere* perspektiver.

DEL 1. KONKLUDERENDE BEMERKNINGER

Med støtte i materiell antropologi, har vi fremlagt objektet for å undersøke det transformative, bevegende og pertentlig vevet av krefter som samhandling utgår fra. Mens sosial dynamikk synes å foregå mellom mennesker, krever interaksjon mer enn det menneske kan gi. Dette har gitt oss grunnlag til å verdsette det vitalistiske, økologiske og fenomenologiske perspektiv på måter som transcenderer ulike ontologiske tilnærminger. Målet har følgelig vært å adressere den sosiale scenen, hvis omfang og rekkevidde overgår den sosiale opptreden.

I tillegg til å observere mennesker, har vi sett på hva brukerne selv rapporterer. Svarene vi har fått og resultatet det har gitt avdekker ikke bare et kraftfull virkningsrom, men hvor affektiv, bevegelig og responsiv kroppen er. Heller enn noe tilhørende menneske, er kunnskap formidlet av miljø hvis språk blir bærer, heller enn forvalter, av slik kunnskap. Det følger at vi unngår at informantbeskrivelser gjengis som fullstendige virkelighetsrapporter, snarere enn perspektiver på virkeligheten. Tross den empiriske tyngden slike konseptualiseringer gir, vil et holdbart etnografisk prosjekt derfor måtte kreve sanse-ontologiske prinsipper som følger disse opp.

Til nå har vi derfor sett på hvilken rolle *bygning har i menneskelig liv*. På veien har vi avdekket de materielle betingelsene som ligger til grunn for slike strukturer, og hvordan menneske som objekt, er gjensidig i relasjon. Men hva skjer når ting går lenger? Hva gjør vi når materie, som før var samtykkende, tvinger sin egen orden? I neste del skal vi, uten å forlate mennesket, studere *bygning i seg selv*.

DEL 2. MATERIELL AGENS: Bygning aktiv i seg selv

KAPITTEL 4. EN SAMTIDIG MATERIELL OG SOSIAL FORSKYVNING

«As one moves so does the other, the one sequence of action being suited to the other in a behaviour loop” (Gibson 1979: 36)

INTRODUKSJON

“Det var en gang en skilling, den kom blanket fra mynten, sprang og klang: ‘Hurra! Nå skal jeg ut i den vide verden»³. I eventyret om Sølvskillingen finner mynten først seg selv når den blir konfrontert med sin ulikhet til utenlandske mynter. Den beveger seg blant ulike former og farger, og skaper seg i distinksjon til disse.

I dette kapittelet gransker jeg måten objekter i det stille, nesten skjulte, hevder sin materialitet i sitt forhold til mennesket. Mens materien aktualiserer sosialt liv, har de sin egen reise gjennom rommet. Vi følger bord som *griper* inn, bøker som *forstyrrer* og arkitektur som *tilpasser* mennesket (ikke bare omvendt). Gradvis vakler våre egne normer for optikk under vekten av hva disse har å tilby. En reise på tvers av tid; menneske og rom.



Bilde 18: Langbordet



Bilde 17: Steinen på Møteplassen

SCENE 11: «BORDET VANT»

På fredag var møteplassen overfylt av mennesker. Nådeløse ungdom herjet i bygningens kriker og kroker, bistod med lyder bare avbrutt av utålmodige barn. «Jeg vil ikke gå» ropte hun ene mens hun løp forbi en oppgitt mor med sekk på armen. Det var ingen ledige plasser i sikte. En ung gutt gikk forbi langbordet der det var én ledig stol igjen. På bordet satt både tanter og onkler, besteforeldre og en mor med et barn på fanget. Gutten saumfarte hele rommet på jakt etter en annen sitteplass. Kort etter kom han tilbake med et nedsunken blikk, og satte seg motvillig ned på den ledige stolen.



Bilde 19: Scene 8

BORDET FOR MENNESKER

For å helt skissemessig kartlegge scenen, ble gutten begrenset til langbordet for å kunne sitte. Kombinasjonen av mennesker og få sitteplasser gjorde at gutten ble underlagt rommets muligheter. Til nå har vi sett hvordan slike handlingsmønstre oppstår som tilpasning til et større nettverk hvor mennesker og objekter gjensidig bevirker i utforming av sosialt liv. Med støtte i Gibson (1979) er dette nettopp fordi rommet har sine egne “affordances” vi må forholde oss til. Fra slikt perspektiv, oppstod scenen i dialektikken *mellom* dem. Det følger at vi erkjenner den esemblastiske kompleksiteten handling vokser ut av, og hvordan scenen som helhet ikke lar seg *direkte* spore tilbake til gutten. Mens jeg stiller meg bak den relasjonelle logikken som følger av en slik orientering, bygger dette, etter min mening, på et mer dyptgående premiss: nemlig at

aktantene er vitale *i seg selv*. Mens det er gjennom menneskene at handling blir til, og bordet ikke fysisk beordret gutten til seg, må vi allikevel erkjenne bordet for i det hele tatt forstå slik dynamikk. Fordi mennesker betinger bordets virkning, har likningen derfor også verdi *motsatt*. På samme måte som vi måtte identifisere Sølvbergets *egne* fasiliteter for å forstå det epistemologiske perspektivet til brukerne, må vi også her avdekke bordets egenkraft. Sagt mer utfyllende: Vi må *dypere*.

BORDET I SEG SELV

Scenen over er hentet fra en typisk fredag på Sølvberget og utgjør, etter min oppfatning, et ytringsplan for ontologisk kompleksitet. Hver dag *kaprer* langbordet mennesker som går forbi; alt fra yngre kandidater til eldre som vil lese avis. Også på dager hvor bygningen er tømt for mennesker, og det ikke er konkurranse om sitteplassene, er bordet i aktiv bruk. Det være seg yngre som bare skal forbi, men som helt uventet blir fristet av avisartiklene, eller eldre som mer målrettet setter seg ned, selv om rommet bugner av andre sitteplasser. Mens slike prosesser utgår fra mennesket, sier de også noe om *objektet*.

For å følge tesen opp, må vi plassere oss selv i objektet (*thinking through things*) (Henare et. al 2007). Alle sitteplassene på møteplassen er *provisoriske*. De kan når som helst endre plass eller bli fjernet, hvis de ikke blir brukt. Over tid har langbordet byttet plass av bibliotekarere utfra hvor populær den er blant brukerne. For hvert blick den *fanger*, hvert menneske den *trekker*, blir det ytterligere forskyvet. Logisk kan vi fastslå at bordet forbedrer sin egen plassering mens den står i tjeneste. Når den fra vårt ståsted blir brukt, blir den i sin 'forfremmet'. Dette er fordi bordet er en del av en felles kamp sammen med en rekke andre møbler under samme streben. Ved å fremskynde sosialt liv, kan den forlenge sitt eget opphold i rommet og selv *rykke* frem. Det følger at bordet ikke bare genererer mennesket, men sin egen plassering samtidig. Slik data, altså bordets 'thing-power', er så grunnleggende abstrakt at det sjeldent eller aldri framstår i ren form for øyet å se.

Derfor må vi forbi mennesket og posisjonere oss i objektet for i det hele tatt å hente ut slike teoretiske ansatser. Tingene er, for å sitere Bennett, ikke "restricted to a passive 'intractability' but also included the ability to make things happen" (2010: 5). Selv om vi ikke kan se at objektet rykker frem eller hevder agens, blir de regelmessig brukt og håndtert på måter som tvinger frem mer enn bare menneskelig virksomhet. Mens denne påstanden er abstrakt, ved at kreftene vi prater om kun i samspill får virkning, er den nødvendig for fyllestgjørende innsikt. Argumentet

er at det materielle domenet ikke bare tjener objektet, men gir oss portalen inn til det sosiale univers. Karen Barad uttrykker det presist: «The only possibility we have of catching a glimpse of ourselves is through the eyes of another» (2007: 13). Det er i denne sammenheng viktig å være klar over at det empiriske, - altså at gutten setter seg ned på langbordet, tjener som ytringsplan for en samtidig materiell forskyvning. Det er når vi går bakenfor scenen at vi kan forstå den sosiale opptreden. Det er ikke bare menneskene som bruker langbordet; bordet blir også aktivert. En samtidig sosial og materiell (re)produksjon, hvorpå følgende tese blir reell: Mennesker og objekt er gjensidig *operative* i fremskyndelsen av hverandre. Det følger at scenen rommer flere aspekter enn det vi observerer hvorpå analysen også må *lenger*.

Herfra kan vi igjen konstatere nødvendigheten av et utvidet blikk. Som mine utredninger tydelig viser, vil en rotasjon mot objektet ikke svekke det epistemiske felt. Dette er på grunn av proporsjonaliteten og den 'diffraktive' konvergensen vi analytisk har fastslått at handling, og virkeligheten som sådan, springer ut av. At bordet rykker frem sier ikke bare noe om bordet, men den aktive tilstedeværelsen av mennesker som gjør forskyvelsen mulig. Fordi mennesker og objekter er gjensidig konstituerende (Barad 2007; Gibson 1979; Merleau-Ponty 1945;), vil en forskyvning av mennesket gi en tilsvarende materiell *effekt*.

Det er også på grunn av denne relasjonen at slike kompleksiteter er vanskelig å fange opp. Det er først i konvergens at bordet får virkning. Egenskapene blir sakte synlig "as the assemblage stabilizes itself through the accommodation of its heterogeneous components" (Bennett 2010: 43). De følger menneskelige bevegelser, dynamikk og tempo, mens de har sin *egen reise* gjennom rommet. Gibson uttrykker det presist, "As one moves so does the other, the one sequence of action being suited to the other in a behaviour loop" (1979: 36). Denne rykningen er ikke kvantifiser- eller målbar, men oppstår i konfigurasjoner hvis forløp pågår samtidig, men ikke *synkront*, med brukernes. Sagt annerledes; bordet beveger seg på måter som overskrider vår tidslinje, men ikke vårt tempo. Dens grad av autentisitet eller *haecceites* (se lenger ned) blir definert av dens evne til bevegelse, frekvens, fart, langsomhet (*longitude*) og intensitet (*latitude*) (Deleuze & Parnet [1987] 2007: 93). Således er bordet og brukerne variable størrelser som opptrer dialektisk, heller enn i linjerte strømninger. I monografien "*Parasite*" tar Michel Serres (1982) for seg simplisiteten av å holde en ball. "The ball isnt there for the body; the exact contrary is true. The body is the object of the ball; the subject moves around this sun... Playing is nothing else but making oneself the attribute of the ball" (Serres 1982: 226). Serres maler et bilde som resonnerer til refleksjonene jeg prøver på her. Både ballen og langbordet artikulere

sine *potensialer* i handling med mennesket; det følger at ballens kvaliteter ikke kan veies i menneskelige attributter, men utspiller seg *qua* objektet.



Bilde 20: Her er avisene fint brettet sammen klar for bruk

Derfor kan vi fastslå at interaksjonen mellom menneske og objekter ikke er ensidig. Mens bordet blir del av sosialt liv, blir brukerne også med på bordets *reise, historie og endeløse biografi*. Det følger erkjennelsen av et stringent poeng: nemlig hvordan tingene har sin egen temporalitet. I forrige kapittel hevdet vi tid som et relasjonelt begrep. Løper vi tanken ut, kommer vi frem til at all bevegelse og interaksjon med objekt, ikke bare muliggjør det å være menneske, men også objektet selv. Dette er fordi det ikke *bare* er ‘subjektiv tid’ (*la durée*) (Bergson 1889) som er i formasjon, men miljøet disse springer ut fra. Karen Barads (2011: 123) “Spacetimemattering” kompletterer dette tankepranget ved at hun behandler tid som rhizomatiske konstellasjoner av enheter som går sammen. Mens bordet vekker den *kroppslige opplevelsen* av relata, blir den selv fremskyndt i prosessen. Denne subjektive og objektive tiden løper sammen i grensesnittet mellom brukerne og objektet, i dynamiske sirkler. Fordi Merleau Ponty tar kroppen til sin ytterlighet er det ingen overraskelse at han ettertrykkelig påstår at “we must understand time as the subject and the subject as time” (1945: 490). Men fordi kropp og miljø ikke lar seg *en bloc* separere, og subjektet ikke adekvat er subjekt, gjelder dette også det materielle, omgivende objektet. I stedet for noe lokalisert eller fryst i rom, springer tid i

dialektiske formularer fra menneske til objekt hvis *bevegelse* utgjør territoriet den selv oppstår fra. Det er dette Donna Haraway mente med “the world is a knot in motion” (2003: 6) og Gregory Bateson sikter til når han skriver om “the pattern which connects” (1987: 8) Følgelig kan vi hevde at bordet står i tjeneste, forlenger sitt eget opphold i rommet og forløper sin egen tid, *samtidig*. Det vil si, at når vi ‘bruker’ langbordet, er det ikke bare bordet som blir brukt. Vi blir også gjenstand for dets materialitet, syklus og *rykkende plassering*.

Logikken som følger, fremmer en *proporsjonalitet* ved at den belyser premisset samhandling oppstår fra. Bibliotekarene forteller om brukere som helst vil sitte alene, men som likevel blir dratt mot bordet fordi de ikke har noe valg. Mennesker saumfarer rommet før de til slutt *overgir seg*. Disse fortellingene tjener til å *styrke* dette poeng. Bordet står ikke bare på ‘vent’ «to which values are superadded by human choice» (Dumont 2013: 309), men har makt til å begrense, hindre (*block*) og regulere (Latour 2005: 72), samtidig som det er *gjennom* mennesket at slik rykning først skjer. Derfor kan vi fastslå at det stillestående bildet objekter *utad* har, skjuler slike logikker, og stikker dypere enn det vi empirisk ser.

Men poenget stopper ikke her. I starten var nemlig bordet gjenstand for mye skepsis. Bibliotekarene undret seg over hvorvidt et interaksjonsvennlig objekt kom til å bli brukt. «Jeg hadde ikke troen på bordet, ingen av oss hadde det. De som bruker Sølvsberget, vil helst sitte for seg selv. De vil ikke sitte med andre, med mindre de må». Hun la også til: «Men i dag virker langbordet å være det mest populære bordet vi har på Sølvsberget». Mens slike perspektiver sier noe om brukerne, nemlig den individorienterte konformiteten vi rent anekdotisk har kartlagt, forteller den også noe om *objektet*. Bibliotekarene opplevde trolig hva Henry Thoreau har gjort til sitt analytiske varemerke: “to be surprised” (1906). I stedet for å forbli med sin forventning, har bordet gått lenger. Sagt med andre ord: bordet *overrasker*.

Dels handler dette om utilstrekkeligheten av mennesket og den snevre horisonten de alene gir (fra kapittel 3), men fra dette følger et annet poeng: nemlig hvordan bordet overskrider ‘det menneskelige grepet’ om den. Det bibliotekarene forteller springer ut fra en *levd* opplevelse; en handling som over tid har latt seg arte, forme og videreutvikle til en subjektiv oppfatning eller persepsjon. Men objektet lar seg ikke begrense til ett enkelt subjekt eller hendelse (Gibson 1979; Barad 2007). Bordet er “matter-movements” (*haecceity*); “a matter in variation that enters assemblages and leaves them” (Deleuze & Guattari 1987: 1227). Den har vitaliteter på måter som overskrider intensjonen den var tiltenkt. Det er når tingene overrasker oss at vi blir

oppmerksom på det virtuelle; det tingene alltid har kunnet, men som først nå blir synlig. Følgelig vil det virtuelle ha sitt territorium i det reelle (Delanda 2013; Derrida 1994; Haraway 1991). Potensialet her mister ofte verdi ved at samfunnsforskere undergraver hva *overraskelsen* analytisk bunner i og frarøver objektet substans i slike spørsmål (Kohn 2013: 7). At bordet overrasker sier ikke bare noe om menneskelig forventning, men kraften objektet har til å *utfordre* disse. Det vil således være feil å begrunne slike hendelser *qua* mennesket hvis handling avhenger av bordets opprykk. “This capacity is not directly observable but must be imputed” for å sitere Steward Guthries (2007: 46). Det følger at vi går dypere inn i empirien og avleser scenen i regi av objekter.

Målsettingen for oppgaven er å hente ut de teoretiske potensialene som åpner seg bak den sosiale scenen. Til syvende og sist kan ikke tingene flytte oss, men de reiser insentiver som *påvirker* handling. Mange ganger har jeg observert mennesker vandre på jakt etter plass i ren desperasjon, og som til og med forlater rommet i stedet for å sette seg på det ledige setet ved siden av meg. Evne til handling er således ikke lokaliserbart, men oppstår performativt ved at aktantene “become knowledgeable” i dialektikk (Ingold 2010: 121).

Uten å avfeie bordet som funksjoner, ønsker jeg derfor å vise til den samtidige fremskyndelsen av objektet. Som sølvskillingen som finner seg selv i forhold til de andre, blir bordet aksentuert proporsjonalt til oss. Før vi avrunder dette poenget, må vi gjenoppta prinsippet hele refleksjonen analytisk bunner i. I [kapittel 2](#) søkte vi støtte i det Baradiske prinsippet om ‘diffraction’ for å bedre forstå denne relasjonen (Barad 2007: 389, 2014: 168). Premisset som ligger til grunn for slik tenkning er, som vi har påpekt, at både mennesker og objekt forblir kraftfulle i relasjon. ‘Diffraction’ eller “cutting together-apart”, som Barad (2014: 176) også kaller det, gir oss vokabular til å traktere slike dynamikker uten å neglisjere en av dem. Både langbordet og menneskene bevirker konstitutivt. Det følger at fremskyndelsen av sosialt liv gir en samtidig fremskyndelse av objekt. Vi kan trekke en logisk slutning fra denne ligningen: Hvis graden av forskjell består i relasjon, altså at menneskene og langbordet *forblir* i samspill, er distinksjon og relasjon ikke nødvendigvis kontradiktorisk. Relasjonen blir således kontekst for deres distinksjon, og omvendt. Heller enn ekvivalenter, er de gjensidig divergerende. Scenen over reflekterer en slik grunnholdning. Som gjenstand for mennesket, kan materielle artefakter selv forfremmes. Dette er fordi, for å sitere Gilles Deleuze & Felix Guattari, “we know nothing about a body until we know[...]what its affects are, how they can or cannot enter into

composition with other affects” (1987: 257). *Tingligheten* i tingene åpner med dette en verden av kraft som ikke lar seg navigere gjennom et menneskelig kompass.

Vi kommer derfor tilbake til et stringent prinsipp: nemlig hvordan mennesker og objekter tangerer hverandre i utøvelsen av handling. En studie av objekter gir fylde til våre epistemologiske betraktninger. På den annen side har jeg argumentert for at det er nyttig å gå forbi menneskelige forestillinger på mikronivå for å oppnå dypere innsikt. Fordi det kan forekomme uenighet mellom informantene og den etnografiske virkeligheten som de konseptualiserer, må ulike aktørperspektiver holdes opp mot hverandre. Dette er viktig for å transcendere perspektivene, men også fordi virkeligheten er *spekulativ*, altså både virtuell og reell (Delanda 2013: 71). Resultatet av mine funn bringer oss i retning av et kabinett som betrakter mennesker *i relasjon*, men også atskilt, til objekter. Således kan vi behandle sosiale prosesser uten å svekke materialiteten disse avhenger av. Heller enn noe løserevet eller opposisjonelt, dyrker nymaterialismen objekter i dialektisk posisjon til mennesket, og baner vei mot en inkluderende akademisk diskurs.

BØKENES SYKLUS

Til nå har vi sett på hvordan langbordet, snarere enn å forbli passivt, genererer sin egen materialitet. Den rykker opp i status mens står i menneskelig tjeneste. Det er når vi bruker bordet at bordet trer ytterligere frem. I etasjen over finner vi et helt bibliotek av bøker som, i likhet, er i konstant *bevegelse*. Bøkene bytter hele tiden plass. De blir *skiftet ut, fjernet og flyttet frem* i en syklus som tjener de hyppigst utlånte bøkene best. I tillegg får de mest populære av dem også en merkelapp (bilde 21). Denne pågående evolusjonen av materielle objekter gjorde seg tydelig da jeg dagen etter å ha levert tilbake en utlånt bok fant den stående lenger frem. I stedet for å stå lenger bak i arkivet (der den pleier å stå), var den nå plassert i forgrunnen, i tydelig sikte (bilde 22). En slik pågående utskiftning setter bøkene i en konkurrerende posisjon der de blir begrenset av sin kulturelle relevans for overlevelse. Bøkene som forblir ulest, forsvinner bak i arkivet sammen med resten av de dårligst stilte. Det følger at boka ivaretar seg selv i prosessen av å bli brukt.



Bilde 21



Bilde 22

I HC Andersons eventyr blir vi med 'flasken' på sin reise inn i ulike menneskers liv mens den blir aktivert som det Tsing (2015: x) kaller "translation machine". "Når jeg tenker mig om! jeg har været i ild og vand, nede i den sorte jord og højere oppe enn de fleste" sier flasken inni seg⁴. Mens flasken blir tilskrevet ulik mening, har den et livsløp som overskrider menneskenes tid.

Eventyret skildrer portabiliteten i tingene og fungerer som adekvat analytisk analogi her. Bøkene forblir stående lenger bak i hyllene og er, analogt til flasken, «vibrant things with a certain effectivity of their own» (Bennett 2010: xvi). De blir deler av ulike sosiomaterielle ansamlinger hvis tid overgår den menneskelige opplevelsen av *den*.

Etnografien fremlagt så langt har vist hvordan objekter går bak scenen og opptrer autonomt. Bordet og bøkene krysser både mennesker og natur, uten å opphøre til én av dem. En egen reise som verken er symbolsk eller materielt fyllestgjørende, men sklir i kategorien *mellom*. Slike artefakter tilbyr en hel tidslinje straks de tildeles analytisk forrang. Å dykke ned i de sensoriske og vitalistiske banene krever en holistisk tilnærming: et blikk som verken forlater 'virkeligheten' eller 'det menneskelige grepet om den'. Du husker kanskje stolen, bordet og

avisen fra [scene 1](#)? Måten vi ble ledet inn i samtale? Vi skal nå se på liknende eksempel; men nå er det boka som leder akten.

EN FREMSKYNDELSE AV BØKENE

En tirsdag deltok jeg på feministisk lesesirkel, et sosialt arrangement på Sølvberget som samler mennesker gjennom bøker. Utvalgte bok i dag var Usynlige Kvinner. Fem stoler stod arrangert rundt et bord, klar for oss å inntre. Da klokken på veggen slo 19, begynte folk gradvis å komme. Lukten av nystekte boller strømmet ut av caféen nede og beriket luften med sin kraft⁵. Kvinnesamlingen ble billetten inn i en matrise av opplevelser; et rikelig depot ladet med kroppslig affekt og materielle tegn der subjekt og miljø bringes sammen for en sensorisk *passasje*. Rommet bugnet av sensoriske inntrykk som ble oversett. De lot ikke å merke duften av fersk gjærbakst, latteren som tidvis brøt gjennom veggene eller fuglen på gulvet under oss. En kvinne satt tilbakelent på benken, med ansiktet gjemt bak boka. Jeg fornemmet en grad av nervøsitet. Rommet var helt stille. Akkurat da de hadde fått satt seg, stormet lederen inn. Et kjølig vindkast fulgte henne, blafret opp den ene boka som før nå hadde stått fint i ro. Bevegelsen ble et signal, fordi like etter startet arrangementet.

SCENE 12: FEMINISTISK LESESIRKEL

Vi gikk flere runder der alle snakket fritt; mennesker som hadde lest samme bok, men som hver hadde sin egen mening. Boka bar flere meninger samtidig; et helt arkiv av ulike sannheter og forestillinger. Det tok litt tid før stemningen var satt og mennesker ble komfortable. Jeg fulgte med på boka; fascinert over måten den ble holdt, taklet og nærmest beundret av menneskene. Menneskene som før var stille og forsiktig, snakket nå uttømmende. Flere lot til å finne trygghet i boka, klamret den til seg mens de presenterte hva de synes. Det var en undertrykt nervøsitet ved denne akten, som om boka gav dem en styrke vi andre ikke kunne. Mange ble inspirert av bevegelsen; de løftet boka frem mens de snakket, framførte slående øyeblikk av synkronitet. Én persons handling ble til flere. En ung kvinne innrømmet tidlig at hun ikke hadde lest Usynlige Kvinner, men ville bli med, for å lære seg norsk. De andre nikket anerkjennende. Betingelsen for å delta lå ikke i språket, men i selve akten. Det å være til stede, var nok i seg selv.



Bilde 23: Scene 12

BOKA FOR MENNESKER

Det er flere prinsipper som her gjør seg gjeldende. Basert på intervju og observasjoner har vi slått fast at mange av brukerne unngår tilfeldig interaksjon. Betrakter vi scenen i tråd med slik diskurs, blir boka et slags *bindevev*; den vever et mangfold av rytmiske formularer under premissene av sitt eget. Boka skapte affektive rom av nærhet, fellesskap og tilhørighet. Mennesker som før ikke løftet blikket engang, inntok nå hele rommet med sin aura for å prate om boka. De klamret den til seg mens de pratet uttømmende, som om boka ble premiss for deres delaktighet. Således kan vi hevde at boka gav noe til scenen vi andre ikke kunne. Mens menneskene og tingene er gjensidig betydningsfulle for helheten, spiller de *ulik* rolle. Bruno Latour bemerker analogt til dette at «the effects will be different, the genres will be different, but not the work of attributing, imputing, distributing action» (1996: 374). Således består boka som en distinkt, autonom aktant, selv om den deler betegnelse med andre *aktanter*. Skiftet i rommet skyldes derfor ikke *bare* menneskene som plutselig ble sosiale, men objektet som vekket noe i dem. Fjerner vi boka, mister ansamlingen også mening. Vi kan simpelthen ikke forstå sosialt liv uten å gå veien om veien om materialitet, og omvendt. Det følger at boka ikke

bare er samtykkende, men *generativ*. Ikke bare *qua* fysisk objekt, men som språklige tegn som *lever* i samtaler mellom oss (Abram 1996).

Men fra dette poeng følger et annet: Til tross for et statisk utseende, er boka i *konstant bevegelse*. Den kastes fra side til side, bladd frem og tilbake, for å muliggjøre fellesskap. Tiden formes iterativt gjennom dette esemblastiske repertoaret av bevegelser (Barad 2012: 144). Henri Bergson (1988: 112) vil gjerne påstå at fortiden og nåtiden «coexist» mens brukerne tenker tilbake på tiden da de leste boka for å huske hva de har lest. Brukerne veksler mellom ‘her og nå’, ‘der og da’, mens tiden folder seg inn i hverandre. Dette foregår i syklisk format, «in which the perception-image going toward the mind, and the memory-image, launched into space, careen the one behind the other» (Bergson 1988: 113). Det følger at deres respektive grenser forblir *de facto* distinkt, slik at punktet der hvor tidene møtes blir et vev av dissonerende, heller enn sammensmeltede idiomer. Dermed ankommer vi det Deleuze kaller «the paradox of the leap» i *Bergsonism*: «We place ourselves at once in a leap, in the ontological element of the past» (1988: 57). Nåtid og fortid er, i slike termer, ikke lokalisert i same tidsrom, men tjener som divergerende nivåer av Væren (*Beings*) hvis eksistens pågår og artikuleres samtidig. Selve væren blir et aksiom av *duration* (Bergson 1988). Brukerne faller tilbake i fortid for å produsere sin fremtid hvis samtid artikuleres i rommet mellom dem.

Påstander som “jeg husker å ha lest” og “hvis jeg husker riktig” beviser “how phenomenon are material entanglements enfolded and threaded through the spacetime-mattering of the universe” (Barad 2012: 44), ved at fortid, nåtid og fremtiden folder seg inn i hverandre og produserer bestemte øyeblikk. Det er dette endeløse spranget av begivenheter som møtes, som gjør at det virtuelle blir virkelig. En tid som ikke lar seg spore, stoppe eller formidle, men foregår i den subjektive opplevelsen av *relata* (Bergson 1988; Delanda 2016; Derrida 1994). Minnene og det imaginære flyter over hverandre og tar en syklisk karakter. Du husker kanskje mitt første møte med Sølvberget da steinen ble et nostalgisk øyeblikk? Jeg ble dratt tilbake mens min nåtid og fortid lot seg forene på «diffraktivt» vis, en såkalt «Proust effekt» (Broch-Due 2022b). Å gjøre feltarbeid ‘hjemme’ (*at home*) kan bringe med seg slike refleksive øyeblikk hvor abstrakt data blir mer håndgripelig og formbart (Anderson 2021). Opplevelsene bretter seg ut med det tidligere, nåværende og spekulative ved at tiden(e) “is played, restarts, repeats itself, at the same time” (Deleuze 1988: 60).

Boka trer ut og inn i konstellasjoner; (de)stabiliserer og legemliggjør ny tid, rom og mennesker. Scenen skildrer derfor ikke ett statisk øyeblikk, men en formasjon av kausaliteter, (dis)kontinuiteter og *oeuvre*. Det ene øyeblikket er boka på bordet og i det neste i hendene for å gi et poeng. Dette er fordi tingene får kraft “of ways in which they are caught up in these currents of the lifeworld (Ingold 2007: 1) og blir et slags «sticky-knots» som binder «people together in the kinds of response and regard that change the subject – and the object” (Haraway 2008: 287). Scenen avdekker derfor ikke bare hva kvinnesamlingen *er*, men hva den *kan bli*. Den passive, statiske og stilltiende drakten boka utad har, står ikke i stil med dens indre dynamikk.

BOKA I SEG SELV

Selv om vi studerer relativt håndgripelige hendelser, vekker disse funnene refleksjoner på et nivå dypere. Boka muliggjør ikke bare mennesket, men seg selv, i et transformativt, legemliggjort vev som lar seg vanskelig begripe. Mens Gibson (1979) viser til bokas egenskaper, viser Bennett (2010) til den uforklarlige vitaliteten boka har innebygd. Med støtte i slikt resonnement, kan vi argumentere for at boka er tosidig: Mens den bærer menneskelige historier og meninger, har den sin egen *reise* gjennom rommet. Vi har allerede sett hvordan bøkene bytter plass i takt med sitt utlånstall, hvorpå bevegelser hos mennesket gir en samtidig forskyvning i objekt. Det følger at slike sosiale begivenheter ikke bare gagnar mennesket, men objektet som øker sjansen for fremrykk.

Etter Aristoteles er handlingene ovenfor et uttrykk for *praxis* (making), hvis mål ligger i selve aktiviteten. Aristoteles skiller pertentlig mellom to ulike former for aktivitet (*poesis* og *praxis*). Mens *poesis* (making) har et mål utenfor sin aktivitet og aktiviteten får verdi som et middel for å oppnå noe annet, er «the goal of praxis achieved in accomplishing the very action itself» (Hanley 1998: 22). Målet for *praxis* (doing) ligger således i selve aktiviteten. Den er sitt eget mål. Boka resonnerer, etter min mening, til sistnevnte ved at den forbedrer sine egne utsikter mens den står til tjeneste. Mer ‘kontroversielt’ kan vi forestille at boka *promoterer* som emne for menneskelig diskurs. Slike materielle (re)konfigureringer foregår på et mer dyptgående plan og krever at vi forlater det observerbare for ytterligere innsikt.

Selv om historiene til menneskene på scenen også åpner for en epistemisk refleksjon, er jeg mer opptatt av selve boka. I denne oppgaven teoretiseres ikke kvinnesamlingen som et sosialt fenomen der menneskelige kroppar blir bærere av ulike meningsunivers, men et ontologisk,

miljømessig og materielt anliggende. Dette er ikke fordi meningskonstruksjoner er uviktig, men fordi “we are much better at admitting that humans infect nature than we are at admitting that nonhumanity infects culture” (Bennett 2004: 115). Vi må forutsette at det *omgivende* er like viktig som det konseptuelle. En robust analyse som transcenderer dualismen på adekvat vis er «one of the most important challenges facing critical thought today», for å sitere Eduardo Kohn (2013: 7). Anna Tsing utviser standhaftighet i så måte. Selv om Matsutakesoppen ble deler av ulike narrativ, alt fra resiproke byttetjenester til symboler for frihet (Tsing 2015: 127), var den intet mindre en sopp. Mens boka fylles av kulturell rikdom, deltar i ulike arrangementer og lånes bort som en slags «translation-machine», bærer den en *egen* ontologi. Fra dette perspektiv vil også kula-smykkene (Malinowski [1922] 2013) manøvrere et eget kompass i veldet av sosiale artikuleringer. Premisset er at slike objekter påvirker sosialt liv ikke på bekostning av, men gjennom sin egenkraft. Soppen som boka er ‘nonscalable’, for å låne Tsings (2015: 38) uttrykk, ved at de ‘vokser’ i skiftende fellesskap. Den formes og bærer sine relasjoner videre inn i nye “events”. Verden blir unektelig rotete fra slikt perspektiv, men bevegelsen lar seg imidlertid ikke fryse. John Law artikulere dette tydelig i «dedication to messiness» (2004) og Donna Haraway oppfordrer gjensidig til «staying with the trouble» (2008). Spørsmålet er hvordan vi analytisk skal ivareta slike abstrakte realiteter og sikre at de forblir håndterbare. Et ledd på veien er (å fortsette) å søke innsikt i det *imaginære*.

Eventyret til HC Andersen om den «flyvende kofferten» briljerer der hvor forskningen svikter. Den tar oss med inn i en fortelling om en koffert som ikke bare krysser menneskelige biografier, men også sin egen historie og tid (1996). I eventyret får hovedkarakteren en koffert i gave. Det går ikke lang tid før han oppdager at kofferten kan fly. Det som opprinnelig skulle bli guttens reise gjennom livet, ble nå en reise gjennom kofferten.

Mens boka ikke flyr, tar den oss med på en lignende reise; et dykk inn i det imaginære mens vi lar våre egne historier stå igjen. Det atmosfæriske skiftet blir således en empirisk overflate for «nevertheless infinite multiplicity», for å låne Tim Ingolds (2018: 67) argument. Det gir oss følgende refleksjon: Boka står ikke som dekor for vårt virke, men blir kjernen hvis menneskelige meninger, historier og persepsjon dukker opp.

Selv om koffertens egenskaper i eventyret spenner over det materielle artefakter i det virkelige liv tilbyr, har det aktualiserte opphav i det virtuelle, forestilte rom. Likheter mellom det imaginære og det spekulative lar seg omsider vanskelig overse. I taktene til Derrida som

berettiget konstaterer at «the reality of actuality only reaches us through fictional devices» (1994: 28), og Haraway som belyser hvordan «social reality» er en «world-changing-fiction» (1991: 149), ser jeg verdien av slik prosa. Mitt hovedpoeng er at vi mister et helt arkiv hvis vi ikke er i stand til å se verdien av det potensielle, og at det aktuelle ikke eksisterer hinsides, men *gjennom* slik virtualitet. Deleuze påpeker treffende at «the characteristics of virtuality is to exist in such a way that it is actualized by being differentiated» (1988: 97). For å forstå selve handlingen må vi erkjenne de uttalte kvalitetene som leder opp til slik diskurs. Det er altså ikke en motsetning mellom den performative, aktualiserte prosessen (Assemblage, vitalismen, ANT) og erkjennelsen av tingene *hinsides* slik performativitet. Eventyr gjør derfor ikke bare etnografi levende, men hjelper oss å transcendere ulike ontologiske perspektiv og verdsette det virtuelle, spekulative der hvor disse uenighetene forenes (slik diskutert i kapittel 2).

BALANSEN MELLOM KULTURHUS OG BIBLIOTEK

Feministisk lesesirkel er ett av *flere* kulturtilbud på Sølvsberget. Bygningen florerer av arrangementer som samler mennesker gjennom litteratur. Her finner vi både bokprat, filosoficafé, Kreativ skrivegruppe, tegneseriesamling og Filmmaking Club. Mennesker, på tvers av etnisitet, alder og kjønn møtes ukentlig for å forsvinne inn i det *imaginære rike* i fellesskap. Til tross for den akselererende økningen i besøkstall slike insentiver fører til, frykter bibliotekarer for effekten disse vil ha for det tradisjonelle bibliotek. Denne bekymringen er ikke forbeholdt Sølvsberget. Flere biblioteker manøvrerer i balansen mellom å imøtekomme nåtidens globale forventninger og bevare sin funksjon. Det økende fokuset på besøkstall, bølgen av kulturtilbud og måten bøkene sorteres etter statistikk forstyrrer bildet som tradisjonelt hefter ved et litteraturhus. Vil det økende fokuset på Sølvsberget kulturhus *foringe* Sølvsberget bibliotek?



Bilde 24: Ulike kulturarrangementer på og utenfor Sølvsberget

En av de ansatte på Sølvsberget deler denne redselen.

Han frykter at Sølvsberget, i forsøk på å rekruttere og ivareta sitt kulturhus, skal forvitte som

litteraturhus. «I dag lånes det bare 1000 plater i måneden», forteller han skuffet. I motsetning til det ekspansive fokuset han mener Sølvsberget i dag har, ønsker han imidlertid å skalere ned.

«Vi kan se på det som å drive en platebutikk som går konkurs. I stedet for å begynne å selge andre ting som ikke har noe med plater å gjøre bare for å opprettholde driften, bør vi trappe ned. Det er bøkene vi ønsker å selge. Vi må ikke miste fokus».

Ved å peke på den regressive utlånsstatistikken, mylderet av ungdommer som preger bygningens sfære og det massive kulturtilbudet, uttrykker han en bekymring for at nåtidens fokus på å samle mennesker skal permutere i flere insentiver som potensielt utvasker det symbolske festet ved biblioteket.

Denne bekymringen er analytisk interessant. Kan Sølvsberget som kulturhus bestå uten å svikte som bibliotek? Informantene tar opp en bekymring som ikke bare gir analysen epistemologisk tyngde, men vekker ontologiske refleksjoner som *må* hentes frem. Denne tosidigheten som Sølvsberget representerer, som samtidig bibliotek og kulturhus, gir en nyttig bro til videre forskning om multiplisiteter. Ved å etterstrebe kvalitet uten å glemme sitt opphav, bringer debatten om biblioteket oss i retning av det teoretiske rammeverket for denne oppgaven. Men fordi vi tangerer begrepet 'kultur', hvis konsept har vært årsak til evig polemikk blant antropologer, må vi kontekstualisere det her. Med 'kulturhus' menes diverse arrangementer og tilbud tilrettelagt for sosial aktivitet. Dette holdes i informantperspektivet opp mot biblioteket, hvis sjanger bør først og fremst drives av et ønske om å vekke litterært engasjement. La oss utforske denne dialektikken.

LITTERÆRE KULTURARRANGEMENT

Som tidligere nevnt, har alle kulturarrangement på Sølvsberget til felles at de samler mennesker gjennom litteratur. På feministsirkelen ble vi vitne til denne sammenslåingen. Mens boka ble emne for interaksjon, beriket den sin egen biografi. Den krysset brukerne og sin egen historie, mens den gjorde samhandling mulig. Boka representerte derfor mennesker *qua* seg selv. Anerkjenner vi det sosiale, men ikke boka, risikerer vi å bli blind på brukernes forestillinger. Vi ender opp med samme ufullstendighet som rapportene i [kapittel 3](#). Motsatt: Anerkjenner vi boka, men ikke det sosiale som sprang ut fra den, vil analysen bli «flat», ute av stand til å si noe om dynamikkene som *aktiverer og fremskynder* boka. Slike sosiomaterielle formasjoner er derfor proporsjonale hvis møtepunkt blir stedet de begge utgår fra. Nettopp fordi omløpstallet

til bøkene stiger i takt med slike arrangement, vil motivet som driver slike begivenheter, også tjene biblioteket. Dette er ikke urimelig, siden boka er selve holdepunktet for slike arrangement. Resultatet er en *gjensidig representasjon* av menneske og objekt, sosial og materialitet og således innrammet - kulturhus og bibliotek. For å gjøre slutningen mer presis: Når vi deltar på slike arrangement i regi av Sølvberget kulturhus, er vi derfor med på å *fremskynde* Sølvberget bibliotek.

ET INTERAKSJONSVENNLIG BIBLIOTEK

Vi kan ta med oss disse refleksjonene videre inn i mitt neste poeng. I kapittel 3 trakk jeg frem et funn som også her gjør seg nyttig. Innlegget av mannen som takket Sølvberget for å ha «plassert litterære skatter i øyehøyde» er en formidabel påminnelse på bibliotekets virkningskraft. Nettopp fordi boka var i sikte, kunne den beordre oppmerksomhet og oppmuntre til lesning.



Bilde 25

Men slik utforming tjener ikke *bare* biblioteket. På bildet kan du se hvordan bokhyllene gjør brukerne eksponert for hverandre (bilde 25 og 27). Det gjør at du, i prosessen av å kikke på bøker, blir tvunget til å anerkjenne personen foran deg. Det er gjennom slike subtile strategier at materialiteten *begrenser* oss. Ikke som noe løsrevet eller utenfor kroppens territorium, men

som legemliggjorte signaler som kroppen prosjekterer ut og over på andre kropper (Broch-Due 2016: 107). Med andre ord, det er et bibliotek som fremskynder fellesskap. Bildene viser derfor ikke bare et litteraturhus, men den samtidige fremskyndelsen av sosialitet. Kulturhusets insentiver for å aktualisere samtale hindrer således ikke bibliotekets drift.



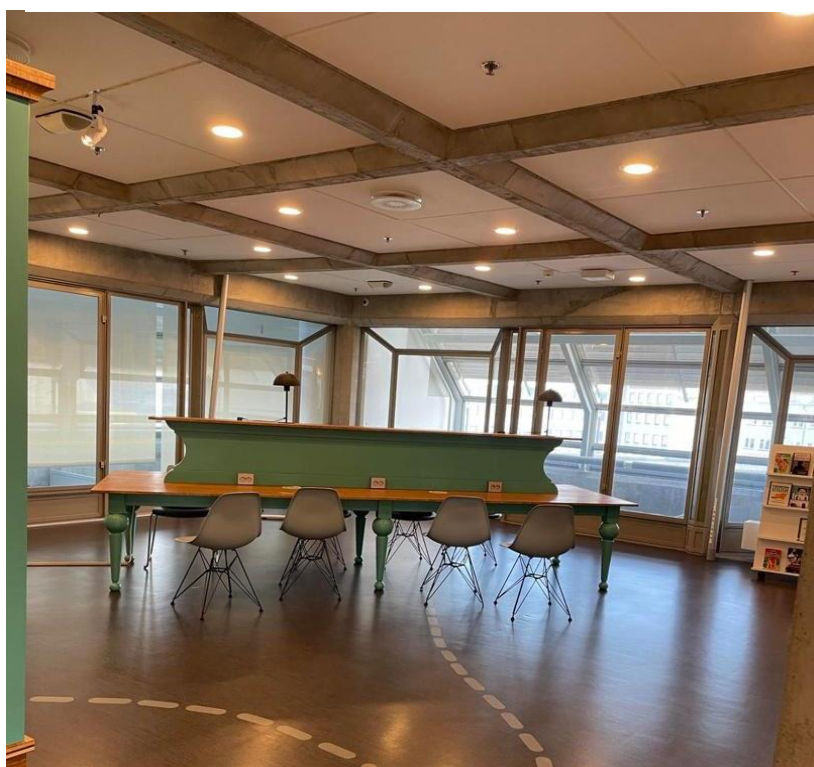
Bilde 26

Bilde 26 er tatt i barneavdelingen på biblioteket. Bokhyllene her gjentar samme prosedyren som de på bildet over, men i en mer barnevennlig stil. Bøkene er plassert i øyehøyde, slik at barna kan stå på hver sin side av hyllen og se hverandre.

I tillegg til en *sosial* innside gir de manglende skilleveggene en *porøsitet*. noe som gjør bygningen iboende åpen. De grønne og gule fargene som typisk hefter ved et bibliotek, har forblitt selv om interiøret tjener til interaksjon. Fraværet av skillelinjer, den ambigøse distinksjonen og permeabiliteten gjør at biblioteket og kulturhuset blander og smelter sammen på intrikat vis. Det følger derfor at begge stedene er operative i sitt samspill, eller for å si det mer presist: Du kan ikke dra innom kulturhuset uten å samtidig besøke Sølvberget bibliotek. Til syvende og sist er stedene konvergerende, hvorpå stedene er *en bloc* del av samme rhizom.



Bilde 27



Bilde 28: Bildet er tatt fra biblioteket i 4.etasje. En romlig iscenesettelse av fellesskap

VIL SØLVBERGET BIBLIOTEK SVIKTE UNDER SØLVBERGET KULTURHUS?

Jeg har ovenfor helt rapsodisk berørt fasilitetene kulturhuset og biblioteket tilbyr *hver for seg*. Dette er fordi, og her følger jeg kriteriet jeg mener bør ligge til grunn for ontologisk tenkning, vi må studere aktantene *atskilt* for å forstå deres relasjon. Porøsiteten i skillet og overlappet vi endte opp med, viser imidlertid hvor koherent stedene er. For å svare på spørsmålet – vil kulturhuset forringe biblioteket? - må vi derfor gjenta våre fastslåtte teser.

I taktene til Barad har vi tidligere sett hvordan ulike aktanter forblir uavhengige i sin interavhengighet. Både bordet, bøkene og menneskene forskyves i relasjon til hverandre. De er i diffraktiv, “rather than reflecting (ratio)nality” (Haraway 2004: 69). Sett fra et slikt perspektiv vil også biblioteket og kulturhuset livnære seg av hverandre. Det betyr ikke at aktantene forblir statiske, men at forskjellen (*différance*) mellom dem blir betingelse for dets korrelasjon (Derrida [1963] 2021). Bøkene oppmuntrer nemlig ikke bare til å lese, de gjør seg til emne for samtale. Bokhyllene fremlegger ikke bare bøkene, men også menneskene *for* hverandre. Det følger at insentivene lagt for et mer livlig kulturhus, tjener biblioteket samtidig. Mens deres verdener konvergerer, og det blir logisk å anta at de porøse skillene gjør dem mindre distinkt, er de interavhengige i sin multiplisitet. På samme måte som orkidéen og insektet, er stedene symbiotisk relatert. Philippe Descola bemerker med henblikk på dette at, «identification and relations constitute the warp and weft of customs in the world» (2013: 403).

Men selv om slike ontologier er sammenvevde og kulturhus og bibliotek bistår gjensidig, må de analyseres i sine egne separate termer for å i det hele tatt kunne behandles relativt. Fra slike observasjoner, vil deres forskjeller derfor ikke utligne; men bestå, hvorpå det blir aktuelt å fastslå at deres divergerende ytre ikke speiler deres *relasjonelle indre*. Dette er, for å sitere Barad, “patterns of difference that makes a difference” (2007: 72). Bekymringen for Sølvberget reiser derfor spørsmål vi allerede har svart på og gjenopptar debatten oppgaven springer ut fra. Det diametralt motstående forholdet de utad synes å ha, reflekterer ikke vevet av relasjoner som holder dem sammen. Det følger erkjennelsen om at bygningen er relasjonell og at det er høyst utilbørlig å godta det vi observerer, de dynamikkene og skalaene som gjør seg synlig, som et *selyforsynt* nivå. Mens bibliotekaren, med rette, fryktet at kulturhuset skulle svekke biblioteket, må vi dypere for å bekrefte eller avkrefte slik bekymring. Med støtte i slik forskning, kan vi oppsummere: Kulturhuset truer ikke biblioteket; men formes, beveges og drives relativt. På samme måte som samhandling blir umulig hvis vi fjerner en av aktantene, vil et fokus på *enten* kulturhuset eller bibliotek, forringe Sølvberget som helhet. *Men* dette er imidlertid ikke

permanent. Former kan når som helst la seg løsrive på måter mer bekymringsverdig enn den presentert her, noe vi skal utbrodere i kapittel 5.

Så langt har vi kartlagt objektet og hvordan disse– i samspill med mennesket – hevder agens. Både langbordet, bøkene og Sølvberget (som ‘assemblage’) overgikk sin forventning og nødvendiggjorde en bredere analytisk diskurs. Vi måtte forbi det konseptuelle for å hente ut slike ansatser. Dette skal vi fortsette med.

MENNESKE TILPASSET ARKITEKTUR

Gjennom årene har Sølvberget vært gjenstand for flere oppussingsprosjekter. Slike planer forandrer masser av materiale og interiør for å reflektere brukernes stil. Men selv om slike planer har en tiltenkt stil, kan de imidlertid ta uante vendinger. Benker som er ment til å laste ungdom, frister plutselig småbarn. Sakkosekken som før pleide å stå lenger nede i rommet for å ta imot de *minste*, måtte til slutt fjernes på grunn av *ungdommelig* spektakkel. Sølvberget buldrer av slike diskontinuiteter. Mens disse ofte blir avfeid eller nektet ytterligere substans, beror de på en dyptgående innsikt vi må hente frem. Hva skjer hvis vi stiller dypere spørsmål om disse endringene og tar tak i den ontologiske kompleksiteten vi synes å ta for gitt?

I februar 2023 var hele møteplassen under renovering; langbordet ble fjernet, TV-ene som før prydet veggene ble tatt ned; mylderet av bøker lot seg forvise for å gjøre plass til nye ting. Hele rommet var i bevegelse; bord ble flyttet, stoler rykket frem, ting gikk sporadisk ut og nye kom inn. Inntil videre ble møteplassen lukket for besøkende. Ingen, uten bibliotekarene, fikk innsyn i hva som skulle skje. Folk ble eskortert ut, skjermet fra det som lenge hadde vært ‘allemannseie’. Dette varte i hele to måneder. Endringen lot til å tære på flere; eldre som til daglig lot seg underholde av avisen på langbordet, måtte nå helt opp i tredje etasje for å få det til. Ungdommer som lot til å ha skapt sitt ‘habitat’ nede i enden av rommet, ble nå sendt mot trappen. Misnøyen i luften var til å ta og føle på. Noen av brukerne begynte til og med å krangle med bibliotekarene, forlanget å få tilbake møteplassen, som den en gang var. Jeg overhørte en mann sukke høyt, han tok det nesten som en fornærmelse at området var under oppussing. Det ble tydelig for meg hvor viktig tingene var, hvilken rolle det som angivelig var ‘gitt’ og ‘ubetydelig’ på intervjuet, *de facto* hadde.

Her er vi gjenstand for noe dypere enn bare menneskelig symbolsk tenkning. I Mary Douglas’ «*Purity and Danger*» er «dirt» en kategori for «all events which blur, smudge, contradict or

otherwise confuse accepted classifications» (1966: 50). Den banebrytende formelen «matters out of place» er like mye et spørsmål om «placement» som det er «displacement» når Douglas skriver, «the underlying feeling is that a system of values which is habitually expressed in a given arrangement of things is violated» (1966: 50). Og mens dirt blir i disse beretninger liggende *qua* den sosiale strukturen og kategoriene den avviker fra, skjelner jeg en anledning for dypere refleksjon. Endringer som oppstår gjennom moderne industriell ommøblering av denne typen, skaper brudd og *ipso facto* ubehag i de kognitive strukturene hos subjektet. Tingene som i kapittel 3 tjente som bakgrunn og samtykkende dekor, blir nå gjenstand for polemikk og frustrasjon. Deres fravær velter kognitive skjemaer og skaper uorden. Mennesker som ikke før lot til å erkjenne sine omgivelser, er nå betydelig fornærmet over dets bortgang. Disse tingene utfordrer de temporale og sykliske forestillingene i det kroppslige og skaper et skifte i hvordan omgivelsene forstås og oppleves. Som del av det daglige inventaret til brukerne, kommer også tingene til å inneholde emosjoner og minner (Yael-Navaro Yashin 2009). Således kan vi fastslå at «dirt» ikke bare gjelder det malplasserte objektet, men også mangelen og fraværet av det. En ødelagt klokke eller tapet av verdi frembringer de samme følelsene av ubehag og ufullstendighet som noe som bryter med sin plass. Det følger at «dirt» er like mye et spørsmål om *hva som er*, som *hva som ikke er*. Mens dirt eksisterer «in the eye of the beholder» (Douglas 1966: 2), altså hos mennesket det persiperes gjennom, har de kraft til å vekke ubehag, en følelse av det George Bataille ville kalt «abjection». Julia Kristeva resonnerer i tråd med slik aforisme ved at urenheter «is what escapes that social rationality, that logical order on which a social aggregate is based» (1982: 98).

Dette åpner opp for en viktig digresjon: I kapittel 3 adresserte vi utilstrekkeligheten av språket og kroppen som porøse konfigurasjoner hele tiden i prosess. Her igjen må vi ty til andre krefter ved at tingene overskrider menneskelige konseptualiseringer om den. Miljøet er *en bloc* innebygd slik at de omgivende kompleksitetene spenner over det brukerne evner å fortelle og språket makter å gi. En viktig implikasjon er at slike sannheter aldri kan stå alene. Vi kan ikke utrede virkeligheten gjennom 'kultur' alene, uavhengig av om vi forstår 'kultur' i form av informantrapporter, menneskelig symbolsk praksis eller andre epistemologiske dimensjoner. Skjevheten mellom det folk sier og gjør forteller derfor ikke bare noe om språkets mangler, men også miljøets dynamiske, ikke-målbare og bevegende elastisitet.

Med det sagt; Formålet bak oppussingen var å skape et mer 'hjemmekoselig' terreng; en møteplass som reflekterte en mer «behagelig, romlig atmosfære», ifølge Sesella Knutsvik,

ansvarlig for oppussingen. Før prosjektet snakket bibliotekarene med brukerne for å høre hva de likte og hva de ønsket var annerledes. Med flere etterlysninger fra besøkende om en mer «lunere og varmere» møteplass, bestemte bibliotekarene å renovere rommet. Innspillene lot til å bli selve drivkraften bak renoveringen: En arkitektur tilpasset menneske. Til tross for at slike intensjoner ble veiledende, har arkitekturen selv lagt føringer for hvordan møteplassen ble til slutt. Steinen reflekterer et slikt arkitektonisk kompleks.

STEINENS 'BRUTE' MATERIALITET

I fremste del av møteplassen, midt i hjerteroten, står steinen ubevegelig og fast. Skulpturen ble opprinnelig plassert som symbol på 'den blå steinen' som står midt på Ole Bull i Bergen. Det var denne historien steinen var ment å hylle, hvorpå skulpturen syntetiserer alt fra menneskelig historie til arkitektonisk pryd. Men over tid har steinen grodd dypere ned i materien. I motsetning til de andre objektene som uproblematisk lot seg fjerne fra området, nekter steinen å endre plass. Den motstår alle former for motorikk; alt fra kraftfulle bestrebelse på å rive ned til desperate forsøk på omplassering. Det er derfor ikke overraskende at bibliotekarene er fortvilte når de beskriver steinen. "Den vil jo ikke bevege seg. Så vi får vi pusse opp rundt den". Det som opprinnelig skulle tjene som kunst, er ikke lenger samtykkende. Ikke bare nekter steinen å følge ordre, men illegger føringer for oppussingen som skal skje. Slike ting "do not go into their concepts without leaving a remainder", for å sitere filosof Theodor Adorno (1973: 5). Følgelig kan vi påstå at steinen *samvirker* i egen utforming og beforder nye måter å tenke på.



Bilde 29: Steinen

På den ene siden, som Christopher Tilley (2007: 17) bemerker med stor selvfølgelighet, er steiner uvitende til menneskers handlinger og sosiale relasjoner. Dette er hva han kaller "brute materials"; den molekylære, krystallinske formen i materien. På den andre siden er steinen viklet inn i livene til brukerne, fått affeksjoner og verdi som sosialt artefakt. I sin artikkel "*Materiality in Materials*" tar Christopher Tilley (2007) oss med inn i materiens indre og ytre verden for å vise hvordan steinens 'stoniness', hvis du vil, ikke er situert, men i rotasjon med

lyset, temperatur og posisjonen til bruker. Kraften ligger ikke i steinens 'natur' eller i sinnet til brukeren, men i dens pågående engasjement med ulike livsverdener (Tilley 2007: 19). Således blir steinen på Sølvsberget trukket inn i det omgivende landskapet hvis overflate markerer et tvetydig grensesnitt mellom menneske og objekt, rom og tid. En grundigere utbrodering ligger utenfor rammen av denne studien, men steinens 'brute' materiality er bemerkelsesverdig potent.

Steinen hviler derfor på de samme ontologiske prinsippene langbordet springer ut av. Steinen som langbordet kan i kraft av sin utforming pålegge begrensninger i sin egen begrensning. Mens objekter har sin opprinnelse i en konstruert slagplan, går kraften de har *lenger*. Steinen er, for å sitere Alfred Gell, «intended to change the world rather than encode symbolic propositions about it» (1998: 6). Etter romersk skikk er dette et uttrykk for tingens *potestas*, som «refers to the power one entity has over another entity» (Bryant 2012: 533). Steinen utviser en tyngde som subsumerer bibliotekarenes vilje til endring. På samme måte som en monark har *potestas* til å avsi dom og straffelse i rettslige prosesser (Bryant 2012: 534), gir steinen direktiver vi ikke kan unngå. Slike objekter kan til tider belaste, destabilisere og utfordre menneskelige konvensjoner og utgjør nok et eksempel på faktene som ligger til grunn for 'affordance'-teori (*potentia*). Tingene er, som Karen Barad og Tim Ingold poengterer, 'dynamic and shifting' (Barad 2007: 35), og vil, gjennom dets 'thinginess' - "partake in the very processes of the worlds ongoing generation and regeneration" (Ingold 2007: 9).

Verken steinen eller langbordet forblir tro mot sin plan, men har sin egen måte å *være* i rommet. Den tilskrevne meningen forvitrer under vekten av dets egen *potentias* (Bryant 2012: 530). Den relasjonelle ontologien jeg prissetter, åpner for følgende resonnement: Egenskapene til steinen er så påtrengende at renoveringsprosjektet, som presumptivt skulle reflektere menneskelige interesser, måtte tilpasses steinens estetikk. Plutselig var det ikke *bare* en arkitektur tilpasset mennesker, men *mennesker tilpasset* arkitektur.

EN OPPUSSING SOM TJENER OBJEKTET

Da oppussingen endelig var ferdig, ble stedet igjen befolket. Kraften til 'det nye' vekket til live bevissthet, et nytt blikk. Plutselig legger folk merke til de 'oversette' bøkene, de nye fargene og ikke minst sanselandskapet, lydene av stoler og bord i uopphørlig bevegelse, i aktiv bruk. Sinnet virker med oppussingen å *våkne til*; tar til seg dufter og farger som før uteble, men som nå blir synlig. Oppussingen gagnar ikke bare menneskene, men tingene som også blir lansert. Det var

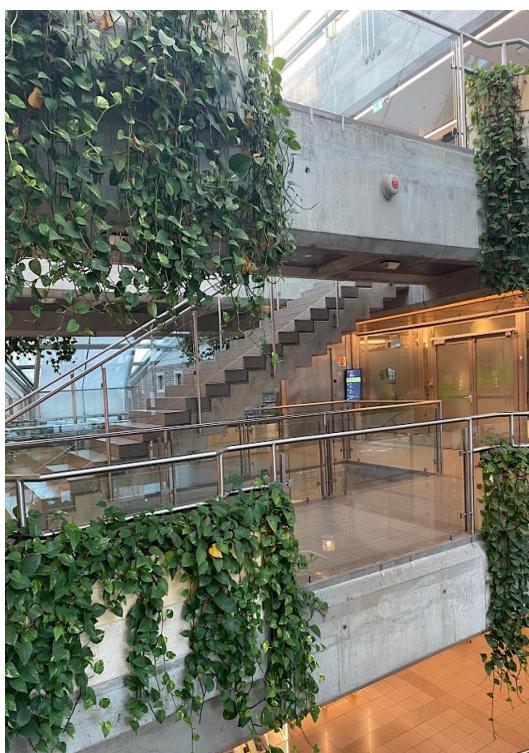
først etter oppussingen folk lot til å legge merke til sine omgivelser. “Oi her har de pusset opp” og “så fint det har blitt her” er ord som går igjen. Ting holdes aktivt gjennom mennesket; ikke bare som håndgripelige objekter, men som tegn som dukker opp i samtaler mellom folk. Miljømessige tegn blir til språklige ekko på måter som aksentuerer «the social affinity between humans and the environing earth» (Abram 1996: 51). Det er gjennom slike samtaler, objekter blir aktivert. Således kan vi konstatere at objekter rykker frem gjennom språket som selv har sitt opphav i objektet.

Ting holdes, med andre ord, i *live*, enten som taktile objekter, eller språklige tegn. De er i bevegelse; stoler blir grepet, bord bærer på kopper og krus og bøker blir hele tiden snakket om. Oppussingsprosjekter gagnar derfor ikke bare menneskene som får en helt ny scene å gå på, men også tingene, som nå får et nytt *preg* som folk plukker opp. Gir vi slike observasjoner analytisk verdi, favner vi ikke bare objektet, men de *forringede* aspektene ved menneske. Donna Haraway bemerker treffsikkert at, “if we appreciate the foolishness of human exceptionalism then we know that becoming is always a becoming *with*” (2008: 244).

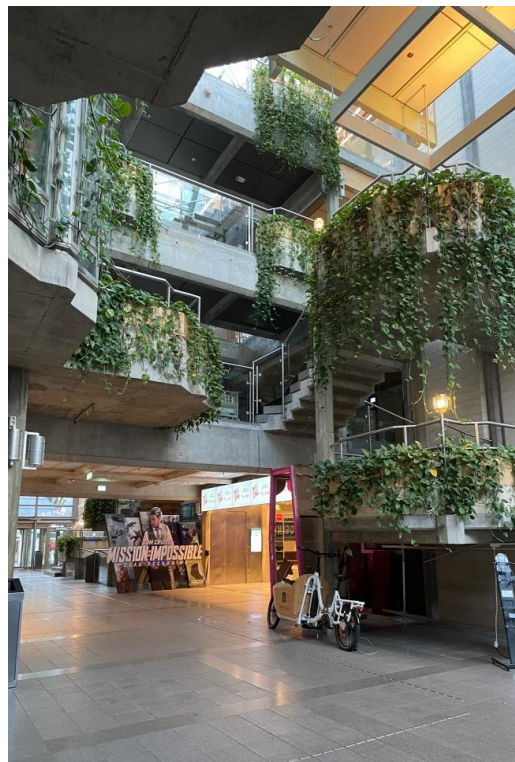
KAPITTEL 5. PORØSITET OG MATERIELLE FORMER

INTRODUKSJON

Til nå har vi sett hvordan materielle objekter aktualiserer interaksjon hvorpå objektet selv blir *fremmet*. I dette kapittelet skal vi komplettere denne tesen mens vi går dypere inn i materiens utforming og design. Vi skal se på former som kollapser og overlapper, utfordrer og konvergerer i det som gir et grunnleggende åpent bygningskompleks. Utgangspunktet for kapittelet er *porøse* grenser. Først behandler jeg bygningens innside med fokus på hvordan åpne rom og mangel på vegger regulerer mennesker gjennom temporalitet. Etter hvert tar jeg diskursen videre og ser på innsiden *i forhold til* utsiden. Overskridelser og nivåer av ontologisk kompleksitet blir tydelig også her mens vi drøfter den *porøse* overgangen mellom inne og ute.



Bilde 30: Brukerne kan se hverandre på tvers av etasjer



Bilde 31

DEL 1. PORØSITET PÅ INNSIDEN AV BYGNINGEN

SCENE 13: DIALOG PÅ TVERS AV ROM

Jeg husker jeg satt på en av balkongene i øverste etasje. Tre jenter satt på balkongen ved siden av meg. De jublet begeistret mens de kikket ned på mobilen. Lydene ble til ekko og forplantet seg utover, på tvers av rom. Til slutt ble lydene så overdøvende at en vekter grep inn. "Dere må være stille" ropte vekteren fra første etasje. Jentene, som stod helt oppe i femte etasje, nikkete ovenfra.

GJENSIDIG OVERVÅKNING: FREMSKYNDER SOSIAL INTERAKSJON

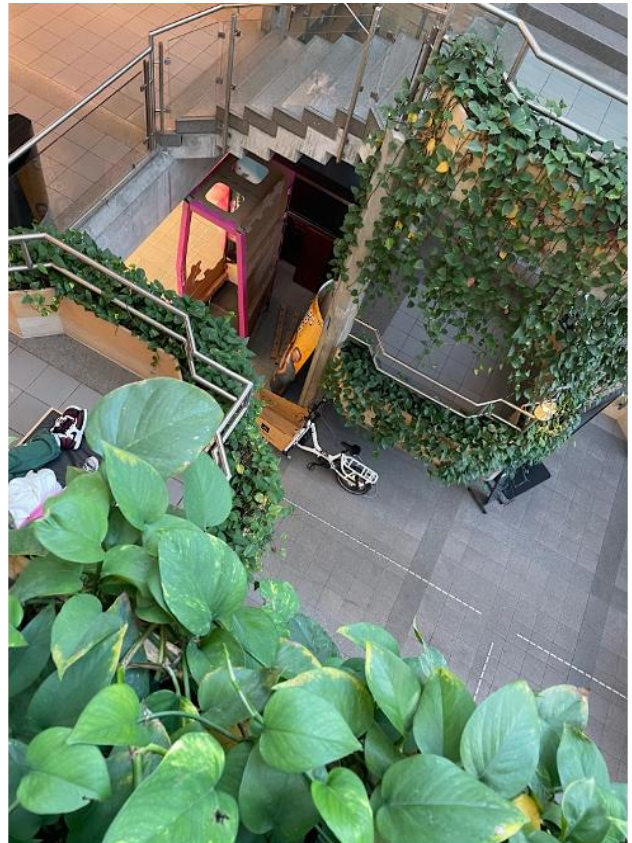
Scenen over avslører en transparent og gjennomtrengelig arkitektur. Veggene glimrer med sitt fravær i et vidstrakt landskap med åpen utforming. En slik porøsitet fremmer gjensidig overvåkning hvorpå sansene jobber på tvers av rom i mangeartede formularer. Balkongene er også forsettlig plassert i ulik høyde, slik at brukerne til enhver tid kan se hverandre. Slike former appellerer ikke bare som vakker kunst, men regulerer, forvalter og betinger menneskelig virke.

Se for deg at du sitter foran PC-en. Mindre enn én meter foran deg sitter noen andre. Dere har begge sett hverandre. Følger det ikke naturlig å utveksle et ord, et smil eller bare et blikk? Det *åpne* landskapet skaper nærhet på tvers av avstand og *visker* ut fysiske grenser. Fellesskapet her er ikke imaginært eller 'forestilt' som nasjonen i Benedict Andersons (1983) banebrytende postulering, men fysisk og *reelt*. Det følger at folk på tvers av etasjer blir forent. Den 'forestilte nasjonen' er en treffende kontrast til det håndgripelige fellesskapet her. Fordi balkongene spenner over etasjene og forener folk på tvers av rom, er fremmede i konstant sikte. Det er ingen måte å unnsnippe dette kollektivet hvorpå menneskelig frihet og det individorienterte uttrykket brukerne foretrekker, blir vanskelig å opprettholde. Samhandling blir ikke bare tenkbart, men *del av* arkitekturen.

I sin bok «*Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network*» utforsker Caroline Levine kraften til slike materielle 'forms', som hun hevder for å være "all shapes and configurations, all ordering principles, all patterns of repetition and difference" (2015: 3). Tilnærmingen minner om de storslåtte begrepene vi allerede har teoretisert, ved at de angår helheten (*assemblage*), rytmen og nettverket (*network*) handling springer ut av. Levine tilbyr således et vokabular som er like raffinert og komplekst i sin utredning ved at hun ser på portabiliteten, plastisiteten og relasjonen

mellom ulike former, og hvordan disse kolliderer, motvirker og overlapper i det som blir uforutsette sosiale landskap. Dette er fordi former er “as much the stuff of the sociopolitical world as they are of art” (Levine 2016: 75) og skaper direktiver for sosial virksomhet. En rytme gir repetisjon, “a hierarchy ... afford inequality” (Levine 2015: 7), mens fengselet til Jeremy Bentham (Foucault 2008), pålegger disiplin. Disse formene “differ, constrain and travel” (Levine 2015: 4) på uaktsomt vis og skaper intervensjoner i måten vi lever på.

På Sølvsberget gir formene gjensidig overvåkning; de konvergerer, kolliderer og smelter sammen til ‘åpne rom’. Du husker kanskje scene 4 om brutt stillhet, da stemningen gradvis kulminerte til livlig dynamikk? Grunntanken bak fengselet (*panopticon*) til Jeremy Bentham er at ensidig overvåkning og konstant synlighet produserer disiplinert atferd. Mennesker blir subjekter for disiplinær maktutøvelse hvor «panoptic» referer til «seeing everything, everyone, all the time» (Foucault 2006: 52). Selv om arkitekturen her ikke lar seg adekvat sidestille med et slikt autoritært system, er brukerne hverandre underlagt på måter som fremskynder spesifikk type atferd. Uansett hvor du går er du kontant overvåket.



Bilde 32

Prøver vi å forklare scenen over ut fra slike slutninger, får vi følgende resonnement: Det var på grunn av den romlige utformingen, at skrikingen ble uholdbar og vekteren til slutt brøt inn. Skrikene ble til rytmer (*rhythms*) hvis repetisjon til slutt lot seg opphøre til et nytt landskap. Målet er, slik Levine bemerker, ikke å utforske “where or when these forms began”, men når disse sammenfaller til en ny scene (2016: 77). Dette står i hevd også hos Alfred Whitehead som analogt konstaterer at «*how an actual entity becomes constitutes what that actual entity is* ([1929] 1978: 23). Det er gjennom slike former at vi kan identifisere og avbryte noen av de politisk fortærende effektene av panoptiske former og hierarki.

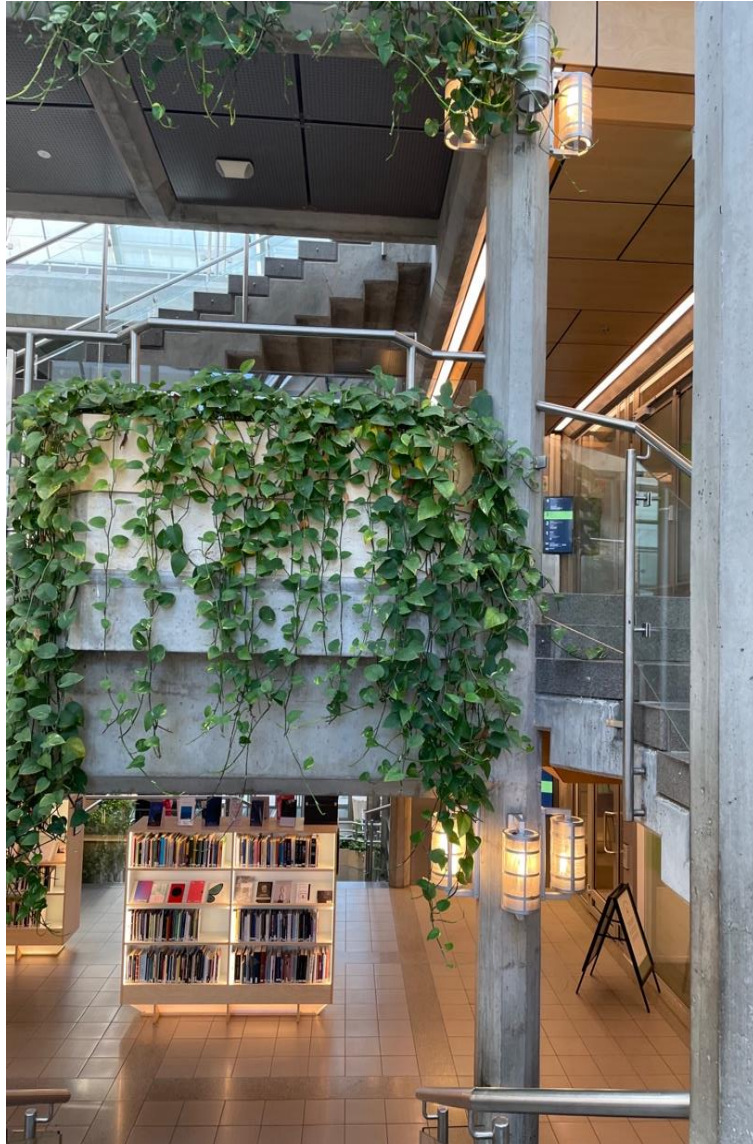


Bilde 33

På Sølvberget kolliderer formene i det som *de facto* skal tjene et sosialt motiv, men som også transporterer uro på tvers av rom (scene 13). Studiet om slike 'forms' kan, ved å gi nye og samfunnsrelevante prediksjoner, hjelpe oss å utforme bedre bygningskomplekser. Antropolog Anne Grønseth og arkitekteskper Eli Støa påpeker med henblikk på fagets holistiske natur at «materiality and architecture hold a relational quality as it is formed by relations between practice, material and environment» (2020: 187). Den materielle antropologien kan således gi innsikt i arkitekturens ambiguitet og elastisitet, og følgelig motvirke at utilsiktet handling

oppstår. Det betyr at vi, gjennom innsikt i tingenes ontologi, kan skape arkitektoniske forhold som tilrettelegger for ønsket atferd, samtidig som vi erkjenner materiens uforutsigbarheter.

Men som vi har sett, er det ikke nok å utvide analysen til objekt hvis vi i samme streben forringer sanserikdommen de har kraft *til*. For i det hele tatt å kunne oppfange slik tilslørt dynamikk må vi engasjere *hele* kroppen. Gjør vi det, altså inntar feltet med hele kroppen, blir vi oppmerksom på sammenfallet av 'soundscape' som, gjennom det fysiske landskapet, gjør samhandling mulig. De arkitektoniske formene skulpturerer ikke bare et vidstrakt håndgripelig rom, men et mangfold av 'soundscape' (Feld 2004; Samuels et al. 2010) som konvergerer, overlapper og smelter sammen. Her kan former 'løpe løpsk' og bli til ekko. Faren for å havne i andres lydlandskap er ikke til å unnsnippe, og rommer potensialer som må hentes frem. Som det vil framgå av scenen under, vil dette delvis avhenge av vårt sanselige engasjement (Merleau-Ponty 1945: 180) og omgivelsenes evne til å *fremskynde* disse (Gibson 1979: 128).



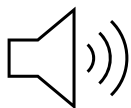
Bilde 34: Tatt fra en av balkongene i 2.etasje. Innsyn både til 3.etasje og bokhyllene i 2.etasje



Bilde 35: Scene 14

SCENE 14: AVSTANDEN MELLOM OSS BLE MINDRE

Tre etasjer under meg, på balkongen i andre etasje, satt en mann på mobilen. Han så ikke ut til å være mer enn 20 år. Selv om avstanden mellom oss var stor, kunne jeg se og høre hele han. Lydene fra mobilen hans nådde meg der jeg satt; utenlandsk musikk som druknet min stillhet. Det gikk ikke lang tid før hele hans lydlandskap overtok mitt eget. Litt etter litt ble avstanden mellom oss mindre. Musikken varslet ikke bare et brudd, men et endret sted. Plutselig følte distansen mindre. Under (bilde 36) kan du høre det sensoriske landskapet; dybden og tettheten til mannens musikk.



Bilde 36: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=iLd1Bs7nC5M> (Etminan 2024b)

Som stillheten som forsvant i *scene 4*, presenterer scenen et skifte i tid og rom. Mens avstanden ikke fysisk ble mindre, endret lydene min opplevelse av rom. Tyr vi til metaforer (som Lakoff & Johnson ville befalt), transformerer lydene det *romlige til det temporale* ved måten dens 'rhythms' varsler et 'nærvær' på tvers av rom. Dette er fordi former "travels across time and space" i (re)konfigurering av sosiale rom og "this is not always predictable" (Levine 2015: 7-10). Distansen som var mellom oss *følt* mindre i et format som ikke var synlig. Det følger erkjennelsen om at slike funn må *erfares*, for å kunne fanges opp. Hadde jeg snevret fokuset til det observerbare, ville jeg med all sannsynlighet gått glipp av scenen. Lyd er derfor ikke en sekundær sans, men maler et autonomt intrikat bilde som ikke alltid lar seg harmonere med vår visjonsentriske syn. Lyd (*sound*) er, for å sitere Steven Feld «central to making sense, to knowing, to experimental truth» (1996: 97). I kontrast til et ensomt blick ble lydene her *transportører* av et nytt landskap; de visket ut romlige avstander og veltet det synlige under vekten av et skifte. Lydene har derfor, etter min mening, et eget språk; en retorikk som lar seg transkribere gjennom rytmer og bevegelse, og som til tider står i motsats til det vi *ser*. Som det vil fremgå i punktet under, er det denne kroppslige (*bodily*) opplevelsen som gjør landskapet uunngåelig *transformativt* og levende.

Gjennom lydene kunne omgivelsene *endre* min opplevelse av rom og gjøre avstanden mindre. Rytmene skapte likninger i distansen mellom oss, fylte tomrommet med sensoriske tegn og miljømessig fakta. "Rhythms is therefore a category that always refuses the distinction between aesthetic form and other forms of lived experience" (Levine 2015: 53). Det følger at romlighet ikke begrenses til det fysiske rommet, men artikuleres som rytmer og lyd som gjør oss nærmere.

Merleau-Ponty maler et fint bilde: «The body appears as a particular tension or rhythm that responds to the color seen and the tones heard" (1945: 201). Scenen avdekker derfor ikke bare en sensorisk-kroppslig opplevelse (*se sentir*), men omgivelsenes evne til å fremskynde disse. Kroppen opptrer som porøse marionetter av et miljø hvis kraft igjen avhenger av sansene for sin beskjed. Således vil opplevelsen her springe ut av rommet gjennom sansene til kroppen på måter som ikke lar seg oppspore. Analogt til de etterlatte gjenstandene i Kypros som vekket

nostalgi og gjenskapte et samfunn (Navaro-Yashin 2009: 5), kan utformingen her volde interaksjon gjennom sanseapparatet. Distansen blir mindre i formularene av «the flesh» der kropp og miljø aktiveres for handling (Merleau-Ponty 1945: 185). Scenen reiser derfor insentiver vi analytisk har kartlagt og bringer relasjoner som et *sanselig* - og ikke bare teoretisk - konsept til sin ytterlighet. Den åpne utformingen fremskynder nærhet, samtidig som det er gjennom sansene og kroppen transporten kan skje.

TID, ROM OG KROPP

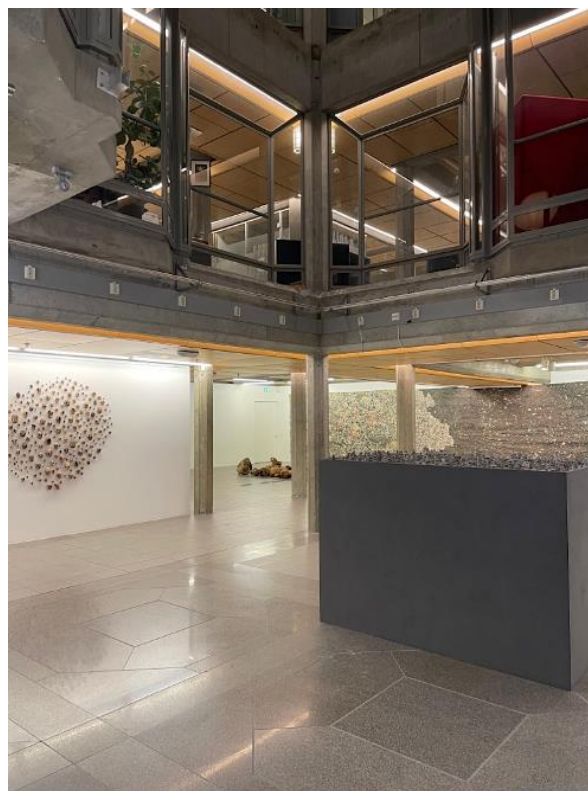
Følgelig nærmer vi oss territoriet for *tid* som vi tidligere har konkludert at skapes i relasjon (Barad 2011; Deleuze & Guattari 1987; Harman & Witmore 2023; Latour 1991). Tid er, for å gjenta meg selv, en formasjon av begivenheter (*oeuvre*) på tvers av rom. Det følger derfor ikke logisk å adressere romlige dynamikker *uten* å inkludere tiden de springer ut av. Selv om «time-space-compression» refererer til kapitalismen og den reduktive betydningen sted har fått i kjølvannet av slike omveltninger (Harvey 1989: 260), kan logikken bak hjelpe oss å forankre dette ytterligere.

David Harvey (1989) knytter sammen rom og tid i en beretning om sosiale prosesser og utforsker de *utenforliggende* strukturene romlige og temporale dynamikker styres av. Rom og tid opptrer etter slike betraktninger dialektisk til miljømessige forandringer, ved at forbedringer i transport-teknologi effektiviserte den fysiske tiden det tar å reise mellom sted og dermed endret opplevelsen av rom. Akselerasjonen i tid fremskyndte *ipso facto* en reduksjon av sted, men kun i den subjektive opplevelsen av relata. «Time-space-compression» gjentar derfor den ontologiske grunnholdningen som vi allerede har adressert: hvordan en endring i miljø gir en endring i tid. Mens begrepet opprinnelig fanger prosesser på globalt nivå, lar den oss spore de underliggende mekanismene bak menneskelige forestillinger. Oppfatningen av rom kan således ikke forstås utenfor opplevelsen av tid og «neither time nor space can be assigned objective meanings independent of material processes» (Harvey 1989: 203). Benedict Anderson (1983: 6) skriver også om hvordan etablering av trykkspråket kondenserte romlige og tidsmessige avstander og bidro til en felles standardisert tidsforståelse, et 'forestilt fellesskap' og 'samtidighet' (*meanwhile* fra kapittel 3). Disse sosiale størrelsene oppstår innenfor rammen av miljømessig data. Således kan vi konstatere at omgivelsene holdes i hevd gjennom slike forestillinger med kraft til å stimulere nærhet. Kjernen i dette er at tid, rom og virkelighet konfigureres samtidig og at persepsjon aldri kan foregå gjennom 'subjektet' alene.

Men poenget kan gjøres mer *potent*: Hadde vi spurt mannen og gjort hans konseptualisering til selve fundamentet for vår diskusjon, hadde nok analysen vært mer kortfattet. Han så ikke ut til å bemerke at lydene spredte seg helt opp til femte etasje, noe som gjerne forklarer hvorfor han ikke dempet volumet. Dette er veritable nivåer av bygningen som brukerne selv ikke rekker. Det er tydelig at miljøet bidrar i skapelsen av sosial virkelighet og at prosessen av endring, tid (*duration*) og “mattering” ikke kan legges på det enkelte subjekts skuldre. Diskrediterer vi arkitektens bidrag, mister vi vitale ledd ved vår egen utveksling. Sansene og omgivelsene er derfor ikke *bare* budbringere, men innebygd del av vår kroppslige rytme. Det følger en metodisk og analytisk forpliktelse til å overgå det diskursive for å oppnå etnografisk adekvans.



Bilde 37: Gjensidig overvåkning. Brukerne blir eksponert for hverandre tross avstand



Bilde 38: Brukerne blir gjensidig underlagt hverandre på tvers av etasjer. I tillegg er galleriet i 2.etasje synlig for brukerne i 3.etasje. En gjensidig materiell og sosial (re) fremskyndelse.

KOLLIDERENDE FORMER

Til nå har vi sett hvordan objekter aktualiserer sosialt liv gjennom utforming, og hvordan slike aktanter overskrider romlig-temporale dynamikker. De sprer seg som trengende lyder som visker ut rom; lukter fra avstand som trenger seg på og balkonger som gjør oss nærmere. Disse formene - materialitet og sosialt liv- er innbyrdes *forankret*, hvorav det ene i prinsippet ikke eksisterer uten det andre.

Fordi Sølvberget som 'whole' skildrer grunnfjellet oppgaven min springer ut av, er dette viktig også her. Med støtte i ontologisk forskning, hevdet vi at både kulturhuset og biblioteket var *gjensidig performative*. Det var på grunn av denne sameksistensen at Sølvberget som «assemblage» bestod. Som det vil framgå av punktet under, er dette ikke nødvendigvis absolutt. Mens jeg fortsatt stiller meg bak mine utredninger, må vi gjenoppta diskursen i tråd med følgende realitet: at slike former "clash and collide" i uopphørlig fluks (*flux*) (Levine 2015: 115).

På Sølvberget er krysningen mellom menneske og objekt, kultur og bibliotek, konstant. Formene løper på kryss og tvers i varierende tempo, kollapser og smelter, sjeldent i linjert format. I Baradisk stil, flettes entiteter, bevegelser og bølger sammen til en "cascade-experiment" (2007: 394), en metafor hun henter fra en linje i et dikt for å gjengi kataklysmen av treff som uavbrutt pågår. Mens de sosiale tiltakene på et vis tjener biblioteket, kan de fra samme logikk svekke mulighetene for samdrift. Dette er fordi former aldri står stille, men kolliderer og skaper "surprising and sometimes even progressive effects" (Levine 2015: 85). Den ene dagen blir kulturhuset et premiss; neste dag en hindring. Vi skal se nærmere på dette.

SCENE 15: BRÅK PÅ BIBLIOTEKET

Det var en tåkelaug tirsdag. Regnet sildret utenfor. Biblioteket bugnet av ungdommer som søkte ly fra uværet. Ved inngangsdøren står en ungdomsgjeng bestående av fire unge jenter. De snakket høyt om gårsdagens festligheter. «Det var så gøy. Helt sykt faktisk». Jeg hadde satt meg helt innerst på biblioteket, godt gjemt bak hyller og bord i håp om å få skrivero. Men bråket var omsluttende; lydene spredte seg som kakofonier i konstant spill. Jeg kikket rundt meg for å se om det var andre studenter som reagerte på det samme. Noen av dem skulte stygt på jentene. Mens andre lot ikke å merke det som skjedde, som om de var vant til å ha bråk på biblioteket.

Denne scenen er ikke unik. Det er en daglig foreteelse at biblioteket svikter under vekten av høylytt spektakkel og ungdommelig spire. Selv de mest lukkede rommene oppmuntrer til livlig sosial dynamikk. Mens det vidåpne rommet på et vis styrker biblioteket ved å invitere til mangfold, kan formen også forringe stillheten generisk for slike hus. Konvergensen mellom disse reduserte mulighetene for arbeidsro og svekket motivet biblioteket har symbolsk.

I eventyret om flasken blir vi Leser av slik peripeti; den plutselige endringen av hendelser, oppturer, nedturer og klimakser som til slutt ender godt gir en kaskade av opplevelser. Scener av hell og lykke sklir inn i bunnløs sorg mens flasken transporteres fra person til person, i legemlig og temporalt format. "Flasken kom fra haven til vinhandleren, blev igen fylt med vin og solgt til luftskipperen, der næste søndag skulle gå opp med ballongen"⁶. Mens den pakkes ut i nye settinger, husker den tilbake til rytmer hvis tid en gang har eksistert.

Det følger at fortellingen som helhet (*whole*) "emerges out of a complex collision of social forms" (Levine 2015: vi). Nøyaktig hva Levine sier om romanen *The Wire* kan sies om eventyr; "it links apparently distant or disconnected characters... intertwining over hundred characters in multiple intricate sequence that overlap and reshape one another" (2015: 134). Følgelig er den litterære sjangeren besudlet av slike «*collisions*» som gjennom sansene lar oss erindre imaginære overganger.

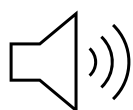
Caroline Levine tar også opp en analogi som allegorisk speiler de arkitektoniske overgangene vi nå har adressert. Urbanisering, spredningen av koloniale bedrifter på 1800-tallet og en styrket middelklasse intensiverte oppfatningen av kjønn som fundamentalt 'romlig binær form', synlig ikke bare i begrepet distinkte riker, men i hvordan veggene i det private hjemmet skilte kvinnene fra den pulserende verden utenfor (Broch-Due 2023b). Hjemmet ble et feminisert kvinnelig fristed fra verden, betraktet som en metafor for nasjonen utenfor. Ved nærmere undersøkelse vaklet denne analogien under hverandre. Hvordan kunne kvinner være bundet til hjemmet, hvis hjemmet symbolsk favnet nasjonen utenfor? (Broch-Due 2023b). Levine (2015: 135) drøfter de paradoksale effektene av slike overlapp og hjelper oss å forstå hvordan former går lenger enn sine ante strekninger under presset av dets motpart. På samme måte som kvinnene lot til å få større frihet enn kjønnsdikotomien kunne tilsi, blir biblioteket til tider svekket under vekten av kulturhuset.

Ignorerer vi dette fremvoksende skiftet, risikerer vi å havne i fallgruvene av Emilie Durkheims (1893) «organisme»-modell, som vi har påpekt er utilstrekkelig. Følgelig er kulturhuset og biblioteket gjensidig performativ; “[with] its own logic, its own way of organizing... and in fact actually have the potential to derail and subvert one another” (Levine 2015: 125). Mens formene på et vis følger rette linjer, kan de ta uante dimensjoner. Med andre ord, Sølvsberget er ikke ‘harmonisk’ eller ryddig, men (de)stabiliseres gjennom divergerende og utilsiktede overlapp. Det betyr ikke at forrige rundes drøfting ikke stemmer: kulturhus og bibliotek opptrer komplementært, men er ikke desto mer immun mot endring, brudd og forandringer.

Selv om arkitektur er innvevd i sosiale begivenheter, gjelder det altså å ikke forvente at de forblir *in situ*. Den statiske, ferdigkonstruerte arkitektoniske skissen kan ikke holdes opp mot materiens dynamiske, fremvoksende og elastiske utforming. Ingold bemerker forholdsvist analogt til dette at «even if the maker has a form in mind, it is not this form that creates the work. It is the engagement with the materials” (2013: 22). At den interaksjonsvennlige utformingen kom til å utfordre bibliotekets drift, var ikke en del av planen – på samme måte som både langbordet, steinen og bøkene overgikk sin forventning. Slike objekter råder *over* sin plan og skaper insentiver vi må forholde oss til. Under skal vi følge denne tesen opp.

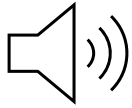
MATERIELLE FORMER; NYTT ROM GIR NYE MENNESKER

Etter oppussingen ble de smørgule fargene på møteplassen erstattet av en mer behagelig stil. Gressmatten som før tiltrakk seg barn, ble byttet ut av et gråmalt, sofistikert teppe mens furukledde bokøyer overtok for neongrønne hyller som før var fremhevende. Landskapet som før var fargerikt, fikk et mer falmet preg. Mens arkitekturen forandret seg, og rommet fikk en ny drakt, forble endringene ikke på nivå med det materielle. Stemningen som før var livlig, våkent og konstant, ble til stillhet. Barna som til vanlig løp fritt, ble plukket opp av sine foreldre. Ungdommene som fylte rommet med sine spetakler, og som pleide å rope til hverandre på tvers av rom, var ikke lenger til stede. Den livlige dynamikken forsvant sammen med det arkitektoniske kledet som oppmuntret slik uro. Det var ikke bare et renoverert rom, men en endret dynamikk. Under kan du høre et klipp fra akustikken før og etter oppussing.



Bilde 39: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=Xhi1XeBeeM> (Etminan 2024c)

Dette lydklippet ble tatt noen dager FØR oppussingen. Fra klippet kan vi antyde en livlig atmosfære; en møteplass som inviterer til sosialt liv, heller enn produktivt arbeid.



Bilde 40: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=oDEg0RSSAMw> (Etminan 2024d)

Dette ble tatt dagen etter oppussingen. På klippet kan du høre en roligere dynamikk mens lyder utenfra (heisdør som går opp, musikk fra kino) skildres høyere.



Bilde 41: Møteplassen etter oppussing

I eventyr hadde putene fått karismatiske egenskaper mens det falmede teppet hadde spilt en mer rolig, melankolsk og behersket karakter. Selv om atmosfæren *a priori* kan virke “arbitrær” - eller, mer presist, ‘sosialt’ konstituert, kan de ikke *en bloc* forklares sådan. Putene var ikke bare dekor; de oppmuntret til livlig stemning. Gressmatten var ikke bare grønn; den fremskyndet uro. De livlige fargene til de mer dempede melodiene gir brukerne et kompass til å navigere

omgivelsene sine. Tingene blinker som handlingstegn hvorpå mennesker responderer som *ekko*. Således innrammet blir miljøet bærer av informasjon «that we glimpse only through our instruments and equations» (Abram 1996: 30). Når bibliotekarene ommøblerte rommet, endret derfor også menneskene seg. Analytisk kan vi fastslå at ‘hvordan mennesker fremtrer koker ned til den materielle konteksten de omgis av, hvis forhold igjen er formet av sosial dynamikk’. Riktignok skulle oppussingen tjene menneskelige interesser, men resultatet forandrer mennesket samtidig. Proporsjonaliteten som følger bygger på antakelsen fra [kapittel 4](#): Det er ikke bare en arkitektur tilpasset menneske; men menneske tilpasset arkitektur.

Anna Tsing viser til det paradigmatisk skiftet *qua* miljøet “that causes a pronounced change in an ecosystem” (2015: 160). Begrepet «disturbance» er en adekvat betegnelse hun bruker om den diakrone ødeleggelsen av lokale økologier som senere ble til dynastier av soppproduksjon. Mens slike forstyrrelser starter lokalt, har de ringvirkninger globalt. Selv om jeg ikke tar for meg en entitet av den størrelsen, er prinsippet overførbart: Det er ikke bare det arkitektoniske substratet som endrer seg, men hele rhizomet det driver og gjensidig drives av. Endringen fremskynder nye formasjoner, bevegelser og optikk; som selv forskyndte en endring. Med henblikk på Karen Barad er det også fristende å påstå følgende: Handling finner ikke sted i rom og tid, men i selve skapelsen og fremskyndelsen av den. Vi vitner derfor ikke bare et skifte i rom; men en *eterisk* forandring i måten mennesker, tid og objekt samspiller på. Arkitektur er i dette suspekt performative overlapp, «perhaps we might call it a fractiverse» (Law 2015: 127), av divergerende konfigurasjoner.

Det er heller ikke plausibelt å drøfte slike betenkeligheter utenfor rammene av sensorisk antropologi. Fordi skiftet i mennesket ikke er fysisk håndgripelig, måtte jeg igjen engasjere hele kroppen for å kunne hente ut slike teoretiske ansatser. Det følger at vi ikke kan få tak i mennesket gjennom informantperspektiver alene; uansett hvor «thick» eller sofistisert slike skildringer er (Geertz 1973). Hvis det *synlige* blir sannheten som samtidens akademiske diskurs holdes opp mot, mister vi et kompass av sensasjoner. Gjennom materielt design og utforming blir objekter “levende”, både i den eventyrlige sjanger og i det ‘virkelige’ liv. *Men* vi er ikke helt ferdig med materien enda. Akkurat som bygningen, er teksten performativ ved at ordene mine er rapsodiske, oppstykket og fragmentert før de (forhåpentligvis) samles til et komplett vev.



Bilde 42: Etter oppussing



Bilde 43

DEL 2. PORØSE GRENSER MELLOM INNE OG UTE

«Where there is dirt there is a system» (Douglas 1996: 44).

Til nå har vi sett hvordan porøse vegger, konvergerende ‘soundscape’ og gjensidig overvåkning fremskynder interaksjon og bistår sosialt. Fjerningen av vegger hindrer privatliv og aktualiserer interaksjon på tvers av rom. Men det er ikke bare grensene *inne* som eroderer. Det skøyhøye taket, fortausliknende gulvet og plantene utvasker grenser i det som en innside i *utsidedrakt*. Trolig skal arkitekturen fremme et fellesskap ved å senke terskelen for forbipasserende å komme inn. Resultatet det har gitt er derimot ekstremt langt unna denne ambisjonen. I dette kapittelet skal vi i avsluttende linjer skildre det materielle eventyret hvis kaos ingen ende tar og se på hva disse formene tilsynelatende resulterer i.



Bilde 44: Passasjen mellom de to inngangsdørene.
Vått gulv etter taklekkasje



Bilde 45: Tatt fra en av balkongene i 2.etasje

SCENE 16. UTEATFERD INNE

Det var en typisk hektisk dag på Sølvberget. Ungdommene bråket som vanlig på biblioteket mens en mann gikk rundt og samlet flasker i etasjen under. Uten noe mer i posen kom han opp med et skuffet mine i ansiktet; kvinnen før ham hadde tatt restene av det som lå i søppelet. Lenger fremme hadde mat hopet seg opp foran et skilt som forbød dette. Rundt var det samlet tre spurver for å spise av restene. Jeg gikk bort til bibliotekaren "Bråk igjen?" spurte jeg. Hun ristet skuffet på hodet. Jeg bestemte meg for å spørre om hun hadde tenkt på hvorfor. Hva kunne være grunnen til at mennesker oppførte seg som om de var ute, inne? Hun nøyte. "Nja... det har jeg faktisk ikke tenkt over. Det er vel bare typisk ungdommen det?"

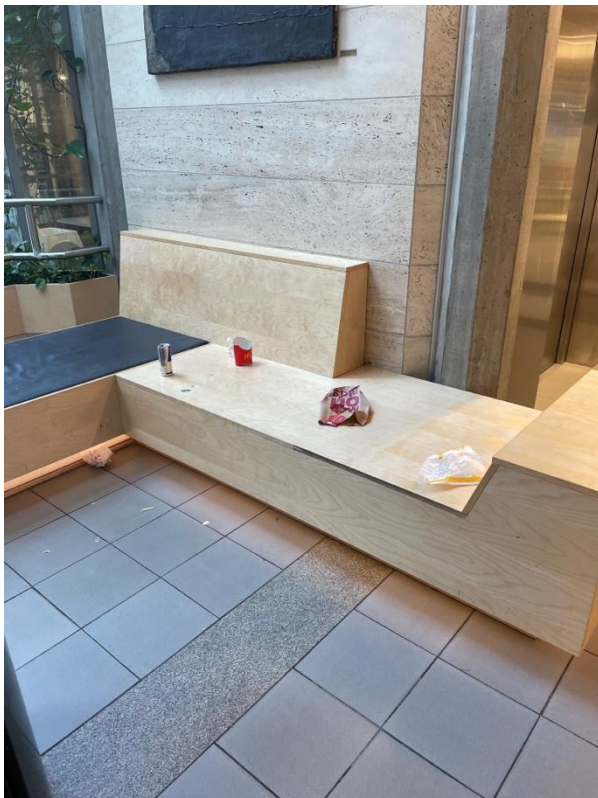
Sølvberget myldrer av slike forstyrrelser: Alt fra menn som røyker inne, folk som samler planteflasker til hundeeiere som tar med hunden sin inn. Spetakler, flaskeskurring og røyklukt smelter inn i evokativt konsortium av mobile krefter. Med henblikk på Caroline Levine (2015) kan vi betegne slike overtredelser for 'former' for å utrede en ryddig diskusjon. Disse formene motstår det institusjonelle ordensreglementet på Sølvberget, hvis i denne omgang blir formulert som det epistemiske partiet i diskusjonen. Under kan du se et bilde fra nettsiden hvor dette er opplyst.

Ordensreglement

Alle skal ha det fint sammen når de besøker bibliotekene våre i Stavanger. Bibliotekene er åpne for alle, så ta hensyn til hverandre og oss som jobber her.

- Kald mat du har med deg kan *kun* spises ved anviste plasser i biblioteket. Varm mat ber vi deg spise utenfor biblioteklokalene.
- Rydd opp etter deg og kast søppel i søppelkasser.
- Barn under 10 år må være sammen med voksne.
- Du kan ha med førerhund i biblioteket. Andre hunder og dyr har ikke adgang.
- Sykler, rullebrett, sparkesykkel, rulleskøyter og lignende er ikke tillatt.
- Bruk av mobiltelefoner eller PC med lyd skal ikke forstyrre andre.
- Bortvisning vil skje i følgende tilfeller:
 - a) Synlig rusede personer, eller personer som bruker rusmidler i lokalene.
 - b) Personer som er til sjananse på grunn av for eksempel bråk, eller aggressiv og truende opptreden mot ansatte eller besøkende.

Dette er regler avsatt av bibliotekarene som driver bygningen. Mens forstyrrelsene blir slått hardt ned av bibliotekarere som fortvilet gir beskjed, står de ansatte rimelig maktesløse overfor utviklingen. Spetakler består tross skilting, barn løper fritt uten foreldre i sikte, mobillyder (scene 14) sprer seg over rom og sykler står langs veggen. Især har matsvinnet vekket engasjement; For 20 år siden ble det i lokalavisen skrevet om “søppelet som flyter på Sølvberget” med “problembarnet Mcdonalds” i spissen (Stueland 2004). Forsøplingen har bestått tross årene som har gått siden artikkelen ble skrevet. Logoen pryder fortsatt trapper, gulv og stoler heller enn søppeldunkene som følgelig står “ren” og klar for panteflaskesamlernes inntreden.



Bilde 46

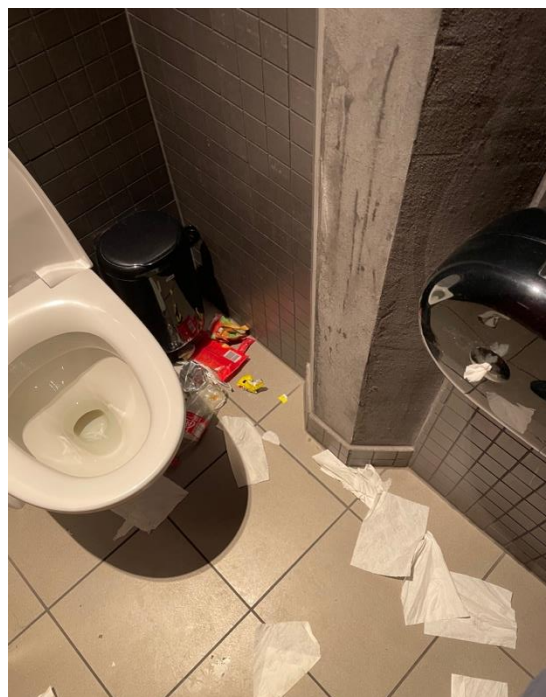


Bilde 47

Håkon Larsen, som er professor i bibliotek- og informasjonsvitenskap, skriver i en utgave av *Bok & Bibliotek* at kulturhuset skal, etter folkebibliotekloven, rettlede og etterstrebe pluralisme ved å samle mennesker i en offentlighet. «Slik kan bibliotekene gis en sterk politisk legitimitet som demokratiske arenaer»⁷. Det følger at biblioteket skal representere og til dels også speile mangfoldet utenfor, hvorpå vi allerede her kan skjelve konturene av en kollisjon. På et vis skal biblioteket muliggjøre lesing som «tilbyder av kvalitetssikret informasjon», men på annet vis bistå som samlingspunkt for fellesskapet utenfor⁸? Den fredelige og egalitære drakten et bibliotek skal ha, svekker under vekten av *utsiden* den samtidig skal representere. På samme måte som kjønnsdikotomien på 1700-tallet og det skiftende overlappet mellom kulturhus og bibliotek, vil formene her kollidere. Det er derfor ikke overraskende at forstyrrelsene vedvarer i en bygning med motstridende betydninger.



Bilde 48

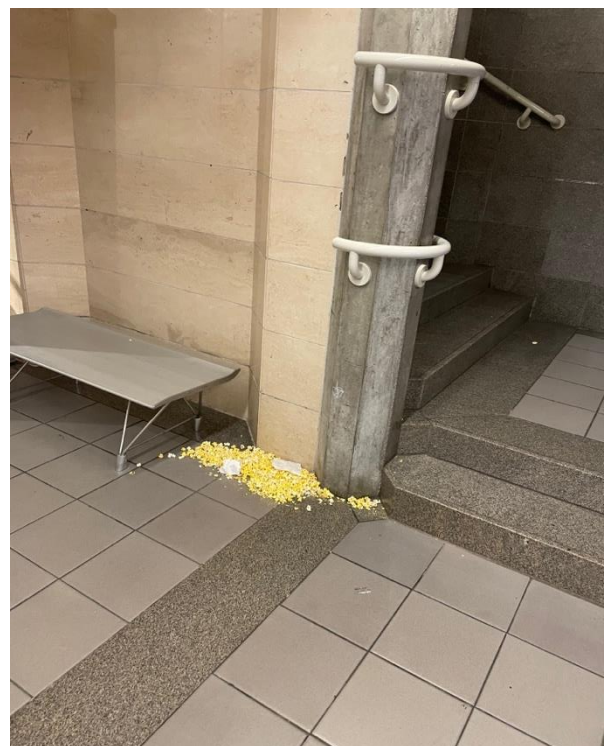


Bilde 49

Men selv om denne utviklingen er forstyrrende i en bygning som først og fremst skal skape trivsel, nektes de ytterligere substans. Bibliotekarene avfeier spørsmålet og stiller seg ikke undrende til hvorfor mennesker bryter regler inne. Når de omsider blir spurt, blir det motstandsdyktige handlingsmønsteret forenklet: Det er fordi ungdommer bråker av natur, at det blir nytteløst å si ifra. Selv om det ikke er utenkelig at problemet skyldes ungdommelig trass, er problemet langt mer omfattende enn hva ungdommer bedriver alene. Både røykere, hundeeiere, folk som samler panteflasker og matsvinn har en bestandighet, eller det Tsing (2015: 38) ville kalt for 'scalability', som motstår ytre press og skaper kontinuitet. Formene løper ut sin indre kraft på måter som ikke lar seg forhindre. Du husker gjerne forbudsskiltet fra [kapittel 3](#)? Disse står som uttrykk for bråket som har blitt så uholdbart at bibliotekarene har rammet forbudsskilt inn.



Bilde 50



Bilde 51



Bilde 52

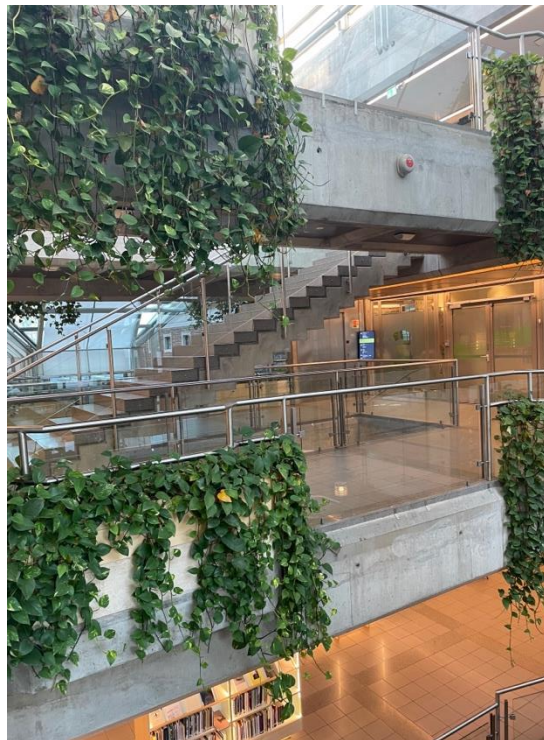
Alt fra løsevne (bilde 52) til mer permanente restriksjoner (bilde 48) blir underkjent og tentative tiltak, som å plassere søppeldunker i alle kriker og kroker, har liten virkning. Bildet 52 oppsummerer paradoksalt i dette: På skiltingen står det tydelig at «spising ikke er lov», etterfulgt av nettopp *det*. For å trenge bakom denne sedvanen som neppe er “fully or exclusively human domain” (Bennett 2010: xvi) blir det essensielt å bevege seg hinsides scenen, mot de dypere paradigmatisk lagene, for å få glimt av kjernen disse utgår fra. Forklaringen som ligger i bunnen av dette er av ontologisk merke hvorpå en holdbar analyse må kunne etablere hvordan ‘virtuelle’ nivåer av arkitektur *en bloc* kan hefte og påvirke til handling. Derfor skal vi nå forlate overflaten for å undersøke hvordan omgivelsene, for å sitere Delanda, «would behave in conditions that may not in fact occur» (2016: 172).

BESKRIVELSE AV NATURLANDSKAPET

Det første som møter deg når du går inn dørene er et *naturlandskap*. Taket er skyhøyt over deg og planter sådd opprinnelig som pynt, har vokst seg ‘out of place’ langs balkongene. Med Ingold i “bakhodet” kan det tenkes at plantene “grows in the ground, not on it” (2010: 125). De kombineres molekylært med jord, vann og lys og frigjør oksygen som brukerne puster inn. Mens de mangler tradisjonelle sanser, har de en kropp som reagerer på lyd, tyngdekraft og berøring som del av deres «umwelt» (Broch-Due 2023a). Vi omgis her et innendørslandskap av abiotiske og biotiske faktorer som flettes til et “*whole*” (Levine 2015: 25). Kikker du rundt, går det ikke lang tid før du får øyet på et søppelspann. Disse er plassert i alle hjørner av bygningen og er de samme bossdunkene som står rett utenfor bygningen (bilde 55). Senker du blikket, er gulvflisene malt i gråmalt stein, som en arkitektonisk *mimesis* av fortauet utenfor. Asfalten forfølger deg fra kino og helt inn i biblioteket på måter som figurerer en gangsti (bilde 56). Løfter du blikket opp igjen, er taket dekket av vinduer som slipper dagslys inn. Det følger at belysningen inne, reguleres *utenfra*.



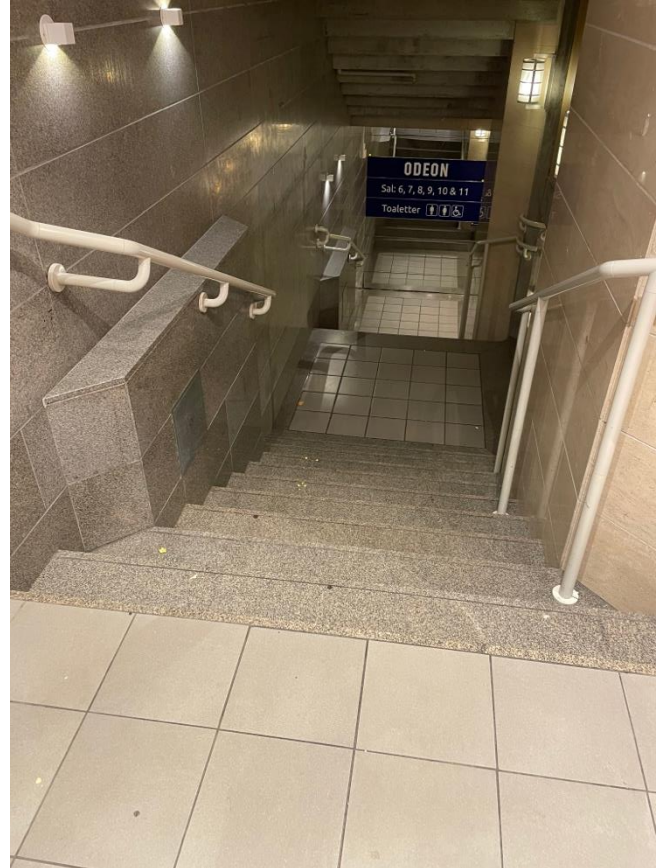
Bilde 53: Spor etter lekkasjen



Bilde 54



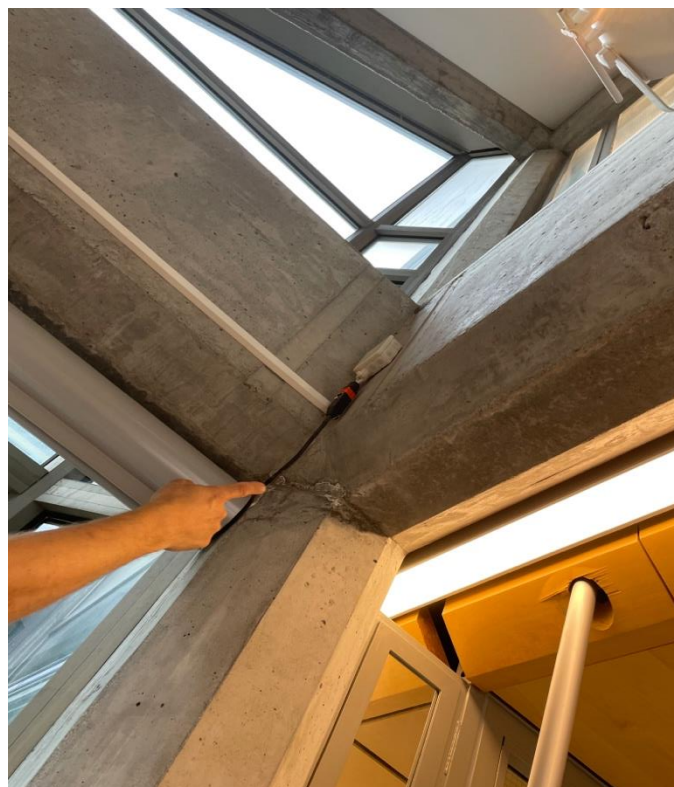
Bilde 55



Bilde 56

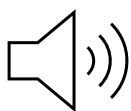


Bilde 57



Bilde 58: Materialet i taket forvitrer

Men det er ikke bare sollyset som transcenderer inn. Alle typer vær fenomener som måtte prege utsiden trenger seg gjennom. På regnfulle dager motstår regnet barrierer og tak og skaper flekkete gulv i en syklus som ikke lar seg forhindre. Bibliotekarene forsøker å være tentative ved å plassere bøtter proporsjonalt til lekkasjen (bilde 60) selv før lekkasjen starter. Allikevel klarer regnet på umerkelig vis sno seg unna og følger sin egen rute *mot* denne bestrebelsen. Resultatet har blitt permanente avtrykk som over tid utvasker fargene inne. Dette er selve epitomet på Timothy Mortons 'hyperobjects', som han proklamerer for å være «massively distributed in time and space» i den grad deres totalitet ikke kan realiseres lokalt (2013: 1). I boka fanger Morton opp det ubegripelige veldet av objekter vi omgis av. Disse objektene har en viskositet (*viscosity*) og ikke-lokalisierbarhet «in the sense that no matter what we are aware of, or how, there they are, impossible to shake off» (Morton 2013: 35). Mens lekkasjen er forutinntatt, det vil si at bibliotekarene er fullstendig forberedt på at affæren skal skje, går prosessen raskere enn den lar seg følge opp, en såkalt «dark *nihilism*» heller enn «happy *nihilism*» (Morton 2016: 118). «The more data we have about hyperobjects the less we know about them» (Morton 2013: 180). Under kan du høre vannet dryppe ned fra taket:



Bilde 59: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=XNU4brwHpXY> (Etminan 2024e)

Trolig er det dette Bennett mente med tingenes “out-side”, «a moment of resistance to us and other bodies» (2010: xvi) og William Connolly (2013) bemerker med «the fragility of things». Slike ikke-lokale vitaliteter omfavner oss, og ikke bare motsatt, i et kvantum av krefter forbi vår eksistens.



Bilde 60



Bilde 61

Lekkasjen blir især kritisk hvis vi samtidig erkjenner den fortausliknende drakten gulvet har fra før. Det følger at den utilsiktede lekkasjen ikke avviker, men står i stil med bygningens forkledning. Bak dette paradigmet reflekterer poenget jeg snart skal gi. Mens den permeable

arkitekturen tjener sosialt ved å senke terskelen for forbigående å komme inn, skaper den utilsiktede effekter *forbi* dette planet. Arkitekturen som opprinnelig skulle tjene kulturhuset, har i stedet selv lagt føringer for ‘kultur’. Objekter er således ikke bare “good to think with”, som Levi Strauss (1962: 89) en gang sa, men overskrider vårt heuristiske vokabular. Det er altså ikke gitt at slik objekter samtykker eller opptrer relativt.



Bilde 62



Bilde 63

Bygningen skulpturerer således et økologisk samfunn langt forbi kulturhusets vegger; et landskap tuftet på krefter hinsides vår kontroll. Lenger inne i biblioteket står *furukledde* parodier av ulike organismer som kreative ornament. Lyse treslag forlenger utsiden i det som er en rekke skrivebord i soppens drakt (bilde 64 og 65). Søppeldunkene er også oppstilt på måter som minner om sommerfuglen (bilde 62 og 63); to vinger utgår symmetrisk fra ‘midten’. Trolig skal disse figurene bistå egalitært til det mangfoldige uttrykket et kulturhus skal ha, men resultatet er langt unna motivet for denne bestrebelsen. Det organiske landskapet maler en utside som vekker sensoriske impulser og inviterer utsiden inn; det være seg bråk, hunder eller røyking. Rytmer og trekk som tilhører naturen lager nisje innenfor en bygning hvis utside blir innside og innside blir ut. Dette er, som sagt, fordi tingene ikke bare *skulpturerer* naturen, men *hele* sansevevet av betydning utsiden konnoterer. På samme måte som balkongene på [scene 13](#) kunne viske ut romlige grenser gjennom sansene, kan formene her invitere utsiden inn gjennom sanseapparatet. I [kapittel 3](#) så vi hvordan disse tingene forsvinner som bakgrunn for

menneskelig bevissthet. Subtelt lar de seg prosjektere fra miljømessig tegn til pulserende handling på måter som ikke lar seg *lenger* overse. Mennesker blir skulpturer for en bygning som selv skulpturerer mennesket.



Bilde 64



Bilde 65

Det følger at søppeldunkene, som preventivt er plassert i alle hjørner, ikke forebygger, men forsterker slik dynamikk. Minnet om natur innkapsler kroppen og vekker uro; “a rhythm and a style that make it transposable into a certain emotional state of body” (Merleau-Ponty 1945: 216-223). Det ironiske paradokset lar seg ikke ignorere: mens bibliotekarene iherdig forsøker å forebygge opphopning av mat, levende lag av det Bennett (2010: 80) trolig ville kalt “pulsing matter”, bidrar tiltaket til dets reproduksjon. Matforsøpling som søppelet skal forebygge og utsidedrakten den samtidig har, skaper «collisions» og betydninger av motstridende art (Levine 2015). Det følger at bossdunkene ikke *bare* fanger opp avfall, men har transformative kvaliteter *forbi* dette; en ‘brute’ materialitet definert av dets skiftende materialeegenskaper med kraft til å *påvirke* i relasjon. På Madla bibliotek, for eksempel, for å komme med et kontrært poeng, har biblioteket en helt annen drakt. Varme farger pryder veggene og inventaret er malt i ‘krigersk drakt’. Mens arkitekturen har en ‘varm stil’, er den menneskelige atmosfæren *deretter*. Det er ingen røykere, bråkete ungdommer eller tak som lekker. Biblioteket er *en bloc* behagelig i sin

alminnelighet. Poenget fremstår dermed klart: Brukerne motstår kanskje regelverket, men de følger reglene i arkitekturen slavisk.

Med andre ord, følger brukerne arkitekturen i stedet for, og på bekostning av, regelverket de er underlagt. Utviklingen her, analogt til de foregående, reflekterer i så henseende forskyvninger på et nivå dypere enn brukerne. Arkitekturen er verken prekonstituert eller absolutt, gitt eller fast, men produsert og produktiv, generert og generativ, i et iterativ, syklisk og performativt format (Barad 2007). Dynamikken i slik ‘intraaktivitet’ innebærer bygning som aktant i dens pågående materialitet (*materialisation*) ved at, for å sitere Barad, “Objectivity is literally embodied” (2007: 180). Dette er toneansatser vi har vært innom tidligere. For i det hele tatt å kunne predikere og hvis heldig forhindre uønsket atferd, må vi kartlegge arkitekturen i dets kompleksitet, enn *bare* aspekter realisert eller tiltenkt menneskelig bruk. Argumentet er at vi må utover handlingsnivået og avdekke både de virtuelle og aktualiserte mulighetene bygningen har å tilby.

MENNESKE SOM REFLEKSJONER AV ARKITEKTUR

Det ordinære blir substansielt straks objekter, som Ewa Domanska stringent påpeker, «are allowed to speak in their own voice» (2006: 71). Vanddammene, de utvokste plantene og matrester er alle ‘materie på avveie’. Når hunder trasker inn, røyklukt sprer seg og bråket blir til ekko, ‘skjelver’ bygningens ordenssystem ytterligere. Denne typen “uteatferd” hvor menneskene bistår som representasjoner av utsiden, er subtile måter materien griper inn. Naturlandskapet omslutter den *formbare* kroppen “[that] serve as both the endpoint and the starting point of objective accounts of our intra-actions” (Barad 2007: 180). Omgivelsene blir, som rapportene i kapittel 3, “situated knowledge” (Barad 2007: 180). De integreres som del av det kroppslige habitat ved at brukerne ikke bare opptrer *qua* mennesker, men *qua* miljøet.

Følgelig blir empirien en forlengelse av hva Bennett beskriver som ‘distributed agency’ (2010), hvorpå det blir naturlig å referere til brukerne som ‘materielle former’ som trenger inn og skaper presedens. Det betyr ikke at brukerne er noe mindre mennesker eller at objekter har høyere potens, men at de opptrer i regi av sitt miljø på måter som lar seg vanskelig separere. Mens Graham Harman (2016) trolig vil motsi *immanens* av denne typen, der bruker og bygning, subjekt og objekt blir likninger heller enn atskilte motstykker, mener jeg det er nettopp denne proporsjonaliteten som konsoliderer bygningens kraft. Det er gjennom brukerne, deres *kropper*

og bevegelser, at bygningen hevder agens og gjenopptar styringen. Brukerne bistår som refleksjoner på et landskap som selv reflekterer sine brukere. Gjennom *permeabel* arkitektur, eklektiske gjenstander og porøse kropper, kan utsiden *innhente* innsiden på kraftfullt vis. Det følger at tiltak som presumptivt skulle tjene kulturhuset i stedet har bemektiget ontologien den utgår fra.

ONTOLOGISKE REFLEKSJONER

Dette åpner opp for en dypere diskurs. De foregående kapitlene har vist at epistemologi, enten det er snakk om informantperspektiver eller handling, krever tyngden av et ontologisk blikk. Det brukerne forteller og gjør springer til syvende og sist ut av generative rhizomer der atskilte deler opphøyes til noe større. Bevegelsen fra epistemologi til dypere ontologiske strukturer har bevist kraften omgivelsene har i og utenfor mennesket hvorpå bygning, ting og materielle artefakter gjør bolig i dimensjoner som ikke er *en bloc* synlig. Som eksempel kan nevnes langbordet som *over tid* rykker frem, eller den åpne utformingen som forener mennesker gjennom *lyd*. Materialitet er således ikke en bi-effekt, men bistår i sin egen materialisering- og sosialisering.

Det følger at restriksjonene og lovverket her, som representerer det epistemologiske partiet i debatten, også står motløs mot kreftene som på et vis speiler en slik kraft. Med støtte i materiell antropologi og mine foregående funn våger jeg derfor å komme med følgende hypotese: Så lenge den naturkledde arkitekturen forblir, vil forstyrrelsene også fortsette. Mye tyder på at arkitekturen taler *høyere* enn kraften reglene gir. Spetaklene, taklekkasjen, de utvokste plantene og panteflaskesamlingen – er former sterkere enn sin motpart, for å trekke analysen tilbake til Caroline Levine (2016). Det betyr ikke at bygning og mennesker ikke er gjensidig operative, men at kropp og miljø er så inkorporert at de ikke lar seg separere. Disse formene er materielle-kroppslige praksiser utført performativt gjennom den spesifikke utformingen av miljø (Haraway 2008). Brukerne opptrer i regi av omgivelsene i konfigurasjoner sterkere enn epistemiske bestrebelser mot dette. Dette er også fordi objekter *per se* overskrider vår kunnskap om den (Morton 2013). Både vannlekkasjen og de utvokste plantene har, i Mortons termer, en *dark ecology* som er “out of site no longer out of mind” (2013: 36). “The more you get rid of them, the more you realize you cant get rid of them” (Morton 2013: 36).

For å kunne gjenoppta styringen og hindre naturen i å overta fullstendig, må bibliotekarene derfor først *endre* arkitekturen. Å behandle mennesker som *effekter* av materialitet kan i så henseende være nødvendig for å identifisere roten slik atferd oppstår fra.

FUGLENES ‘UMWELT’

Drøftingen blir ekstra kritisk hvis vi medregner fuglene. Det er nemlig ikke bare ‘menneskelige’ former som trenger seg inn. Pulserende skapninger overtar områder og skaper egne habitat i en bygning tiltenkt mennesket. Fordi disse fuglene, især spurven, er blitt en del av Sølvsbergets *prosa*, er det bare riktig å inkludere dem her.



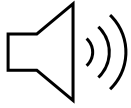
Bilde 66: Spurvene spiser popkorn på det asfaltliknende gulvet



Bilde 67

Ofte finner vi disse fuglene høyt oppe i taket, der de har skapt et hi (bilde 67). Fuglene oppsøker sollys, hekker i hulrom og følger sin egen sti; “a cumulative trace” (Ingold 2010: 127). De er ikke statister, men bidrar inkrementelt til det pulserende naturlandskapet av sensasjoner. Mens fuglene besitter sin egen ‘umwelt’, inngår de i utforming av også brukernes “sense of the world” (Smith 2013: 31). I kapittel 3 konstaterte vi lyd som et relasjonelt fenomen. Vi avdekket et polyvokalt konsortium av bevegelse og rytmikk; lydene kanaliserte *en bloc* harmoni på tvers

av grenser. I kontrast til det harmoniske bildet vi malte der, nærmer vi oss her et orkester av mer polemisk art (Se lydklipp under).



Bilde 68: Eget lydklipp: <https://www.youtube.com/watch?v=M13c-5FJj4Y> (Etminan 2024f)

Mens fuglekvitring er melodios og sensorisk appellerende, skjuler de et mer dyptgripende poeng: gjennom lydene varsler fuglen territorium og hevder agens. Scenen under klarerer dette på finurlig vis.

SCENE 17: AVFØRING PÅ BØKER

Bibliotekaren stormet inn. "Hei. Du, vet du hva som har skjedd?". Jeg ristet på hodet. Hun var tydelig oppgitt. "Nei, de fuglene har bæsjet ned hele loftet. De har klart å trenge seg inn helt opp dit nå". Jeg rynket på brynene. "Har de begynt å bæsje nå også?", spurte jeg. Hun smilte. "Det har de gjort lenge. De bæsjer over bokhyllene også. Det hender at vi må kaste bøker".

Dette er signaler fuglene alltid har sendt gjennom sitt lyd vokabular, men som først nå blir lagt merke til. Både langbordet, steinen og tingene som ble fjernet etter oppussingen var usynlig helt til de ikke var det lenger. Det er ikke før oppussingen skal i gang og steinen står fast, eller fuglene oppleves forstyrrende (*disturbing*), at disse blir anerkjent. Disse tingene eksisterer hinsides vår bevissthet, men «slowly but surely we understand what they were already saying» (2013: 201).

I motsetning til de univokale rytmene i pop og klassisk musikk, er lydlandskapet på Sølvberget polyvokalt. Det følger at vi må lytte til de separate melodiske linjene "and their coming together in unexpected moments of harmony or dissonance" (Tsing 2015: 158). Det er ved å studere de separate vokalene og måten de smelter sammen i utilsiktede koordinasjoner at scenen kan forstås og hvis heldig predikeres. Heller ikke fuglene følger ordre, men går sin egen sti langs kontinuumet av andre livsformer. Flere av bibliotekarene uttrykker misnøye hvorpå en av dem en dag presterte å si «Vi skulle hatt fuglene i et sånt atelier, sånn at de kan stå til pynt». Påstanden bringer på et vis mine overordnede refleksjoner til sin ytterlighet. Ikke bare bekrefter

den tesen om at brukerne tenderer å undervurdere sine omgivelser fram til det skjer et brudd, men også poenget som ledsager en slik diskurs: at objektene *forstyrrer*.

I eventyret om Nattergalen synger fuglen anekdoter for kongen i hans herskapshus. Tonene er så fortryllende at ei ung kvinne møter opp med en kunstig kopi av fuglen. Kunstfuglen holdes opp mot den levende når en av hjelperne til kongen presterer å si “denne fuglen synger det samme hver gang. Det er bra, for da vet vi hva som kommer”, hvorpå kongen følger opp med, “javisst, den andre fuglen finner bare på ting mens den synger”⁹.

Karakterene i eventyret foregir å inneha en kritisk distanse til den ‘ekte’ fuglen. Denne misnøyen kommer trolig av en opplevelse av avmakt, at den ekte fuglen ikke lar seg kontrollere mens den kunstige er forutsigbar. Fra intervjuet kan vi, i liket til eventyret, antyde et snev av frustrasjon og/eller misnøye over fuglenes eksistens. I populære American Fantasies er, som Tsing poengterer, “survival all about saving oneself by fighting others” (2015: 27). Intervjuene og mine egne observasjoner henter til en slik spenning. Ønsket om å skaffe atelier kan komme av en opplevelse av *avmakt* selv om påstanden var ment ironisk. Men selv om formene er divergerende, er de ikke motstående av den grunn.

EN SEMIOTISK KASKADE

Eduardo Kohn bemerker med utspang i Charles Peirces triadiske modell at «all life is semiotic» (2013: 78) og bruker Peirces ikon/indeks/symboltriade for å utforske ulike måter skogen og dets livsformer kan synes å besitte en slik «living thought» (Kohn 2013: 99). Mens Kohn gransker måten trær, aper og jegere samhandler, er hans biosemiotiske tilnærming overførbar til landskapet her.

På Sølvsberget faller fugler, mennesker og ting inn i samme språklige kaskade. Arkitekturen oppmuntrer til bråk, mennesker etterlater seg mat, fuglene lokkes inn og avføring følger etter. I tillegg går skyvedørene opp og igjen hele tiden, slik at fuglene inntretr i takt og samtidig som menneskene. Spor, tegn og rytmer løper inn i hverandre på det som blir et komplekst, bevegelig og elastisk sammensurium av «ecology of selves» (Kohn 2013: 16). Fuglene, menneskene og maten representerer og representeres i et ikke-verbalt kosmos «of distinct signs corresponding to distinct ideas» (Saussure [1916] 1959: 10). Uten mennesker er det ingen matavfall, uten matavfall er det ingen fugler, uten fugler er det ingen avføring og uten avføring er det ikke

utenkelig at det heller ikke er matavfall. Det kan tenkes at fuglene selv bistår til forsøplingen ved å vekke konnotasjoner til utsiden. Følgelig vil også søppelkassene forbli rene på måter som inviterer til panteflaskesamling. Sett gjennom et slikt perspektiv bevitner vi en syklus hvis ende og spor er tvetydig, og resultat like porøst. Mennesker, dyr og objekter sammenfaller hvor punktet de møtes er stedet de utgår fra.

Derfor er det umulig å sette bibliotekarene opp mot uroen da disse *en bloc* bidrar til hverandres (re)produksjon. Fuglen, menneskene og tingene springer forbi språkets kvantum inn i en verden av kinetikk, bevegelse og flyt. På samme måte som langbordet, bøkene, stolene, informantperspektivene ikke lar seg fra hverandre løsrive, har disse kraft i distinksjon. Menneskelige skrik forvandles til arkitektoniske skilt mens arkitektur *synes* gjennom menneskelig handling. Kropp blir til miljø og miljø blir til kropp på måter som bringer “høna eller egget?”-debatten frem i lyset. Forstyrrer fuglene eller inviterer brukerne inn? Er det brukerne som bråker eller arkitekturen som fremskynder uro? Joost Fontein og Joh Harris bemerker, med henblikk på slik ambiguitet, at aktantene «remain ambiguously at once both subject and object yet neither wholly one nor the other» (2013: 120). Både mennesker, fuglene og tingene har sin *distinkte* porøsitet; et øyeblikk av å være objekt og subjekt samtidig (Bennett 2010: vii; Deleuze 1994: 32; Haraway 2008: 76; Serres 1982: 148). En adekvat beretning stopper derfor ikke med påstanden om menneskelig handling, men dykker ned i det berikende vevet av vitalitet, kropp og miljø.

Rent skissemessig har vi betraktet slike forstyrrelser i tråd med Mary Douglas (1966)' «matter out of place». Douglas skaper imidlertid to betingelser som må innfris for at noe skal kalles «out of order»: «a set of ordered relations and a contravention of that order» (1966: 44). Mens dammer på gulvet, forsøpling, skriking, sykler og fugler ordinært tilhører utsiden, er de pr i dag en del av bygningens prosa. De taler høyere enn regelsystemet de har mot seg. «Where there is dirt there is a system», skriver Douglas (1966: 44), og her er det ikke lenger et system?

UTGANGSPORTAL

Lekkende tak, misfarget gulv, bråk, røyking og fuglekvitring fortsatte bak meg idet jeg vandret ut av bygningen for en 'siste gang' på felt. «I stedet for å hindre utviklingen “ovenfra”», tenkte jeg inni meg, som bibliotekarene prøver når de oppsetter forbud *ad hoc*, «bør de begynne nedenfra; i selve arkitekturen». Skal vi redusere risikoen for slike uforutsigbarheter, må vi “inn i materien”, i bokstavelig, figurativ og antropologisk forstand. Vi må jakte på tingens premisser; følge deres instruksjoner og kanskje da kan vi nærme oss konturene av et svar. Dette er det Ingold kaller “the method of hope”, et håp om at hvis vi “pay attention to the beings and things we which we deal, they in turn will attend to us and respond to our overtures” (2018: 102). Det er derimot ikke en garanti for at arkitekturen vil samtykke; landskapet blir til mens vi går i en syklus som lar seg vanskelig forutse. Dette er objekter med ufattelig kraft og rekkevidde, som ikke pryder *qua* dekorer eller kunstverk, men forlanger en studie *per se*. Fortsetter utviklingen upåvirket, er vi vitne til et maktskifte hvor spørsmålet om navnbytte tvinger seg frem. Mystikken om Sølvberget er så fortryllende magisk at det nesten fortjener å bli et eventyr. Kanskje vi kan våge å avslutte med følgende toneansats: Snipp, snapp, snute - og *der var Sølvberget Kulturhus (blitt) ute?*

SLUTTNOTER

¹ Solvberget.no U.d. Sølvberget. [Lastet ned 13.desember 2023]. (Se litteraturlisten)

² Andersenstories.com (2024) Flaskehalsen. Tilgjengelig fra:

https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/flaskehalsen

³ Andersenstories (2024) Sølvskillingen. Tilgjengelig fra:

https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/solvskillingen

⁴ Andersenstories.com (2024) Flaskehalsen,

⁵ Alex Rhys-Taylor tar lukt og smak til sin ytterlighet i boken *Food and Multiculture* (se litteraturlisten).

⁶ Andersenstories.com (2024) Flaskehalsen,

⁷ Larsen, Håkon (2021) Bibliotek og demokrati i en digital tid. *Bok & Bibliotek*, 21.mars 2024

⁸ Larsen (2021) Bibliotek og demokrati,

⁹ HC Andersens Eventyr: 6. Nattergalen (2019) Jørgen Bing (reg.)

LITTERATURLISTE

- Abram, David (1996) *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than Human World*. New York: Pantheon Books.
- Abram, David (1998) Merleau-Ponty and the voice of the earth. *Environmental Ethics*, 10(2): 101-120.
- Adorno, Theodor W. (1973) *Negative Dialectics*. London: Routledge.
- Advances. *The Senses and Society: Engaging the Senses in Ethnographic Practice*, 8(3): 261-267.
- Alaimo, Stacy (2010) *Bodily nature: science, environment, and the material self*. Bloomington: Indiana University Press.
- Alaimo, Stacy (2014) Oceanic Origins, Plastic Activism, and New Materialism at Sea, i *Material ecocriticism*. Bloominhyon, IN: Indiana University Press: 186-203.
- Andersen, Hans Christian (1996) *Den flyvende koffert*. Oslo: N. W. Damm & Søn AS
- Andersenstories.com (2024) Flaskehalsen. [online]. Tilgjengelig fra: https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/flaskehalsen [Lastet ned 12.mai 2024].
- Andersenstories.com (2023) Sølvskillingen. [online]. Tilgjengelig fra: https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/solvskillingen [Lastet ned 5.mai 2024].
- Anderson, Benedict (1983) Cultural Roots, i *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of Nationalism*, 11: 25-69.
- Anderson, Esther R. (2021) Positionality, Privilege, and Possibility: The Ethnographer “at Home” as an Uncomfortable Insider. *Anthropology and Humanism*, 26(2): 212-225.
- Atkinson, Paul & Sara Delamont & William Housley (2007) *Contours of Culture*. California: AltaMira Press.
- Back, Les (2007) *The Art of Listening*. Oxford: Berg Publishers.
- Barad, Karen (2003) Posthumanist Performativity: Towards an Understanding of How Matter Comes to Matter. *Signs*, 28(3): 801-831.
- Barad, Karen (2007) Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning. *REVIEWS, Australian Feminist Studies*, 23(55): 163-168.
- Barad, Karen (2011) Nature’s Queer Performativity. *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences*, 19(2): 121-158.
- Barad, Karen (2012) Marking Time: Material Entanglements and Rememberings: Cutting

-
- Together-Apart1, i *How Matter Matters: Objects, Artifacts, and Materiality in Organization Studies*, 16-31. Oxford: Oxford University Press.
- Barad, Karen (2014) Diffracting Diffraction: Cutting Together-Apart. *Diffracted Worlds –*
- Basso, Keith (1996) *Wisdom Sits in Places: Landscape and Language Among the Western Apache*. New Mexico: University of New Mexico Press.
- Bateson, Gregory (1987) *Angels Fear: Towards an Epistemology of the Sacred*. New York: Macmillan Publishers.
- Bennett, Jane (2004) The Force of Things: Steps toward an Ecology of Matter. *Political Theory*, 32(3): 347-372.
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Bergson, Henri [1896] (1889) *Time and free will: An Essay on the Immediate Data of Consciousness*. London: Riverside Press.
- Bergson, Henri (1988) *Matter and Memory*. New York: Zone Books
- Bergson, Henri ([1907] 1911) *Creative Evolution*. New York: Henry Holt & Company.
- Bialecki, Jon (2017) *A Diagram for fire: Miracles and Variation in an American Charismatic Movement*. Oakland: University of California Press.
- Bloch, Maurice (1955) The Resurrection of the House amongst the Zafimanairy of Madagascar, i *How We Think They Think*, 69-84. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloch, Maurice (1998) *How We Think They Think: Anthropological Approaches to Cognition, Memory, and Literacy*. Boulder Colo: Westview Press.
- Broch-Due, Vigdis & Margit Ystanes (2016) *Trusting and its Tribulations: Interdisciplinary Engagements with Intimacy, Sociality and Trust*. New York: Berghahn.
- Broch-Due, Vigdis (2022) SANT301 Antropologisk kunnskapsproduksjon og etnografisk praksis
- a) *Antropologi og Tekstproduksjon*: Publisert Oppsummering, 1 Canvas: MittUib
 - b) *Antropologisk Sensorium*: Publisert Oppsummering, 5 Canvas: MittUib
 - c) *Antropologi og Materien*: Publisert Oppsummering, 7 Canvas: MittUib
 - d) *Oppsummering av bolkene via Tsings Etnografi*: Publisert Oppsummering, 9 Canvas: MittUib
- Broch-Due, Vigdis (2023) SANT289-5/310-2 Sensory Worlds Across Times and Cultures.
- a) *Basic Conceptualization*: Published Summary Page: 2 Canvas: MittUib

b) *How Material Forms Shape Sensory Worlds*: Published Summary Page 5 Canvas:
MittUib

Bryant, Levi R. (2012) Substantial Powers, Active Affects: The Intentionality of Objects. *Deleuze Studies*, 6(4): 529-543.

Bryant, Levi R. (2014) *Onto-Cartography: An Ontology of Machines and Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Callon, Michel (2009) Elaborating the notion of performativity. *Le Libellio d'AEGIS*, 5(1): 18-29.

Classen, Constance (1997) Engendering Perception: Gender Ideologies and Sensory Hierarchies in Western History. *Body & Society*, 3(2): 1-19.

Coleman, Simon & Peter Collins (2006) *Locating the Field: Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg Publishers.

Connolly, William E. (2006) Experience & Experiment. *Daedalus*, 135(3): 67-75. Cunnison (red.). London: Cohen og West.

Crossley, Nick (2001) The Phenomenological Habitus and its Construction. *Theory and Society*, 30(1): 81-120.

Csordas, Thomas (1990) Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *American Anthropological Association*, 18(1): 5-47.

Deacon, Terry W. (2021) How Molecules Became Signs. *Biosemiotics*, 14: 537-559.

Delanda, Manuel (2006) *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Bloomsbury Academic.

Delanda, Manuel (2010) *Deleuze: History and Science*. New York: Atropos Press.

Delanda, Manuel (2016) *Assemblage Theory*. Edinburgh: University Press.

Deleuze, Gilles (1988) *Bergsonism*. Scotland: Edinburgh University Press.

Deleuze, Gilles (1988) *Foucault*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Deleuze, Gilles (1992) Ethology: Spinoza and Us, i *Incorporations*, 625-633. New York: Zone.

Deleuze, Gilles (1994) *Difference and Repetition*. New York: Columbia University Press.

Deleuze, Gilles & Felix Guattari (1987) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Deleuze, Gilles & Claire Parnet ([1987] 2007) *Dialogues II*. New York: Columbia University Press.

Derrida, Jacques ([1963] 2021) *Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.

-
- Derrida, Jacques (1994) The Deconstruction of actuality. *Radical Philosophy*. Høst, 1994, 28-41. Tilgjengelig fra: https://www.radicalphilosophyarchive.com/issue-files/rp68_interview_derrida.pdf [Lastet ned 27.mai 2024].
- Descola, Philippe (2013) *Beyond Nature and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Desjarlais, Robert & Jascon C. Throop (2011) Phenomenological Approaches in Anthropology. *The Annual Review of Anthropology*, 40(87): 87-102.
- Domanska, Ewa (2006) The Return to Things. *Archeologia Polona*, 44: 171-185.
- Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Dreyfus, Hubert L. & Stuart E. Dreyfus (1999) The Challenge of Merleau-Ponty's Phenomenology of Embodiment for Cognitive Science, i *Perspectives on Embodiment: The Intersections of Nature and Culture*, 103-120. London: Routledge.
- Dumont, Louis (2013). On Value: The Radcliffe-Brown Lecture in Social Anthropology, 1980. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 3(1): 287-315.
- Durkheim, Emile (1893) *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
- Etminan, Sayna (2024) Eget lydklipp
- a) *Kapittel 3 Sammensurium av lyder*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=sBhgEHJSHaI> [Lastet ned 30. mai 2024].
 - b) *Romlige avstander kapittel 5*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=iLd1Bs7nC5M> [Lastet ned 30. mai 2024].
 - c) *Møteplassen før oppussing kapittel 5*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=Xhi1XeBeeM> [Lastet ned 30. mai 2024].
 - d) *Møteplassen etter oppussing kapittel 5*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=oDEg0RSSAMw> [Lastet ned 30. mai 2024].
 - e) *Vannlekkasje*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=XNU4brwHpXY> [Lastet ned 31.mai 2024].
 - f) *Fuglenes «umwelt»*. Publisert Youtube. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.youtube.com/watch?v=M13c-5FJj4Y> [Lastet ned 31.mai 2024].
- Feld, Steven ([1982] 2012) *Sound and Sentiment: Birds, Weeping, Poetics, and Song in Kaluli Expression*, 3d Edition with a New Introduction. Durham, London: Duke University Press.
- Feld, Steven (2004) Doing anthropology in sound. *American ethnologist*, 31(4): 461-474.
- Fontein, Joost & John Harries (2013) The Vitality and Efficacy of human substances. *Critical*

-
- African Studies*, 5(3): 115-126).
- Foucault, Michel (2006) *Psychiatric Power: Lectures at the Collège de France, 1973-1974*. New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel (2008) "Panopticism" from "Discipline & Punish: The Birth of the Prison". *The Dynamics of Race and Incarceration: Social Integration, Social Welfare, and Social Control*, 2(1): 1-12.
- Geertz, Clifford (1973) Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture, i *Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*, 3-32. New York: Basic Books
- Gell, Alfred (1998) *Art and Agency*. Oxford: The Clarendon Press.
- Geurts, Kathryn (2003) *Culture and the Senses: Bodily Ways of Knowing in an African Community*. Berkeley: University of California Press.
- Gibson, James J. (1979) *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Gibson, James J. (1986) The Theory of Affordances, i *The Ecological Approach to Visual Perception*, 127-137. New York: Psychology Press.
- Goffman, Erving (1956) *The Presentation of Self in Everyday Life*. The University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre. [online]. Tilgjengelig fra: https://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf [Lastet ned 29.mars 2024].
- Gouldner, Alvin W. (1960) The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement. *American Sociological Review*, 25: 161-178.
- Grønbech, Bo (1945) *H. C. Andersens eventyrverden*. Povel Branners Forlag.
- Grønseth, Anne Sigrid & Eli Støa (2020) Anthropology and Architecture: Motives and Ethics in Creating Knowledge, i *Collaborations*, 173-195. London: Routledge.
- Gudeman, Stephen (2001) *The Anthropology of Economy: Community, Market, and Culture*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Guthrie, Stewart (1995) *Faces in the Clouds: A New Theory of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Guthrie, Stewart (2007) Anthropology and Anthropomorphism in Religion, i *Religion, Anthropology, and Cognitive Science*, 37-62. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press.
- Hanley, Catriona (1998) Theory and Praxis in Aristotle and Heidegger, i *The Paideia Archive: Twentieth World Congress of Philosophy*, 26: 20-25.
- Haraway, Donna (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the

-
- Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3): 575-599.
- Haraway, Donna (1991) A Cyborg Manifesto: Science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century, i *Simians, Cyborgs and Women: The reinvention of nature*, 141-181. New York: Routledge.
- Haraway, Donna (2003) *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Cambridge: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna (2004) The Promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others, i *The Haraway Reader*, 63-124. New York: Routledge.
- Haraway, Donna (2008) *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Harman, Graham (2016) *Immaterialism: Objects and Social Theory*. Cambridge: Polity Press
- Harman, Graham (2022) A response to Sheldon Richmonds Review of Architecture and Objects. *Social Epistemology Review and Reply Collective*, 11(12): 36-41. [online]. Tilgjengelig fra: <https://social-epistemology.com/2022/12/15/a-response-to-sheldon-richmonds-review-of-architecture-and-objects-graham-harman/> (Lastet ned 15. desember 2023).
- Harman, Graham & Christopher Witmore (2023) *Objects Untimely: Objects-Oriented Philosophy and Archeology*. Cambridge: Polity Press.
- Harvey, David (1989) *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Hastrup, Kirsten (1995) *A Passage to Anthropology: Between Experience and Theory*. New York: Routledge.
- Hayden, White (1980) The Value of Narrativity in the Representation of Reality. *Critical inquiry*, 7(1): 5-27
- HC Andersens Eventyr: 6. Nattergalen (2019) Jørgen Bing (reg.) TV2, 1. desember 2019.
- Heidegger, Martin (1962) *Being and Time*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Helmreich, Stefan (2015) Transduction, i *Keywords in Sound*. North Carolina: Duke University Press.
- Henare, Amiria & Martin Holbraad & Sari Wastell (2007) *Thinking Through Things: Theorising Artefacts Ethnographically*. London: Routledge.
- Holbraad, Martin (2008) Definitive evidence, from Cuban gods. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14(1): 93-109.
- Howes, David (2003) *Sensual Relations: Engaging in the Senses in Culture and Social Theory*. Michigan: University of Michigan Press.
- Howes, David (2019) Multisensory Anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 48(1):

17-28.

- Hsu, Elisabeth (2008) The Senses and the Social: An Introduction. *Journal of Anthropology*, 73(4): 433-443.
- Hume, David [1757] (1956) *The Natural History of Religion*. Stanford: Stanford University Press.
- Ingold, Tim (1994) The Art of Translation in a Continuous World, i *Beyond Boundaries: Understanding, Translation and Anthropological Discourse*, 210-230. London: Routledge
- Ingold, Tim (1996) *Key Debates in Anthropology*. London: Routledge.
- Ingold, Tim (2000) *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, Tim (2007) Materials against materiality. *Archeological Dialogues*, 14(1): 1-16.
- Ingold, Tim (2008) Anthropology is Not Ethnography. *Proceedings of the British Academy*, 154: 69-92.
- Ingold, Tim (2010) Footprints through the weather-world: walking, breathing, knowing. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 16(1): 21-139.
- Ingold, Tim (2011) *Being Alive*. London: Routledge
- Ingold, Tim (2013) Anthropology beyond humanity. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society*, 38(3): 5-23.
- Ingold, Tim (2013) *Making: Anthropology, Archeology, Art and Architecture*. London and New York: Routledge.
- Ingold, Tim (2018) *Anthropology And/as Education*. New York: Routledge.
- Jenkins, Timothy (1994) Fieldwork and the Perception of Everyday Life. *Man*, 29(2): 433-455.
- Keane, Webb (2014) Affordances and reflexivity in ethnical life: An ethnographic stance. *Anthropological Theory*, 14(1): 3-26.
- Kielland, Alexander (1880) *Garman & Worse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kohn, Eduardo (2013) The Open Whole, i *How forests think: toward an anthropology beyond the human*, 27-68. California: University of California Press.
- Kristeva, Julia & John Lechte (1982) Approaching Abjection. *Oxford Literary Review*, 5(1/2): 125-149.
- Lakoff, George & Johnson Mark (2003) *Metaphors we Live By*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Laplantine, Francois (2015) *The Life of the Senses: Introduction to a Modal Anthropology*.

London: Bloomsbury

Larsen, Håkon (2021) Bibliotek og demokrati i en digital tid, *Bok & bibliotek*, utgave 5/2021.

[online]. Tilgjengelig fra: <https://www.bokogbibliotek.no/aktuelt/bibliotek-og-demokrati-i-en-digital-tid/183875> [Lastet ned 21.mars 2024].

Latour, Bruno (1991) *We have never been modern*. Harvard University Press.

Latour, Bruno (1993) *Pausterization of France*. Cambridge: Harvard University Press.

Latour, Bruno (1996) On actor-network theory: A few clarifications. *Soziale Welt*. 369-381

[online]. Tilgjengelig

fra: https://www.jstor.org/stable/40878163?searchText=&searchUri=&ab_segments=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3Ae64901fb2614364c7ea28f091332c45e

[Lastet ned 13.august 2023].

Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory*.

Oxford: Oxford University Press.

Law, John (2004) Scientific objects and legal objectivity, i *Law, anthropology and*

constitution of the social. Making persons and things, 72-95. Cambridge University Press.

Law, John (2015) Whats wrong with a one-world world? *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 16(1): 126-139.

Lévi-Strauss, Claude (1962) *Totemism*. London: Merlin Press London.

Lévi-Strauss, Claude (1987) *Introduction to the Work of Marcel Mauss*. London: Routledge.

Levine, Caroline (2015) *Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network*. New Jersey: Princeton

Levine, Caroline (2016) Forms, Literary and Social. *Dibur Literary Journal*, 2: 75-79.

[online]. Tilgjengelig fra:

https://arcade.stanford.edu/sites/default/files/article_pdfs/Dibur-v02i01-article07-Levine.pdf [Lastet ned 12.oktober 2023].

Lien, Marianne E. & Knut G. Nustad & Gro B. Ween (2012) Introduksjon. ANTroprologiens grenseflater. *Norsk Antopologisk Tidsskrift*, 23(3-4): 214-224.

Machtyl, Katarzyna (2022) Living and Dwelling: A Biosemiotic and Anthropological View on Inhabiting, Art and Design. *Biosemiotics*, 15(2): 215-233.

Malinowski, Bronislaw [1922] (2013) *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*.

London: Routledge.

Marilyn, Strathern (1988) *The gender of the gift: Problems with women and problems with society in Melanesia*. Berkeley: University of California Press.

-
- Maussumi, Brian (1995) The Autonomy of Affect. *Cultural Critique*, 35: 83-109.
- Mauss, Marcel [1934] (1973) Techniques of the body. *Economy and Society*, 2(1): 70-88.
- Mauss, Marcel [1925] (1990) *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- Mauss, Marcel ([1925] 2016) *The Gift: Expanded Edition*, Jane I. Guyer (red.) Chicago: HAU Books
- Merleau-Ponty, Maurice (1945) *Phenomenology of Perception*. London: Routledge.
- Merleau-Ponty, Maurice (1962) *Phenomenology of Perception*. London: Routledge.
- Møller, Hanne (2000) *Indre erfaring som antropologisk blikk og stemme*.
Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen.
- Morton, Timothy (2012) *The Ecological Thought*. Cambridge: Harvard University Press.
- Morton, Timothy (2013) *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*.
Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Morton, Timothy (2016) *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence*. New York:
Columbia University Press.
- Morton, Timothy (2018) *Being Ecological*. London: Pelican Books.
- Navaro-Yashin, Yael (2009) Affective spaces, melancholic objects: ruination and the
production of anthropological knowledge. *Journal of the Royal Anthropological
Institute*, 15(1): 1-18.
- Navaro-Yashin, Yael (2012) *The Make-Believe Space: Affective Geography in a Postwar
Policy*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Olwig, Karen Fog (2002) Det etnografiske feltarbejde: antropologers arbejdsmark eller faglig
slagmark? *Norsk antropologisk tidsskrift*, 13(3): 111-123.
- Pickering, Andy (1994) After Representation: Science Studies in the Performative Idiom.
Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, 2: 413
419.
- Pink, Sarah (2009) Situating Sensory Ethnography: From Academia to Intervention, i *Doing
Sensory Ethnography*, 7-23. London: SAGE Publications Ltd.
- Pink, Sarah (2013) Engaging the Senses in Ethnographic Practice: Implications and
- Polanyi, Michael (1966) *The Tacit Dimension*. London: Routledge.
- Rhys-Taylor (2017) *Food and multiculture: a sensory ethnography of East London*. London:
Routledge.
- Sahlins, Marshall (1972) *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Atherton.
- Salter, Mark B. (2013) To Make Move and Let Stop: Mobility and the Assemblage of

-
- Circulation. *Mobilities, Taylor & Francis Journals* 8(1): 7-19.
- Samuels, David W. & Louise Meintjes & Ana M. Ochoa & Thomas Porcello (2010) Soundscapes: Toward a Sounded Anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 39: 329-345.
- Saussure, Ferdinand de [1916] (1959) *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library
- Serres, Michel (2008) *The Five Senses: A Philosophy of Mingled Bodies*. London: Bloomsbury Academic.
- Serres, Michel (1982) *The Parasite*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Shah, Alpha (2017) Ethnography? Participant Observation, a Potentially Revolutionary Praxis. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 7(1): 45-59.
- Shapiro, Steven (2009) *Without Criteria: Kant, Whitehead, Deleuze, and Aesthetics*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Shaw, Robert E., Jeffrey M. Kinsella-Shaw & William M. Mace (2018) Affordance Types and Affordance Tokens: Are Gibsons Affordances Trustworthy? *Ecological Psychology*, 31(1): 49-75.
- Sherry, John F. Jr., Mary Ann McGrath & Sydney J. Levy (1992) The Disposition of the Gift and Many Unhappy Returns. *Journal of Retailing*, 68(1): 40-65.
- Smith, Mich (2013) Ecological Community, the Sense of the World, and Senseless Extinction. *Environmental Humanities*, 2(1): 21-41.
- Stengers, Isabelle (2000). *The Invention of Modern Science*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Stoller, Paul (1989) *The Taste of Ethnographic Things: The Senses in Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Stueland, Elin (2004) Sjøppelet flyter på Sjølvberget. *Stavanger Aftenblad*, 1.juli 2004. Sjølvberget.no (U.d.) Sjølvberget. [online]. Tilgjengelig fra: <https://www.solvberget.no/artikler/om-oss> [Lastet ned 13.desember 2023].
- Thoreau, Henry (1906) *The Writings of Henry David Thoreau*. Boston & New York: Houghton Mifflin and Company. Manuscript edition.
- Tilley, Christopher (2007) Materiality in materials. *Archeological Dialogues*, 14(1): 16-20.
- Tsing, Anna (2015) *The mushroom at the end of the world: on the possibility of life in capitalist ruins*. Princeton: Princeton University Press.
- Turvey, Micheal T. (2019) *Lectures on Perception: An Ecological Perspective*. London:

Routledge.

Uexkull, Jakob von (1982) The Theory of Meaning. *Semiotica*, 42(1): 25-82.

University Press.

Vanninni, Phillip, Dennis Waskul & Simon Gottschalk (2012) *The Senses in Self, Society, and Culture: A Sociology of the Senses*. London: Routledge.

Weber, Max (1921) *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Cambridge: Harvard University Press.

Whitehead, Alfred N. ([1929] 1978) *Process and Reality: An Essay in Cosmology*. Los Angeles: The Free Press.

Whyte, William F. (1955) *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. Annen Utgave. Chicago: University of Chicago Press.

Wikan, Unni (1992) Beyond the words: the power of resonance. *American ethnologist*, 19(3): 460-482.

William, Connolly E. (2013) *The Fragility of Things: Self-Organizing Processes, Neoliberal Fantasies, and Democratic Activism*. Durham, North Caroline: Duke University Press.